

MAZ.

MAZ.

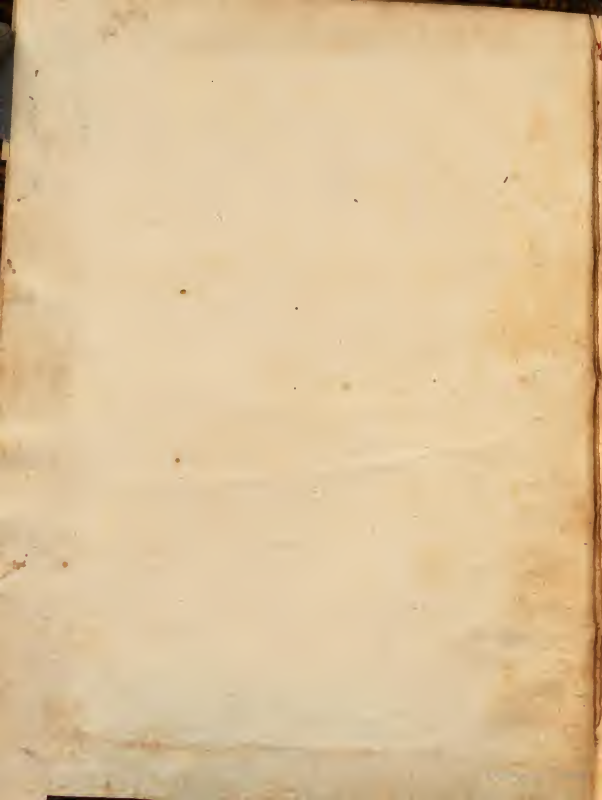
BIBLIOTECA NAZ.
Vittorio Emanuele III

L
C
19

NAPOLI

190

L
C
19

ATHANASII KIRCHERI
E SOCIETATE IESV
HISTORIA
EVSTACHIO-MARIANA

Qua

Admiranda D.Eustachij, Sociorumque Vita ex varijs Authoribus collecta; Locus in quo eidem in Monte Vlturello Christus inter cornua Cerui apparuit, nouiter detectus; Ecclesia, quoque B. M. Virginis, quam eodem in loco à Constantino Magno conditam, S. Syluester Papa I. solemniter ritu consecrasset traditur, summo studio inquisita, descripta, necnon varijs Antiquitatum Monumentis illustrata, è densis, quibus hucusque delituerunt, tenebris, in publicæ lucis bonum educuntur.

ROMAE, Ex Typographia Varesij. MDCLXV.

SVPERIORVM PERMISSV.

THE HISTORY OF THE
CITY OF BOSTON
FROM THE FIRST SETTLEMENT
TO THE PRESENT TIME

By SAMUEL JOHNSON, LL.D.
Author of the Dictionary of the English Language
and the Lives of the English Kings
and Queens, &c. &c.
LONDON: Printed by A. MILLAR, in Strand, 1791.

Printed by A. MILLAR, in Strand, 1791.

ILL.^{MO} ET REV.^{MO} DOMINO
D. IO. NICOLAO
DE COMITIBVS
VIG.^{MO} VRBIS GVBERNATORI

necnon Beatissimæ Virginis Mariæ
in Monte Eustachiano

ABBATI DIGNISSIMO

Athanasius Kircherus è Soc. Iesu felicitatem precatur.

Istoriã Eustachianã simul
ac Marianã in lucem editu-
rus, cui maiori iure quam Ti-
bi, Amplissime Præful, dica-
rem inueni neminem. Siue enim Placi-
dianæ Conuersionis in Monte Vlturel-
lo locum spectes, quidquid de eo com-
memoro, id totum ex auitæ hæreditatis
possessione Tuum est: siue Aedem Dei-
paræ ibidem à Magno Constantino ex-
tractam consideres, id ratione Ecclesia-

stici muneris, ex quo dignissimi Abba-
tis titulo gaudes, totum iure optimo
nominis Tui splendori debetur, non
quod Tuæ famæ, quæ mundo inclarescis
scriptis meis: quicquam ornamenti adij-
cere me posse sperem, sed vt studiorum
meorum conatus indè & plus obtineret
authoritatis, & Tu meæ in Te obseruan-
tiæ, atque existimationis solum haberes
Cedro perennius. Vt enim in hu-
ius Opusculi partem venias, magis mea
interest, quam Tua: Tibi enim laboran-
dum non est, vt famam aucuperis bene
merentis, quam æternam iam stabiliuisti,
cùm ob virtutum Tuarum præstantiam,
tum ob altam Domus à qua descendis
prosapiam, quæ antiquitate, quæ rerum ge-
starum gloria nulli secundam: hæc iam,
à quindenis ferè sæculorum ætatibus in
hæc vsque tempora traducta, non ingens
dumtaxat gloriæ thema Scriptoribus di-
ctauit semper, sed & in eo explicando
omnium pænè Historicorum exercuit
ingenium; ex quæ nimirum præter de-

nos Pontifices in Sedis Apostolicæ so-
lium prouectos, quinque supra vigin-
ti purpuratorum Patrum sublimitate,
illustrati, cæterique Ecclesiasticæ di-
gnitatis honore clarissimi, & Episcopi
& Abbates, quorum non est numerus,
Orbis Terrarum cum admiratione pro-
dierunt; vt interim sileam celeberrim-
os Urbis Præfectos, potentissimos Ro-
manorum Consules, fortissimos tum
Pontificiæ, tum Cæsareæ militiæ Duces,
quorum seriem longum foret producere.
Hisce accessit virtutum Tuarum à Ma-
ioribus Tuis haud degener splendor, non
dispar ad res magnas gerendas innatus
Consilij & Prudentiæ vigor, quibus in-
structus, Apost. Sedis Auenione Vice-
Legatum magna omnium approbatione
egisti: Marcam Anconitanam pari lau-
de rexisti, modo quoque Romani Gu-
bernatoris munere fungeris, eo vitæ mo-
rumque exemplo, vt inuiolabili Iustitiâ
& æquitate Urbem non vincias tantum,
sed ad eam Tibi deuincias, vt Tui to-
tam.

tam arbitrij fecisse videaris. Quam ob rem emolumenta, quæ ex meritorum Tuorum cumulo in publicum emanare, vti maxima intuemur, ita quoque longè maiora nos quandoque consecuturos confidamus; cum in eo potissimum gradu constituaris, in quo & autoritate polles vt possis, & zelo abundas, vt velis magnæ Mentis Tuæ capacitatem gloriosis pro honore Dei & Ecclesiæ bono susceptis laboribus impendere. Sit ergo Opusculum hoc perenne meæ in Te promptæ voluntatis monumentum, modicum quidem illud, at magnæ Virginis & Eustachij magni Martyris argumentis immensum, quod pro solita & insita Tibi benignitatis affluentia Te acceptaturum confido, vti meum quidem, at Tibi iam dudum debitum, ita Te defensurum vti Tuum, sed à me nescio quo instinctu ac pietate profectum. Vale Romanæ Nobilitatis & Ecclesiæ clarum decus. E Coll. Rom. 12. Aprilis MDCLXV.

INDEX CAPITVM.

- P**Ræfatio ad Lectorem. fol. 1
PARS I. Admirabilis S. Eustachij, olim Placidi
vita.
- Caput 1. De Prima Placidi ad Christum conuersio-
ne. 5
- Caput 2. De ingentibus Eustachij calamitatibus, quas
Christus cum subitum prædixerat, in ærumno-
so vitæ suæ statu toleratis. 10
- Caput 3. De itinere S. Eustachij, Vxoris Filiorumque in
peregrinas Regiones suscepto, & de calamitatibus,
quas in eodem passus sunt. 15
- Caput 4. De Eustachij in pristinum vitæ statum restitu-
tione. 22
- Caput 5. De Eustachij Sociorumque martyrio. 36
- PARS II.** Genealogia S. Eustachij à primis Roman-
Regum temporibus, in vltima ætatis nostræ tem-
pora traducta.
- Caput 1. De Octaviæ stirpis origine, à qua S. Eustachius
descendisse ostenditur. 48
- Caput 2. De Octaviæ Familiæ à Cæsare Augusto ad
Placidi siue S. Eustachij, tempora propagatione
ne. 54
- Caput 3. De Octaviæ domus à S. Eustachio ad Tere-
nti-

tullum Senatorem Romanum propagatione ex
Francisco Zazara. 57

Caput 4. De familiæ Eustachianæ à Tertullo in poste-
riora tempora propagatione. 64

Caput 5. De Genealogia Comitum Signiæ, Poli &
Valmontonis, inserta Genealogiæ S. Eustachij, à
Tertullo Senatore Romano primùm in Comites
Tusculanos, & deinde in dictas Comitum fami-
lias continuata serie deriuata. 72

PARS III. De Loco conuersionis S. Eustachij ad Chri-
stum.

Caput 1. Descriptio loci conuersionis S. Eustachij. 84

Caput 2. De loco proprio vbi Christus inter cornua
Cerui visus, S. Eustachio conuersionis occasionem
præbuit. 86

Caput 3. De Prædijs S. Eustachij, olim Placidi, & vbi-
nam illa extiterint. 91

Caput 4. De summa deuotione, quam veteres Chri-
stiani erga hunc locum olim demonstrabant. 98

PARS IV. De fundatione Ecclesiæ S. M. de Vulturella
aut Vltouilla, vulgò *de Monterella*, eodem in lo-
co, in quo Christus inter cornua Cerui, à S. Eusta-
chio visus, conuersionis Placidianæ occasionem
præbuit, à Constantino peracta.

Caput 1. De Constantini Magni feruore in Ecclesijs
construendis. 101

Caput 2. De prima Ecclesiæ Deiparæ in Monte Vltu-
rello fundatione à Constantino facta. 107

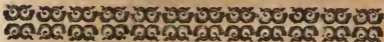
Caput 3. De secunda Ecclesiæ Deiparæ-Eustachianæ in-
Au-

	Stauratione à S. Benedicto cœpta, & à Posteris suis successu temporis perfecta.	111
Caput 4	De hodiernâ Ecclesiâ Mariæ-Eustachianæ confinitione, locorum descriptione.	118
§. 1.	De Tabula huius Monasterij.	120
§. 2.	De fœdis, quibus vetustissimis, & Candela- bris, que in huiusmodi locis in hac Ecclesiâ con- feruntur.	132
Caput 5	De personis, que in Ecclesiâ Davi. de Vvitrel- la adhuc reliqua spectantur.	136
Caput 6	De Monasterij Ordinis S. Benedicti Ecclesiâ adnexo, eiusdemque redditibus.	141
Caput 7	De ingenui Peregrinorum, qui Davi. de Vvit- rella certis anni temporibus, florente adhuc Mo- nasterio, devotionis causa visitauerunt, multitu- dine.	146
PARS V.	De Ecclesiâ S. Eustachij in Vrbe, eiusque fundatione.	
Caput 1.	De loco Ecclesiæ S. Eustachij in Vrbe.	152
Caput 2.	De Ecclesiæ statu, consecratione, & inscriptio- nibus in eo reperitis.	155
Caput 3.	Descriptione nonnullorum locorum, que Mon- tem Vviterinum B. V. Mariæ & S. Eustachij cir- cumiacent.	168
Anacephalosis	digitorum metrica.	

IOANNES PAVLVS OLIVA
Societatis Iesu Præpositus Gener.

CVm Historiam Eustachio-Marianam à P. Athanasio Kirchero nostræ Societatis Sacerdote conscriptam, aliquot eiusdem Societatis Theologi recognouerint, & in lucem edi posse probauerint, facultatem concedimus, vt typis mandetur, si ita ijs, ad quos pertinet, videbitur. In cuius rei fidem, &c. Dat. Romæ 3. Februarij 1665.

Ioan. Paulus Oliva.

Imprimatur, si videbitur Reuerendiss. P. M. S. P.

O. Archiepisc. Patrasen. Vicef.

Imprimatur,

Fr. Hyacinthus Libellus Sac. Ap. Pal.
Mag. Ord. Præd.

HISTORIA

EVSTACHIO.. MARIANA

Qua

Origo, Antiquitas, & Fundatio Ecclesiae Beatæ Virginis olim Vultuilla, modo de Monterella, in montibus Polanis describitur; & sita est eodem in loco, in quo PLACIDO quondam Traiani Caesaris Archistratego, postea Eustachio, Christus inter Cerui cornua visus, conuersionis eius dedit exordium, & fundandæ Ecclesiae eodem in loco occasionem.
Constantino Magno præbuit.

PRAEFATIO

Ad Lectorem.

DE M mihi, Benigne Lector, accidisse videtur, quod is, qui dum in agrorum cultura spinas & senticeta extirpant, Campos in sulcos findunt, lapides, & Saxa excavant, cum ex improviso, quem nunquam intenderant, nunquam sperare poterant, thesaurum reperiunt. Lustrum ferè iam labitur, quo per Romani

A

Ter-

Territorij campos, montes, Sylvas, longe lateque diuagabam, eo fine, ut Veneranda antiquitatis monumenta Veterum Scriptorum ductu inquirerem, quae magno emolumento futura sperabam, isti Operi, quod de Veteris LATII situ, Urbibus, montibus, fluminibus, & Superstitibus in ijs Veteris magnificentiae ruderibus, animo iam conceptum moliebar. Anno itaque 1661. cum montium Polanorum Praenestinatorumque scrutinium aggredi constituissem, Tibure initio itineris ducto per asperros montes, & rupeos Cliorum tractus circa meridianum tempus non sine labore in horrida solitudinis districtum, ingentium saxorum veluti coronam quaedam circumdatum appuli; verè locum horrore plenum, siquidem uti saxosa montis pyramides altitudine sua Caelum ferire, ita pendentium scopulorum praecipitia in formidabiles voragines terminata non sine vertiginis motu infernum exprimere videbantur. Inter horridam hanc rerum faciem paulò ulterius progressus nescio cuius vestigia recti inter arbores & rupes obscure se manifestantis intueor, cui propior factus, Ecclesiam vetustate pèné collapsam, obuiam apertamque reperi: obstupui primò, & quam in tam plena terroris solitudine Ecclesia esse posset? anceps haesi; ingressus verò vicumque amplam integramque, obscuris verò Sanctarum imaginum picturis, sculpturisque etiam venerabilem comperi, Veteris pietatis deuotionem spirabant omnia: In medio Ecclesiae altare clathris ferreum circumdatum spectabatur; in quo ligneum Magna Deipara Filiolum brachio strigentis simulachrum, tametsi vetustate erosum, nec non pulueribus relisque araneorum obsitum, spectantes tamen

ad

ad deuotionem mirum in modum sollicitabat; Certe dixisses pauperem Dei Matrem de sui in hac solitudinis vastitate, neglectu, incuria, & necessitate quodammodo con-
 queri, imò nonnullum ad tantæ paupertati subueniendum subsidium ab aduenis, oculis manibusque efflagitare credidisses; cuius intuitu, nescio quibus interna deuotionis stimulus viscera insolito more ita incaluerunt, ut exinde nullum non mouerim lapidem, ut Ecclesie Magnæ Matris adeò neglecta queramus in eundem locum suscepta peregrinatione, desideratum subsidium, & omnia quæ ad Ecclesie detectæ ornatum maximè necessaria videbantur, pro paupertatis meæ modulo conferrem. Hinc ad parietes conuersus varia inscriptionum picturarumque schemata deprehendi; ex quibus tandem luculenter cognoui, hunc eundem locum esse, in quo admiranda (quam paulò post descripturus sum) Sancti Eustachij ad Deum conuersio accidisset. quæ & uerè fundandæ hoc in loco Ecclesie in Deipara & Diui Eustachij cultum consecrata occasionem præbuisset. Rem tamen exactius examinandam ratus, in proximum montis iugo impositum pagum, quem vulgò Guadagnolium vocant, me centuli, ubi à loci parocho Francisco Capitoletto viro optimo, de omnibus & singulis quàm minutissime instructus, quod suspicabar, verum esse cognoui. Profana itaque monumenta sectatus, sacrum hunc inter inaccessibleium montium rupes latentem thesaurum inueni, Qui uti in hunc usque diem in paucorum notitiam deuenit; ita quoque me Deo, eiusque benedictæ Matri obsequium præstiturum existimaui, si tum ad Deipara Virginis, tum Diui Eustachij honorem deuotionemque hoc

in hoc loco propagandam, totius historie seriem, quantum ex
 varijs variorum relationibus Archiujsque comperire licuit,
 Orbi exponerem. Quoniam verò hic idem locus est, in quo
 tanta cum seruo suo Eustachio miracula Diuina miseri-
 cordia operari dignata fuit, hic primò totam Diui Eusta-
 chij, vxoris, filiorumque vitam in prima huius operis
 parte ex Metaphraste, Damasceno, Surio, Baronio,
 Lipomano, alysq; depromptam vna cum genealogia
 eius describam, in reliquis verò memorate Ecclesie ori-
 ginem, antiquitatem, fundationem, vna cum vero &
 genuino loci situ, quanta fieri poterit claritate prosequar.
 Vale Lector, captisque faue.

PARS PRIMA.

Admirabilis Sancti Eustachij olim Placidi Vita.

CAPVT I.

De prima Placidi ad Christum conuersione.

ANNO Salutis nostræ centesimo tertio, sedente Sancto Anacleto Pontifice, Romani Imperij habenas moderante Traiano Cæsare Augusto, tertio Consulatus sui anno, in exercitu contra Dacos, cæterasque barbararum gentium Nationes, inuentus fuit ingentis animi vir, ac virtutis bellicæ gloriâ celeberrimus Placidus, vel, vt Nicephorus & Ioannes Damascenus, volunt, Placidus nomine, cuius ope, armorumque qualitate pollebat tractandorum peritia, contra Decebalum Dacorum Regem Traianus insignem obtinuerat victoriam, in qua Dio Historicus tantam vulneratorum multitudinem remansisse scribit, vt deficientibus ad medicanda vulnera pannis, ipse Cæsar vestes proprias concessissas vsui Chirurgorum concesserit. Hac adeò feliciter peracta expeditione, aliam mox contra Persas mouens, horum numerosum exercitum pariter ad interuersionem deleuit. In bello contra Iudæos suscepto Placidus Equitum agebat Magistrum XII. Legionis, cuius

Placidus
dux militiæ
contra Da-
cos.

Ingens clas-
des hostium,

Expeditio
contra Persas,
& Iudæos.

Tra-

Traianus Ductor erat : qua expeditione hostium contumaciam ita perfregit , vt deindè contra Romanos , nemo amplius ceruices erigere sit ausus . Rebus itaque tam præclare gestis , tot obtentis victorijs , tot potentissimis exterarum Nationum Regibus domitis , subiugatisque , Traianus cum Placida Achate suo fidiſſimo Romam victor , tota triumphante Vrbe , ingreditur .

Habitus corporis in Placido.

Erat Placidus corpore robusto , vultu regiam quandam maiestatem , cui seueritas cum mira quadam affabilitate sociabatur , exprimebat ; Vndè ob insignem animi moderationem in omnium oculis ferebatur , & quod in viro Gentilium adhuc erroribus inuoluto mirum videri poterat , vnicum pauperum , pupillarumque in necessitate constitutorum asyllum refugiumque .

Gratus Traiano Cæsari.

erat adè gratus , vt sine illo nec esse posset ; nec vllum pectoris sui adè arcanum in nouis expeditionibus , quas moliebatur , consilium teneret , cuius participem non faceret Placidum ; vndè tantam , ob partam toties bellicæ virtutis gloriam apud hostes famam acquisierat ,

Placidus terror hostium.

vt vel solo nomine illis esset terrori , quem cum intellexissent adesse , satis haberent , vt salutis suæ fugâ consulere : Quocirca non solum in summa apud omnes erat veneratione , sed & indies maioribus à Cæsare honorum titulis condecoratus , facultatumque potentiâ auctus , personam suam eo splendore & magnificentia , quæ tantum decebat Ducem , agebat . Desponderat sibi

Matrimonium Placidi.

Placidus vxorem Traianam nomine , præter dotes muliebri sexui congruas , virilis pectoris semper ad alta & ardua intentam sceminam ; marito quoad naturæ talen-

ta quam simillimam, ex qua duos susceperat filios à paternis virtutibus haud degeneres. Si quandoque à bello negotijsque bellum concernentibus ei honestum dabatur otium, tum solità illà (quæ belli quædam meditatio est) venatione occupabatur. Accidit itaque, vt cum in suburbanis villis rusticanti, nonnemo ex Venatoribus annunciaisset, ceruorum non procul indè armentum in alti montis pascuis stabulari, statim indè mouens, cum inter cæteros ingentis molis ceruum conspexisset, tanto eius capiendi ferebatur desiderio, vt nulla esset tam aspera rupes, nulla tot spinis sentibusque inuoluta via, tam exasperata saxorum conglomeratione vallis, quam non penetraret, imò & sui & sociorum oblitus, per auia & deuia prædam, quam sibi spe deuouerat, insecutus, nil non meditabatur, quàm vt insolitæ molis feram confectam sui iuris faceret. Ceruus interim insecutione concitior, veluti omni eluso Placidi conatu, derepente impetu factò cum in altissimi montis rupem insilisset; Tum enim verò Placidus ad tam insolitum & viribus feræ longè disparem saltum stupefactus, ab eo, quem persequebatur, nescio quibus occultis vinculis capiebatur. Quid faceret hîc Placidus? ò quoties aditum ad rupem tentabat, quoties venabulum ac tela vibrabat, quoties ascensum moliebatur, ac tela vibrabat; at frustra, tam enim editam conscendere rupem, nil aliud erat, quàm Icarios tentare ausus, Ceruum quoque elabi sinere, quem tot itinerum erroribus laboribusque insecutus fuerat, pectori suo adèò genoroso minimè conuenire censebat, ex altera parte inaccessa rupis altitudo

Venationi
deditus Pla-
cidus.

Apparitio
Christi inter
cornua Cerui.

ei omnem de præda capienda spem adimebat. Dum itaque in horrendæ solitudinis recessu omni comitum auxilio consilioque destitutus, anxio fluctuaret animo; ecce cælestis oraculi vox è rupe delapsa, hisce cum verbis affata est: *Placide, Placide, quid frustra me persequeris?* Eustachius hac voce stupefactus & tremebundis totius corporis membris cum respexisset in rupem; ecce, ò mirum dictu spectaculum! inter ramosa cerui cornua, immenso fulgore radiantem, ignotam tamen sibi imaginem vidit, priora verba intonantem, *Placide quid me persequeris?* Is ad hæc cælesti quodam horrore perculsus, cum vix linguam in verba ananare posset, tremula, & interrupta suspirijs voce respondit: Domine, Domine mi, indica mihi per bonitatem tuam, quis tu sis, & quid à me fieri velis, significare ne dedignare seruo tuo. Ad hoc imago respondit: Ego sum Christus Iesus, conditor omnium Deus; æterni Patris Filius, qui ineffabili humani generis amore & desiderio, è sinu patris in terram descendi, humana carne vestitus, Mundum morte mea Patri reconciliaui; ut quotquot legem meam acceptare voluerint, cohæredes efficiantur Regni Cælestis. Vade ergò protinùs in Urbem ad Christianorum Sacerdotem Ioannem nomine, à quo in lege mea eruditus, ac Sacri Baptismatis fonte vnà cum vxore tua filijsque tinctus, ad hanc stationem reuertèris: & ego tibi Cælestis Regni mysteria pandam, & non solùm quæ euentura tibi, sed etiam quantum te oporteat pro nomine meo pati, manifestabo. Placidus ad hoc nunquam visum auditumque spectaculum, totis visceribus

Christi ad
Placidum
verba.

Baptizatur
Placidus ius
su Christi
cum tota
domo sua.

S. Eustachij.

9

tremens, & admiratione: medullis stupefactus, iactis
 iam in animam eius Diuini Verbi feminibus; Equo om-
 nium tremore membrorum conscenso, mandata Numi-
 nis mox executurus, de iunere, vtpote Deo duce, mini-
 mē iam sollicitus, in Urbem cum appulisset, eam quæ
 sibi obtigisset admirandam visionem vxori aperuit; hæc
 summā persusa intini cordis lætitiā, quæ eadem nocte,
 & ipsa quoque in somno prorsus narrationi eius con-
 formia vidisset, Marito exposuit, de Diuinæ itaque vo-
 cationis certitudine securi, absque vlla vltioris moræ
 propagatione (nescit enim tarda molimina Spiritus San-
 cti gratia) medio noctis silentio consurgentes in Ecclesia
 Christianorum Sacerdoti Ioanni, viro Sanctitate vitæ
 celeberrimo, se illiterunt, quæ ipsis acciderant, quæque à
 Christo acceperant mandata, eidem ordine exponunt;
 qui mox percepta tam mirabilium rerum enarratione,
 ineffabilem Diuinæ misericordiæ prouidentiam admi-
 ratu, eos protinùs omnibus Christianæ fidei mysterijs,
 Diuinæ gloriæ promouendæ zelo totus æltuans, instru-
 xit; instructos sacro baptismatis fonte Placidum quidem
 sub Eustachij, vel vt alij volunt, Eustathij nomine;
 Troianam sub Theopistæ, filios verò sub Agapiti
 & Theopisti nomine, sacro tinxit baptismate: atque
 hoc peracto impertita ipsis pace, & necessarijs vitæ
 Christianæ documentis probè exercitos à se dimisit,
 occulto quodam Numinis instinctu præfagus, irritum
 otiosumque esse non posse, neque diuino carere my-
 sterio, quod infinita Dei bonitas & misericordia, quæ
 est admirabilis in Sanctis suis, tam admiranda cœ-

Vxori visio-
 nē reuelat.

A Ioanne
 Christiano-
 rum Pastore
 instructus
 baptizatur.

Eustachij;
 sue Eusta-
 chij nomen
 ipsi imponi-
 tur.

B

lestis

lestis ostenti demonstratione, in seruis suis operari dignata fuisset

C A P V T I I

De ingentibus Eustachij calamitatibus, quas Christus eum subituro pradixerat, in arumoso Vita sua statu toleratis.

Eustachius itaque per Sacram Baptismatis vndam Deo iam reconciliatus, verborumque Domini ex rupe intonantis memor, mox relictis publicis, quibus premebatur, negotijs, abiectâ omni domesticarum rerum curâ, totus in Diuinorum mandatorum executione vnice negotiosus, ad cœlestis oratuli locum festino gradu denuò sese contulit, vbi in terram pronâ facie, prostratus, suspirijs ac lacrymis de pollicitatione sibi facta, diuinam sollicitabat misericordiam: Loquere, inquit, Domine, spes vnica vitæ meæ, loquere salus mea, ecce enim ante te omne desiderium meum: Loquere Domine, lux omnium in te credentium, audiat seruus pauper & humilis dulcedinem vocis tuæ; ostende mihi faciem tuam, & saluus ero, vox enim tua dulcis, & facies decora: intret in animam meam dulce eloquium tuum, vt quid tandem de seruo tuo diuina tua prouidentia constituerit, cognoscam, & sciam quid desit mihi, vt deindè meam voluntatem tuâ in omnibus & per omnia conformare discam; Et ecce ardentissimis Eustachij precibus benignissimus Dominus annuens, solito lucis.

Secunda apparitio Christi in monte facta Eustachio.

Lucis splendore sese stitit; hoc verborum eloquio: Eustachi serue fidelis, cum iam ab omnibus peccatorum, quibus inuoluebaris; nexibus per Sacram baptismatis vndam liber, ex vmbra mortis in lucis regionem eductus, atque in caulam meam ingressus; ouicula gregis mei factus sis: non iam tibi de Mundi pompa amplius, non de superbis honorum titulis, non de splendida & numerosa militum famulorumque turba; non denique de terrenarum voluptatum cupedijs impofterum cogitandum esse scias: quoniam enim dilexisti me, meisque mandatis promptè & fideliter obedisti; ecce necesse est, vt tentatio tanquam aurum in fornace te probet. Formidandi modo amore mei tibi grauium aduersitatum turbines subeundi restant, omnibus fortunæ dignitatibusque titulis exutus, pauperem, vilem, abiectam; ærumnisque refertam vitam ages, rediuuium lobi exemplum toti Posteritati futurus. Sed agedum magno sis animo, ecce ego tibi gratiâ meâ adstant, & fortes contra Mundam, Carnem, Satanam luctas tuas spectaturus, potenti protectionis meæ scuto te defendam, & ne graui calamitatum, quas subiturus es, pondere opprimaris, ne illidaris, te tenebit dextra mea: Postquam verò omnia forti animo & inuictâ patientiâ amore mei sustinueris, ego memor tui, denuò te de puteo tribulationum eripiam, in pristinum dignitatis statum restituam, at non multo post mundanæ gloriæ instabili rota ueheris, cum ecce noua eaque vltima tibi pro sacrosanctæ legis meæ testimonio certamina tibi, vna cum vltore filijsque subeunda restant, quibus forti & inualcto animo expletis,

Christus Eustachio futuræ vitæ statum prædicat.

Prædictio calamitatum tolerandarum pro Christo.

vos ad me recipiam, vt vnâ mecum nunquam interi-
 turæ gloriæ felicitate, & beatitudine; in Regno meo
 fruiatî, deliciemini. Atque hisce dictis, Numine in-
 Cælum redeunte, Eustachius ineffabili quodam gaudio
 offusus, diuinique amoris igne succensus æstuabat, quo
 modo Diuinæ gratiæ sufficienter & condignè correspon-
 deret nescius: totus intra se, totus extra se; verba quæ
 audierat, quæ stupenda & in eum vsque diem inaudita
 viderat, intimis pectoris medullis volutans, se suaque
 omnia Diuino beneplacito, vitam, mortem, tribulatio-
 nes, angustias; & quascunque tandem vicissitudinis for-
 tes plena mentis effusione offerebat, & absque mora
 equum conscendens, festino cursu domum appulit, vbi
 cum vxori Theopistæ cuncta, quæ sibi acciderant, expo-
 suisset, ipsa Maritum peramanter amplexata, deindè in
 terram prostrata, Diuinæ Bonitati, vt poterat, pro tam
 stupendis reuelationibus gratias agebat, verbis feruen-
 tissimo in Deum amore confertis. O, inquit, omnipo-
 tens virtus Dei altissimi & gloriosi: O clementissime
 humani generis vindex & Saluator IESV Christe, cum
 itaque de nobis, quantumuis indignis famulis tuis, ita
 disponere tibi complacuisti; ecce in manibus tuis sortes
 nostræ, tua itaque sancta in omnibus voluntas com-
 pleatur. Ecce nos viles creaturæ tuæ sumus, siue viuam-
 us, siue moriamur, in quocunque tandem aduersita-
 tum, quas nos subituros prædixisti, occursum: da igitur
 quod iubes, & iube quod vis. Interea tota domus mu-
 tato prioris vitæ statu, quoad victum, vestitum, orna-
 tumque non iam palatium amplius splendore & magni-
 ficen-

Eustachius,
 cælesti gau-
 dio perfusus
 domum re-
 vertitur.

Theopista,
 ad Deum
 oratio.

Mutatio fa-
 milie Eusta-
 chij ex mun-
 dana in coe-
 lestem vitâ.

ficentia fulgidum , sed depositis mundanæ vanitatis ornamentis , domus tota in Ecclesiam Deo consecratam transformataque videbatur : tantus ijs erat in Diuinis exercitijs perfectionisque Christianæ acquirendæ studio ardor , tantus animorum ad diuinioris vitæ statum amor & desiderium . Hic eleemosynæ in pauperes confestim erogatæ , ingens famulorum neophytorum , quos non iam in seruorum , sed in filiorum numerum adscriperant , de spiritus profectu cura , huic vnice intenti , vt Christianæ fidei documentis probè instructi , in seruentes Diuinæ Legis zelotas euaderent . Cum itaque iam hisce continuatis Diuinorum exercitiorum studijs probè sese contra omnes aduersitatum insultus munissent , arescentibusque iam in eorum animis Mundi vanitatibus , non nisi Christum spirarent sperarentque , adfuit tempus , quo Diuinæ bonitas Eustachij patientiam haud secus ac Iobi olim , ea calamitatum acerbitate , ad quam non dicam verbis describendam , sed ad eam vel animo concipiendam , ipse animus calamusque facilè exhorrescat , probaret : Siquidem derepentè atrox & improuisa pestis domum irruens , haud secus ac scintilla somiti illapsa , intra triduum famulos , curatores , & œconomos , ne quidem vno relicto , consumpsit omnes , cuncti domus anguli , aulæ , cubicula , stabula cadaueribus , (miserandum visu spectaculum ,) replebantur : clamores , gemitus stridorisque morientium , vel fæxa ad commiserationem commouissent . Neque stitit hic se truculenta lues , sed ulterius serpens , equorum bouumque tam domi , quàm foris in villis armenta , deinde ouium .

capra-

Ingens tribuatio qua Eustachius exercetur .

Pestis atrox totam domum exstinguit .

caprarumque greges confecit omnes; solis Eustachio ac Theopista filijsque tam horrendæ & formidandæ stragis relictis spectatoribus. Omnibus itaque fortunæ bonis, vnico quasi ictu exutis, quàm dispares in sancta familia de luctuoso casu æstuationes, cogitare faciliùs, quàm verbis exprimere licet: Interierant iam famuli, rerum administratores & œconomi iam obierant; Consumptis equis, bobus, mulis, de camporum cultura iam conclamatum erat: ærarium in pauperum sustentatione iam exhaustum defecerat: Supellex domesticã in eorum qui agrorum curam habuerant, prædam cesserat, mutata iam tragica rerum scena præ pudore & verècundia, in publicum prodire non audebant; victus vel ad tenuiter viuendum vix suppetebat; Accessit malorum iliadi, quod consanguinei & amici exitiali pestis virulentia percussi, non solùm domum, sed & vicinos vicos tanquam malorum omnium Lernam deuitarent, tum metu contagionis, tum ob summam pauperis Eustachij, ad quam redactus erat, egestatem & inopiam, qua tantoperè confundebantur, tantùmque eos pudebat, vt extra sanguinis cognationem, qua ipsi iungebantur, haberi, quàm eadem ipsis iungi, aut videri, aut fateri maluerint.

Deserta itaque ab omnibus sacra Eustachij domus, ne tantæ calamitatis causa, ex Christianæ Religionis nouiter susceptæ culta exorta, ad Cæsarem delata, scandalum passa, novos persecutionis tumultus concitaret, cum Theopista de suscipienda in exteris Regionès peregrinatione deliberat, concluditurque voluntarium

Miserabilis
Eustachij
status,

Consilium
Eustachij
cum vxore
Theopista.

exilium; quò procul ab amicis, parentibus, cognatis, patriâ separati, etsi pauperem, humilem, abiectamque vitam, amore tamen Christi dulcem & acceptam degere constituunt.

CAPVT III.

De Itinere Eustachij, uxoris, filiorumque in peregrinas Regiones suscepto, & de calamitatibus, quas in eodem passusunt.

Eustachius itaque cum Theopista & filijs necdum ad ambulandum maturis, intempesto noctis silentio, nescijs omnibus consurgentes, deserta domo ac supellectili, quæ in ea adhuc erat superstes, prædonibus relicta, implorato Diuini Nominis auxilio, iter incognitum & difficile, non nisi solo Deo duce, ingrediuntur. Miserandum erat spectaculum, videre eos, qui priùs superbis purpura byssoque contextis vestibus inducebantur, modò vili & pannosa tunica amictiri, & qui primò splendido equorum curruumque apparatu vehabantur, iam baculis nixos filiorum prætercà onere prægrauatos, viam longam inexpertamque inire: Nihil miserabilius erat, quàm videre Theopisten fœminam sanguine aded illustrem, tam delicatè enutritam, atque ab ineunte ætate muliebri mollitiæ assuetam, modò vili lacernâ tectam, pedibus nudis, & frequenti ad saxa illusione saucijs, insuper filiolo aggrauatam, progredi; progressa tamen fuit, spe sua in solo Deo posita, famineæ ambe-

Miserandū
spectaculum
Eustachij &
Theopistæ.

imbecillitati masculinum animum inferens, iter unâ cum marito, perpetuò Diuinis intenti laudibus, vsque ad quendam maris mediterranei portum profecuti sunt: Hic, vt traiecto mari in constitutam Ægypti regionem transueherentur, cum de nauulo transigitur, Nauarchus etsi primò ob despectum viatorum habitum se difficilem, mox tamen faciliorem se exhibuit, vbi in Eustachio & Theopista, nescio quid nobile, generosum, & plebæis moribus altius obseruauit. Hinc itaque iter ordiri, primò quidem felicibus Euris nonnihil progressi, at paulò post adeò formidabiles experiuntur irati maris turbines, tam horrendas tempestatum procellas, vt parum abesset, quin de vita omnium actum conclamatumque iudicaretur. Erant hæc non multò post securarum tempestatum, quibus postea inuoluendus erat Eustachius, veluti præludia quædam: Vix enim è fluctibus marisque gurgitibus eluctati, desideratum portum nacti fuerunt. (Audite mortales, & stupete rem omnibus seculis inauditam) Nauclerus in Theopisten coniectis oculis, vti teneritudinem membrorum, pulchram, totius corporei habitus constitutionem, prætercà præclari & generosi sanguinis indolem, iam sæpius in maritimo itinere aduertisset, ita quoque insani amoris stimulis agitated, concupiscentiæ igne iam in corde eius magis magisque exardescente, postquam omnes è nauì viatores dimisisset, non nauulum, non pignora, non quidpiam aliud, solam Theopistam mercedis loco iniqua conditione deposcit. Quis Eustachij in hoc casu animus, facile quispiam, si in simili occasione constitutus esset, id

In Ægyptū
traiciunt.

Tempestatē
maris ex-
perti.

Theopiste à
Nauclero
abripitur
Eustachio.

Eustachij in
rapta vxore
perplexitas,

id concipere poterit, quam magna verborum exaggeratione verbis explicare. Itaque humi prostratus, quâ vocibus, quâ lachrymis, libertatem vxoris humili submissione deprecabatur, sed frustra; nulla erat tam blande instituta deprecatio, nulla tam studiosè affectata oratio, quæ immitem Barbari animum flectere posset; Instabat Eustachius cum promissorum multitudinè ad cedendum mouere ratus, sed irritò conatu, imò in rabiem actus Barbarus cædem minabatur Eustachio, si vel vnicum amplius de ea dimittenda verbum faceret; tam inhu manæ tandem, & prorsus ferinæ violentiæ cedere coactus, in manibus Barbari relicta Theopistâ cum filijs nauim non tam egressus, quàm violenter expulsus fuit. Quis nobis hic explicet immensos variatarum cogitationum ætus? quis inexplicabiles amaritudinum fluctus, quibus luctabatur Eustachius, dum consortem post Deum vnicè dilectam, dimidium animi, vnicum vitæ dolorumque solatium, tam miserabili casu deferere cogeretur? quoties retrorsum conuersus noua verborum deprecatione Barbari animum adoriebatur; sed frustra; siquidem velis vento datis, abibat pars vnica vitæ: quoties oculis manuumque nutibus vltimum ei vale, vel ex hoc solatium aliquod accepturus dicebat: vxor pariter miserabilem tura sui, tum mariti filiorumque statum intuita, ac magnitudine dolorum faucia, quid non moliebatur, vt libertatem consequi posset, quàm valido clamore de immanitate sibi illata præsentium attestabatur fidem, quantis precibus & lachrymis Diuinam opem sollicitabat; quoties è manibus Barbari, vincu-

Theopistæ
in mariti af-
flictione do-
lor.

lisque elabi nitebatur, ut si alio modo non liceret, vel tumidi maris fluctibus commissa, ad afflictum maritum, filiosque natando perueniret, sed frustra. Interea dum vxor maritum filiosque, maritus vxorem ingenti lachrymarum effusione, reciproca quadam, & intolerabili mentium amaritudine faucij intuerentur, nauis progressa, & iam ex oculis euanescentes, finem vtriusque solatij imposuit. Eustachius perdita iam vxore Theopista, vnico cordis sui solatio, ad filiolos conuersus, quid ageret nescius; intuebatur filios imbecilles viribus, & tantis itinerum incommodis confectos, medullitus cruciabatur. O viscera, inquit, mea, o dulcissima pignora mea: Ergone vitæ vestræ innocentia, diuina clementia tantæ calamitatis, & vos participes esse voluit? O filioi mei quid agam vobiscum? ecce matrem vestram, quæ tanto vos amore prosequeretur, tanto studio educabat, tam dulciter ablandiebatur, perdidistis? quo ibimus filioi mei? Ego viribus miserisq; exhaustus, viarum ignarus, quomodo vos, necdum ad ambulandum aptos, omni ope destitutus gestare potero? Totus itaque in Deo, totus in corde Theopistes, totus in miserando spectaculo filiorum, sollicito animo, spem inter metumque fluctuabat, continuo prædictarum sibi à Christo Salvatore ærumnarum, quas cum tolerare oportebat, memor, Diuinam clementiam, qua se suosque tam insolito modo ad se traxisset, in hac extrema necessitate, minimè quoque defuturam sperabat; quique tres pueros Babyonicos in fornace ab omni ignium flammæque violentia immunis seruauit olim, & Theopisten

Eustachius.
solus cum
filiois in
littore reli-
ctus.

pisten ab omni violentâ thori inuasione immunem, pro infinita sua prouidentia conseruaturum planè sibi persuadebat: Interim quoties filiolos intuebatur, toties maternorum viscerum memor, intimis dilacerabatur medullis; augebant¹ dolorem filioli absentis matris opem fletu planctuque frustra inclamantes; Interim fortis animo, & in Diuina misericordia confusus, languorem corporis pijs meditationibus mitigabat; pia matris officium subiturus infelix Eustachius, vnum brachijs, alterum humeris impositum, dextra baculo innixus, vtvt poterat, languidum onustumque corpus trahebat, quò cum Diuina prouidentia destinabat, magna animi in diuinam voluntatem resignatione progrediebatur; vix dum aliquoufque processerat, cum eccè torrentem maximæ latitudinis, vt nouum itineris impedimentum, ita quoque nouam calamitatis mox secururæ portam apertam offendit: hîc denuò quid ageret omnis consilij inops, ex vna siquidem parte vorticosi torrentis profunditas, ex altera ingens latitudo ei non exiguam formidinem incutiebat; tentandum tamen vadum cum bono Deo censuit, quod cum genuum terminos non excedere comperisset, ne duorum filiorum onere in torrente, viribus iam labefactatis, succumberet, relicto vno in littore, altero humeris imposito, non sine difficultate torrentem transuadavit, quo in opposita ripa deposito, cum alterum pari modo translaturus reuerteretur, iamque in medietate torrentis constitutus in vtroque littore anxie filios obseruaret; vtrumque, ò calam omnibus seculis inauditum! ò ineluctabilem.

Filioli fletu
matris opè
implorant.

Noui labo-
res Eusta-
chij.

Eustachius
in medio
torrentis cò-
stitus per-
dit vtrumq;
filiolum à
Leone, &
Lupo raptos

miseri & infelici Eustachij fortem | ex vna siquidem
 nipa Leonem ferocissimum, ex altera rapacissimum.
 Lupum in pueros magno impetu vtrunque irruentes
 vidit, qui faucibus abreptos, moxque deuorandos, in-
 senticetorum fruticumque latibula deportabant. O ca-
 tastrophen formidabilem! Quid faceret hic miser Eu-
 stachius; cernebat se in medio torrentis, torrente in-
 quam tribulationum, qui afflictam eius animam aqua
 amaritudinis inundauerat: respiciebat hinc indè, vt
 quò cum abreptis pueris belluæ se reciperent, obserua-
 ret, modò ad hunc, modò ad illum è faucibus eripien-
 dum summa mentis angustia deliberabat; sed omni ope
 humana destitutus, longiori mora interposita, perdidit
 vtrumque: clamabat voce, nutibus, num fortè quem-
 piam in littore spectaret, qui misertus puerorum, vnà
 secum à belluis abreptam prædam extorqueret; sed irri-
 to conatu omnia. O horrendam humanarum sortium
 vicissitudinem! videbat Eustachius, quocunque se ver-
 teret, pelago se quodam amaritudinis absorptum, om-
 nibus fortunæ bonis iamdudum exutum, vxorem mise-
 rabili & violento repto paulò ante abductam, & tan-
 dem, funesto sanè spectaculo, filiolos, qui vnicum erant
 animæ suæ solatium, à belluis abreptos; quis in hoc ad-
 uersitatum cumulo tam infracti, & imperterriti pecto-
 ris vir foret, qui præ nimia dolorum acerbitate non
 corruisset? Verùm vt miserator omnium optimus, &
 benignissimus Deus, non permittit nos tentari vltra id
 quod possumus, ita quoque dilecto seruo suo Eustachio,
 copioso gratiæ suæ munere instructo, luculenter ostendit,

id mysterio non carere, quod Diuinæ prouidentiae suae dispositione tam sapienter constitutum esset. E fluctibus itaque tandem eluctatus Eustachius, cum litus, ap- pulisset, tum enim verò manibus in Caelum sublatis, se, vxorem filiosque non tam voce, quam suspirijs gemitibusque inenarrabilibus Diuinæ Clementiae commenda- bat. O Supreme, inquit, humanarum mentium Re- ctor, pie, clemens, & misericors Deus, qui me ex vtero matris meae ad hanc amarissimae Crucis passionem, vt tuae me Crucis imitatore faceres, selegisti; miserere, miserere quæso serui tui in hoc calamitoso rerum statu constituti; respice in me bone I E S V, Saluator bequi- gnissime; compatere tandem afflictionibus meis, heu, nimium acerbis, & amaritudine plenis: da robur, & fortitudinem animi, vt quae me amore tui pati voluisti, gratia tua fultus, inuicta patientia compleam. Interiori itaque Diuini Numinis voce corroboratus, iter profec- tus, dum non reperiret, quo ærumnosum vitae suae statum sustentaret, in pago, qui Badisus dicebatur, non- hinc multum remoto villicum offendit, qui cum Eu- stachium prudentis animi virum ex modo agendi, ple- beio superiori, ad incitas tamen nouercente forma re- ductum aduertisset, eius intima commiseratione tactus, agrorum hortorumque culturae praefecit, vt qui prius ultra felicitatem humanam euectus, integros aluisset exercitus, modò fame tortus, tenui mercede vitam su- stentare cogeretur. Multorum itaque annorum decur- su rusticano hoc officio functus, probitate morum, sanctiorisque vitae exemplo toti pago vicinisque territo-

Oratio Eu-
stachij in
ranta affli-
ctione con-
stituti.

Pauperri-
mus Eustae-
chij status,

Seruum Vil-
lici agit Eu-
stachius,

rijs ita præluxit, vt non dumtaxat in amore esset omnium, sed & ob salubria monita, & documenta salutis æternæ, quibus quotquot ad eum veniebant, instruebat, esset admiratione.

CAPVT IV.

*De Eustachij in pristinum vita statum
restitutione.*

Visum tandem fuit Diuinæ bonitati, fidelem suum feruum Eustachiam tot tantisque patientiæ argumentis exercitatum, denuò de tenebris in lucem, de tristitiæ profundo, in gaudium admirabile educere, quod Diuina Misericordia eo qui sequitur modo, præstitit.

Subdiderant Romani Principes non ita dudum suæ iurisdictioni nonnullas istius Regionis Prouincias; quas indigenæ mota rebellionè, per repentinam inuasionem sui denuò iuris fecerant; Quæ cum Traianus Augustus intellexisset, Ducemque exquireret, qui ducto exercitu rebellium perfidiam, & contumaciam vindicaret, Placidi memor, eo neque meliorem, neque negotio conficiendo aptiorem esse censuit. Verùm cum iam pœnè ad vicennium de eo iam omnium opinione perditò, nil innotuisset, nescio tamen quo occulto animi instinctu, quicquid alij contra dicerent, quàm diligentissimè vbique, qua Romani Imperij Orbis patebat, inquirere præcepit. Dimissi fuerunt in hunc finem duo
nobi-

Inquiri Traianus Eustachium iubet

nobilissimi Centuriones Achatius, & Antiochus in Ægyptum, qui uti olim commilitones sub Placido meruerant, ita quoque eum ex lineamentis faciei ceteroque corporis habitu, moribus viuiter adhuc ipsis impressis eum non poterant non nosse. Magno itaque Diuinæ prouidentię consilio factum est, ut vixdum in Ægyptum appulsi, simul etiã non in eum solum pagum, in quo absconditus cum Christo Eustachius villicum agebat, inciderent, sed & in ipsa Eustachij domo, & mirum dictu, ipso Eustachio fortuito casu ipsis obuiam causam aduentus sui exponerent, Placidique inquisitionem ordirentur. Quoniam verò vultus Eustachij ex tot ærumnarum tolerantia, macie & pædore confectus, nulla præberet antiquæ dignitatis vestigia, hærebant, accessit hisce habitus sordidus. abiectusque, è quo sibi persuadere non poterant, sub eorum tam illustris, & gloriosæ Ducis decus excellentiamque absconditam esse: Eustachius verò simul ac eos fixis oculis intuitus est, eos esse, quos olim militiæ Romanæ fidos Achates, sed & amicitię necessitudine quam coniunctissimos habuisset, agnouit, prudenter tamen dissimulabat omnia, utpote qui se suasque affectiones meliùs in schola Christi, quàm olim Imperij Romani hostes domare didicerat, quia tamen verborum Christi, quibus post innumeros labores, pristinæ vitæ statum ei pollicebatur, meminerat, Diuini utique spiritus instinctu, hanc occasionem esse ratus, Diuinæ inspirationi obsecundandum duxit, eo qui sequitur modo:

Dominus, cui Eustachius sese villicum conduxerat,

Inquisitores
in Ægyptu
appellunt,

Mira Diuina
prouidentię
dispositi-
one Eusta-
chius dete-
gitur.

rat, cum intellexisset, Romanos viros strenuos à Cæsare missos, eiusdemque Eustachij compopulares aduenisse, congruè ipsi visum fuit, hospites tanto itinere defessos, ea humanitate, & beneuolentia, quæ & peregrinos decebat, conditionem tamen villici non excederet, cenà excipere. Apparatur itaque cœna, in qua Eustachius, & Cocum, & Pincernam ac mensæ ministrum agebat. Hospites itaque ministrantis mores, & modum procedendi humanitatis atque affabilitatis indicijs plenum paulò curiosius obseruantes, dum in vultus lineamentis nescio quid nobile, & ab indigenarum moribus oppidò diuersum comperirent, præsertim verò linguà ipsis proprià ad quæsitâ responderet: Eustachius interim præcelsâ, ac solità sibi animi magnitudine, id quod erat, dissimulans, identidem DEO Opt. Max. euenturarum rerum sortem vnice commendabat magno animi ardore, nec non continua lachrymarum effusione, quæ tamen à conuiuis notarentur, egressus ceu aliud quid acturus, omnibus modis moderari nitebatur: Interim hospites modestiam viri, morumque probitatem, nec non grauitatem in vultu elucescentem, ac ciuilem, quo in omnibus procedebat, agendi modum mirati, hoc se colloquio ad vltiorem inquisitionem animabant. Vultus huius hominis, modus procedendi, & cætera omnia, manifesta præferunt Placidi indicia, sed vbi vxor eius Theopista? vbi filij? quibuscum eum clandestina fuga abiisse certò nobis constat. In hoc ambiguo rerum statu, alter hospitum Achatius nomine, ad socium conuersus; Nosti, inquit, Antioche, Placidum cum apud

Eustachius
ex cicatrice
cognoscitur

nos moraretur, profundam quandam vulneris, nescio quo casu ipsi inflicti, cicatricem in collo gestasse; quam si inuenerimus, iam de reperto Placido nulla impostorum dubiorum fluctuatione hæsitantes, certi securique gaudebimus. Res tentanda est: è mensa itaque consurgentes cum de lauta cœna, more solito, gratijs actis, eum amplexarentur, & collo paulatim reducta, tunica nudato, locum cicatricis curiosius explorarent; ecce cicatrice mox comparente, ex ea simul Placidum ipsissimum, signis reliquis vndiquaque consentientibus inueniunt. Quisnam tunc plausus, quis iubilus, quæ mentis hilaritas inde ex præda tot itinerum laboribus quæsitâ, tandemque captâ, exorta sit, faciliùs quis animo conceperit, quàm calamo descripsit. Tunè ergò, inquirunt, es Placidus gloriosus quondam Exercitus Cæsarei Imperator? nobis olim non notus solùm, sed amicitix scœdere coniunctissimus. Tunè es iste, quem terrâ marique tantis laboribus quæsiuimus, desideratissimus Placidus? At vbi sunt vxor? vbi filij? vbi paludamentum auro byssoque, quo olim condecorabare, fulgidum? vbi numerosa militum famulorumque testipantium turba? vbi decoris militaris insignia, baltheus, sceptrum, lorica auro radians? Ad hæc tandem Eustachius vti amplius dissimulare non poterat, itâ quoque cedere coactus, quem quærebant, cum se esse falsus, vniuersam lætuosæ vitæ suæ historiam eis ex ordine recensuit, vtroque ad inauditos rerum tragicarum euentus attonito. Hisce exactis, sine mora fordidis vilibusque indumentis exutum, vestibus à Cæsare datâ

Gaudium
ex detectio-
ne Placidi.

Eustachius
induitur ve-
stimentis
pretiosis à
Cæsare cum
in finem mis-
sis, dux Tra-
iani exerci-
tus eclara-
tur.

operà transmissis eum induunt, litterisque Cæsaris, queis Romam vocatus, vniuerso Exercitui præficeretur, exhibitis, pristinae dignitati restitutum, tanquam nouum belli Ducem venerati sunt. Euulgato deinde in pagum, vicinioreque circumscitas regiones tam memorabili omnibus seculis euentu, dici vix potest, quantus omnium animos stupor inuaserit, & admiratio, dum nemo capere posset, tantum virum olim Cæsarei Exercitus Ducem tot victorijs, tot honorum dignitatumque titulis illustrem, voluntario exilio extorrem inter se tam vilem, pauperem abiectamque vitam tanta animi moderatione tot annis transegisse. O si cognitus nobis, aiebant, hic vir fuisset, quid non eius amore egissemus? quanta veneratione, & honore eum non excepissemus? omnem haud dubie substantiam nostram in eius sustentationem obtulissemus. Væ nobis, qui presentem eius humilitatem, paupertatem, & inopiam intuiti, ne sufficientem quidem alimoniam suppeditauimus. Hisce magno animorum sensu expositis, Eustachius solatus omnes, gratijs de immerita sibi beneuolentia præstitis, vultu in Cælum sublato, O Deus, inquit, ac Dominus meus, verè pius, verè misericors, & miserator omnium in te sperantium, qui mortificas, & viuificas, ad Inferos ducis, & reducis, qui nunquam in bonitate tua, & infinita misericordia, quam in æternum cantabo, confidentes deseris, Ecce ego seruus tuus humilis, & pauper, fiat mihi secundum voluntatem tuam, quam in monte mihi iam olim declarasti, vt hoc pacto quæ de me meisque ad Nominis tui gloriam fieri posse præuidisti, compleantur, Amen.

Inte-

De mirabili
catastrophe,
indigenarum
stupor.

Eustachij
ad Deum
oratio.

Interea ad iter maritimum inchoandum soliti sunt apparatus, coguntur milites, officia distribuuntur; itineris fit initium, soluitur à portu magno incolarum, tanto se se viro priuari dolentium sensu; felicibus tandem Euris mensuuo spatio Romanus attingitur portus. Roma ad Placidi aduentum certior facta, vniuersa inusitatis lætitiæ signis effusa, Virorum desideratissimum, & tam illustre adhuc memoriæ celeberrimum Heroem, qua quisque poterat, congratulatione, triumphis pompisque cohonestabat; successerat interim Imperiali Traiani satisfuncti scepro Hadrianus Augustus, qui audità tantī viri famā, nullo habito Imperialis Maiestatis respectu, præ gaudio exiliens, & vltro ipsi obuiam factus fauore insohito, & in eum vsque diem inuiso, gratiosis amplexibus ei salutem impertiri non dedignatus fuit; cum verò clandestinæ fugæ causam, & lucuosissimam variorum casuum discriminumque, quæ subierat, seriem sibi proceribusque exponi iussisset, nemo fuit; qui suam in Placidum affectionem, quā commiseratione, quā intimi doloris sensu non attestaretur. In pristinum itaque dignitatis statum restitutus Eustachius, uti imposterum inter fautores Cæsaris familiarissimus vnus habebatur, ita quoque non erat Cæsari tam arcānum mentis consilium, cuius virum tum prudentia, tum magnā rerum bellicarum experientiā clarum, non faceret participem. Erat tunc temporis de bello Persis rebellibusque Aegyptijs inferendo, deliberatio, & quemadmodum à Traiano Cæsare eius antecessore, Placidum cœcu vnicum belli benè feliciterque gerendi inter cæteros

Iter maritimum quo Romam traiecit Eustachius cum exercitu.

Romæ magis triumphis excipitur.

aptissimum virum, in hunc finem dimissis in vniuersas Imperij Prouincias ministris, inquisitum intellexerat, ita quoque eum felici sorte sua, & fortunato quodam augurio, qui perijsse putabatur, inuentum Placidum Exercitui ea potestatis amplitudine, quæ talem Ducem decebat, tota applaudente Vrbe, & iam in victoria contra rebelles obtinenda veluti securus, præfecit; tanta erat de viri robore, & magnitudine animi, tanta de rerum gloriosè feliciterque gerendarum dexteritate existimatio.

Expedi-
tio noua Eusta-
chij, qua
contra ho-
stes Rom-
Imp. mitti-
tur.

Eustachius itaque ingenti concomitatus exercitu mari traiccto bellum rebellibus vixdum intulerat, cum eadè omnes domiti subiugatique, Cæsaris se iurisdictioni, Romanisque Legibus subdiderunt. Re opinione omnium feliciter peracta, Eustachius sine sanguine Victor milites recreaturus, in eum fortuitò pagum præter loci amœnitatem, rerum quoque ad viuendum necessariorum vbertate refertissimum, vbi & Theopiste sub villicerna villici seruam agebat, se recepit; è vicino quoque pago. antequam bellum ordiretur Eustachius, duos robore corporis & animi magnitudine haud impares Iuuenes veluti satellites, & proprij corporis sui stipatores elegerat, quos quidem genuinos filios suos esse ignorabat, tametsi semper in eos sympathico affectu, veluti pondere quodam ferretur. Hi post partam victoriam quadam die ante domum, in qua Theopiste degebat, in ampla militum corona, de varijs rerum euentibus fallendi temporis gratia sermocinantes, quisque ea, quæ sibi in vita contigerant, vti in huiusmodi conuenticulis

Mira Dei
prouidentia
circa Eusta-
chium in
vxoris, & fi-
liorum resti-
tutione.

passim fieri solet, referebant. Inter ceteros Agapitus suæ fortunæ telam orditus, narrabat, quomodò is ex illustribus Romanæ familiæ parentibus natus, aduersa sibi fortuna, puer adhuc vnà cum parentibus Romà vnà cum fratre abductus fuisset, & Matrem deindè inuito patre à Nauclero raptam, quid de ea actum esset, nunquam se scire potuisse: Patrem verò flumen transiturum, cum se ex aduersa fluminis ripa, alterum fratrem allaturus deposuisset, à Leone magno animi dolore abreptum spectasse, cuius & semet adhuc recentem memoriam tenere aiebat, alterum verò fratrem suum à Lupo raptum audisse, vtrumque tamen insurgentibus in belluas rusticis, qui tum fortè in Campo agriculturæ operam dabant, è faucibus bestiarum creptum illæsumque, ab iisdem in hoc vsque tempus filiorum loco alitum fuisse, se quidem in proximo huic pago educatum referebat. Quæ cum audisset Theopistus frater, similes prorsus de se casus referebat: Romà quippè se ab illustribus parentibus abductum, Matrem à Nauclero raptam, se verò à Lupo abreptum, à rusticis creptum illæsumque in alio vicino pago alitum educatumque fuisse, omnibus admiratione attonitis narrabat. Audiens hæc Theopiste fortè præsens rustica quidem, & vilis muliercula, vtriusque tamen vera & genuina mater, stupore penè exanimata, alto pectore, quæ à duobus iuuenibus audierat, premebat silentio, iam ex vtriusque discursu certò certior, hosce alios quàm vterinos suos filios esse non posse, accedebat abditus quidam maternorum viscerum motus sympathicis affectionibus refertus.

Filiorum
Eustachij de
tragicis suis
casibus nar-
rationes.

Theopiste
cognoscit
filios suos.

Magno itaque gaudio perfusa, identidem à Deo promissionis Marito suo factæ memor, euentum rei summæ mentis deuotione commendabat. Audierat quoque quàm frequentissimè, Exercitus Ducem victoriâ iam partâ gloriosum, sub Placidi nomine à Romanis militibus memorari; perceperat quoque ab iisdem quomodò is primò Cæsarei Exercitus Dux, Româ fugiens, per varios fortunæ casus rerumque discrimina traductus, tandem inquisitus inuentusque ab Adriano Cæsare, postquam iam æmissa vxore liberisque, ad summam paupertatem redactus, quindecim annorum spatio vitam pauperis coloni, hortique custodem in proximo pago, Baidiso nomine, transegiisset, in pristinum dignitatis gradum restitutus fuisset: Hæc autem Theopiste, totâ, & lachrymis, & incredibili animæ teneritudine diffluens, hunc alium, quàm maritum suum Eustachium esse non posse, firmiter sibi persuadebat. At hîc Rhodus, hîc saltus, tam vilem, abiectam, & fame penè consumptam nauherculam tam grandis ac illustris Ducis vxorèm se esse, demonstrare posse. Verùm, vt hæc omnia admirabili Dei consilio constituta erant, ita quoque Theopistæ modum, & rationem, quâ vxor Placidi agnosceretur, suggestit. Quare Diuino freta adiutorio, & verborum eloquio iam prudenter in mente disposito, audacter Ducem adit, & profunda prius capitis inclinatione, deinde eleuatis in Cælum oculis, attentas Ducis aures sollicitabat: Generose, inquit, & Deo peraccepte Dux, audiat Dominus meus vocem ancillæ suæ, & quæ à te petitura sum, clementer concede. Ego infelix mulier, patria

Ro.

Coguoicit
meritum sub
Placidi no-
mine.

Theopiste
aperit se
marito.

Romana, ex nobili stemmate ortum ducens, formidandis aduersantis fortunæ casibus in hæc exteras, & peregrinas Mundi oras deducta, à te vnicè, & quàm obnixissimè contendo, vt misertus mei, vnà tecum ad desideratos Patriæ Lares me traducas, cæteroquin hic ærumnis perituram: Audiens hæc Dux, ex modo loquendi Theopistæ suæ quàm simillimo, vxoris memoria protinus menti infedit: accedebat nescio quid ex verbis altum, & quod plebæ mulieris conditionem longè excederet, dubius perplexusque animo hæsitans, mirabatur: Fixa itaque identidem reciproca vnus in alterum, oculorum vibratione; hæc in Duce, ille in scæmina sufficientia ex vultu, lingua, moribus, totiusque corporis habitu signa, quæ in vtroque desiderari poterant, repererunt: & hæc quidem ex cicatrice collo impressa, de Eustachij, mariti sui detectione nullam amplius dubitationem habebat; ille tamen ex rugoso scæminæ macie confectæ vultu ambiguus adhuc hærebat, à qua mentis perplexitate hoc verborum eloquio mulier cum liberavit.

Tunc es, inquit, Eustachius ille, qui Diuino cerui Christum portantis oraculo, olim in monte ad sanctam Christi legem misericorditer vocatus, postmodum noctu cum tota familia à Sacerdote Ioanne sacro baptismatis fonte tinctus, denuò cæleste oraculum, de futuram rerum euentu consulturus, adijlli? Noris haud dubiè, quomodò omnibus fortunæ bonis exutus, exulare malueris, quàm familiæ tuæ dedecus, cum totus Vrbs opprobrio diutiùs sustinere? meminervis etiam, quan-

Theopistæ
ad Eustachium
termo.

quantas in itinere aduersitates sustinueris? & quanta
 cordis tui anxietate & amaritudine; in huius vicini ma-
 ris littore, vxorem tuam violenta inuasione à Nauclero
 raptam perdidideris? Ego, ego sum, ego ipsa infelix illa,
 femina, ego sum Theopista vxor tua, quam tanto pro-
 sequerbaris amore, cuius causa luctuosi casus indelebili
 caractere cordi tuo insculptam in hunc vsque diem,
 memoriam tenes. Ad horum, quorum nemo nisi vxor
 omnium conscia esse poterat, narrationem Eustachius
 stupore quodam oppressus, ac veluti ex alto quodam
 soporis veterno euigilans, cum ei vox deficeret, solo la-
 brorum motu, solis suspirijs gemitibusque, solis gestibus
 loquebatur, donec nonnihil à cordis oppressione libe-
 rior, veluti immemor sui, in altam vocem prorupit:
 Tunc igitur Theopiste, Theopista vxor mea in cordis
 mei tabulis indelebili caractere incisa? Theopiste
 coniux amatissima, dimidium animæ meæ, lux mea,
 gaudium meum, & vnicum toleratorum laborum ad-
 uersitatumque solatium! Dic mihi ergo, chara Theopi-
 sta, quidnam rogo post raptum tuum contigerit; quo-
 modo à perfido Nauclero libera, & immunis manseris?
 Theopiste ad hæc; Scias, amantissime coniux,
 quod Diuinæ prouidentiae omnipotentis dextra haud se-
 cus, ac olim Sara vxor Abrahæ à Pharaone rapta, ita
 ego à raptore, illibato coniugij nostri thoro, ab eo libe-
 ra, & immunis conseruata fui: fidem quam tibi in
 desponsationis nostræ principio spondidi, incorrupto
 tum animi, tum corporis affectu in hanc vsque horam
 Diuinæ protectionis beneficio seruaui; Raptore verò
 mise-

Eustachius
 cognoscit
 Theopisten
 summo stu-
 pore percus-
 sus.

mi serabili casu interempto, ecce ego ad complures annos
 in extrema rerum inopia pauperis horti cultu, vitam
 quidem asperam; & præteritarum aduersitatum me-
 moria & amaritudine referam, dulcem tamen amore
 eius, qui vitæ nostræ decursum tam mirabiliter dispo-
 suit, constanti in Deum fide transégi: vnde minimè ti-
 bi mirum videri debet, si inq̄ rugosa facie; & inacie
 confectam, vilique hac lacerna tectam priùs me agno-
 scerent tibi non licuefit. Hic Eustachius raptus extra
 se; verene tur ergo es Theopiste, Theopiste mea ama-
 tissima coniunx. O Deus verè pius, verè bonus, verè
 misericors, qui solus magna, & mirabilia facis in Cælo,
 & in terra: iam video, ò nimium dulcis amatoris mei
 IESU; de perditarum rerum restitutione, & promissu in
 te verificatum: O pietas, ò bonitas, ò misericordia
 Dei Saluatoris nostri. Sed quid rogo de filijs nostris
 Agapito, & Theopisto actum sit, si quid noris, expone.
 Hic Theopiste, de filijs nostris ne sis sollicitus amantif-
 simæ coniunx; & hi diuina prouidentia non dumtaxat
 inuenti sunt, sed & tecum in tua aula satellitès fidelissimi
 & stipatores corporis tui versantur. Qui mox aduoca-
 ti, vbi se stitissent; Tunc Theopista, ecce hic tui meique
 filij Agapitus, & Theopistus, quorum vnus à Leone,
 alter à Lupo raptus deuoratusque putabatur. Eloquan-
 tur hi de se suisque casibus, exponant magnalia Dei.
 Tunc vterque, quæ sibi contigissent, ex ordine expo-
 nunt. Scias, inquit, Dux illustris, nos nobiles Ro-
 manos ex illustri domo natos, Patrem nostrum extor-
 rem patria, Matrem violenter à Nauarcho abducam;

ijf
 ODE
 DI
 EUSTACHIJ
 ad Deum
 de restituta
 vxore ora-
 tio.

Cognoscit,
 & filij Aga-
 pitus &
 Theopistus.

nos in littore à Parente positos, nescio quo casu, me-
 à Leone, hunc à Lupo raptos fuisse meminimus, quos
 agricolæ armis in belluas insurgentes, è faucibus bel-
 luarum creptos, in eum vsque diem, quo tu, Dux in-
 clyte, nos ad corporis tui custodiam selegisti, filiorum
 loco in vicino huic pago aluerunt, & sustentarunt.

Tunc Eustachius profundo vnâ misto lachrymis
 gemitu, ad instar attoniti atque extasi quadam inuasi,
 in Coelum sublatis oculis, abdita Dei iudicia, & misera-
 bilem rerum catastrophem, quam Diuina bonitas cir-
 ca se suosque tam miro modo exhibuisset, considerans;
 hoc vnicum admiratus est, omnes tanto tempore in tam
 vicinis locis commoratos fuisse, incognitos tamen sin-
 gulis, ita vt neque maritus vxorem, neque vxor mari-
 tum, neque parentes filios, filij quoque neque patrem
 neque matrem, neque seipfos denique in eodem terri-
 torio vicitantes cognoscent. Vndè iam infallibili cer-
 titudine conuictus, se continere nescius, pleno mentis im-
 petu irruens, vtrumque filium, ineffabili gaudio per-
 fusus, osculis atque amplexibus prosequi non cessabat:
 O filij mei Agapite & Theopiste, Theopiste & Agapite
 filij mei vnicè & medullitùs dilecti: Viuitis ergo filiolij
 mei ineffabili Dei misericordia, quos iam dudum à se-
 ris consumptos credebam, viuitis ergo? O admirabi-
 lem Diuini consilij dispensationem! O incomprehen-
 sibilem in humanarum fortium dispositione sapientiam!
 Deinde filij ad matrem, & tandem ad seipfos conuersi,
 promiscuis amplexibus satiari vix posse videbantur.
 Postmodum in laudes, hymnos, cantica prorumpentes

tam

Eustachij in
 vxoris filio-
 rumque re-
 stitutions
 stupor & ad-
 miratio.

tam inaudita Diuinæ misericordiæ, & prouidentię mu-
nera, quæ secum operari dignata esset, benignitas IESV
Saluatoris, sacro tetraphonio satis deprædicare non po-
térant. Vix aded rarus, insolitus, & omnibus seculis
memorandus casus, sparsa fama in territorio innotuerat,
cum ecce & militiæ principes, & territorij incolæ tam
insolitæ rei nouitate percussi, in vnum confluentes, nil
aded in votis habebant, quàm visitare, videre, & reue-
reri eos, quos paulò ante ignotos, omnibus veluti vilia
mancia, & mundi peripsemata reputarant; iam verò
spectare eosdem, ex summa egestate ad aded sublimem
dignitatis gradum, quo post Cæsarem, altior non dare-
tur, euectos: Non hic alius audiebatur sermo, quàm
de Placidiano variæ fortunæ iactu, non aliud ratioci-
nium, quam de inuicta Eustachij in tam eluctabilibus
aduersitatibus vndis patientia; non aliud, quàm de mi-
sifica eiusdem in pristinam dignitatem restitutione.
Cumque iam tempus quo rebus præclare gestis, reditus
in Italiam instaret, dici vix potest, quàm ægrè aded ve-
nerabilem, & Deo dilectam familiam Indigenæ à se
remoueri sint passi. Veruntamen urgente Cæsaris im-
perio, magno totius Exercitus iubilo, itineris maritimi
fit initium, omnibus de duplici victoria, tum contra
Barbaros obtenta, tum de Eustachij filiorumque restituti-
one contra formidabiles fortunæ lusum triumphantibus
inter occipitum intra breue tempus conficitur. Roma-
ni de Eustachij victoria à Barbaris Imperij Romani ho-
stibus reportata certiores facti, explicari non potest, qua
celebritate, quibus honoribus eum cum sua familia

Quantus stu-
por inuaserit
omnes de
mira hac re-
sum caca-
strophe.

Eustachius
cum sua fa-
milia in Ita-
liam migrat

Eustachius
magno ho-
nore Romæ
excipitur.

exceperint. Non deerant hic arcus triumphales, & gloriae de rebus laudabiliter gestis epigraphae; festiuis rerum spectaculis Vrbs resplendebat; quin vel ipse Adrianus Caesar, deposita maiestatis grauitate & celsitudine, ipsi vltro obuiam factus, de imposta Eustachij expeditione feliciter transacta; amplexibus Imperatorijs congratulari non est dedignatus, eumque in posterum eo in honoris gradu constitui voluit, quo post Caesarem nemo maiorem, non dicam consequi, sed ne sperare quidem potuisset.

C A P V T V.

De Diui Eustachij Sociorumque Martyrio.

Post honores à Caesare Eustachio exhibitos, deerat vltimus Triumphorum actus, videlicet solemnissimus in Deorum, (quos in bello gerendo adeo sibi propitios habuerat Eustachius) honorem gratiarum actio, condicto die magno sacrificiorum apparatu instituenda. Hic Eustachius Coelestis oraçuli memor, tandem tempus aduenisse praeuidit, quo vltima sibi suisque pro Christi amore certamina subeunda forent. Constituta itaque die, quo tota Vrbs ad tantam solemnitatem spectandam confluerat, Eustachius imperterrito animo; constantique in Deum fide, à sacrilegis sacrificijs vnà cum suis cautè se subduxerat; Dum, ergò solemnitatis ferueret opus, Caesar coniectis hinc inde oculis, cum tantae solemnitati vnicum Eustachium, ob cuius hono-

Eustachius
diem condi-
tæ solemn-
tatis in Deo
rum honore
pro obtenta
contra hos-
tes victoria
inuitatus,
detræctat.

Eustachius
diem condi-
tæ solemn-
tatis in Deo
rum honore
pro obtenta
contra hos-
tes victoria
inuitatus,
detræctat.

rem, & merita in Romanum Imperium collata, potissimum instituta esset, deesse aduerteret; vehementer miratus, absentiae causam, vel subitanam quandam infirmitatem, vel magnum quodpiam impedimentum suspicatus, anxius tamen animo, ad eum domesticos Proceres, ad causam absentiae explorandam, protinus amandauit; Verum cum robustum, & validum inuenissent, ut semetipsum Caesari susteret, & absentiae suae rationem exponeret, rogarunt; quorum votis annuens, Caesari vultu maiestate venerando, animoque nescio quid sublimi agitante se stitit. Hic Caesar: Placide, inquit, magno animi mei sensu te solemnitati Deorum, quorum ope nupera tam splendidam victoriam potitus es, non interfuisse aduersti, cuius rei causam a te amice exquiro; incongruum enim rebar, te solemnitatem, quae non tam in Deorum immortalium honorem, quam tuum, potissimum, instituebatur, stupentibus omnibus intermisisse; quid agitur animo tuo acciderit, quod te impedimentum interpellarit, nosse cupiam. Hisce a Caesare propositis, Placidus submisso in terram vultu, & profunda inclinati corporis facta reuerentia, scias, inquit, Auguste Caesar, me cum ante vicennium venatione indulgerem, Coelestis oraculi monitis ad Christianam legis institutum, mira quadam Diuini ostenti apparitione vocatum fuisse, & ne me in Diuini Numinis exequendis mandatis morosum, ingratumque praeberem, domum redux, cum vniuersa familia propediem sacrobaptismatis fonte tinctum, nec non Christiana Religione imbutum fuisse, ac proinde in hac sacrosancta lege

Eustachius
de absentiae
suz a festo
rationem da
turus se si
stet Caesari.

Causam ab
sentiae suae
Caesari aper
it Eusta
chius.

(quæ uti ab increata Sapientia, qui Christus Iesus æterni Patris Filius est, ad humani generis salutem reparandam salubriter instituta fuit, ita quoque nullis erroribus, nulli falsitati obnoxiam esse posse, firmiter credo) vsque ad mortem perseuerare constituisse, neque ab ea à viginti iam annis, nullis aduersitatum casibus, nullis contrariæ fortunæ acerbitatibus me remoueri passum fuisse, ut proinde non mireris, Auguste Cæsar, si à sacrilegæ solemnitate, & impiorum sacrificiorum apparatu, studio me subduxerim; siquidem honorem illum, qui vni, vero, & viuo rerum omnium Conditori DEO debebatur, falsis fabulosisque Numinum tuorum simulacris impia incensationis superstitione tribuere, hoc utique uti prorsus impium, indignum, & detestabile, ita quoque à vero Deo, & fideli eius seruo alienissimum videbatur. Hic Cæsar tanta animi constantia differentem interpellans, vultu in pallorem verso, inquit, Tunc ergo Placide Christianus es? Christianus, respondit, sum, & quidem iam ad vicennium cum vniuersa familia mea Christianam Legem professus sum, pro qua & sacrosancta Dei Crucifixi lege, omnia Mundi tormenta potius sustinere paratus sum, quam in satanicis ritibus, & ceremonijs, falsorum Numinum Idolis, vel honorem, vel indebitum ijs cultum exhibere. Hic Cæsar nimia exandescencia obmutescens, & quid responderet nescius, simulato, quo animo dilacerabatur, furore, Placidum veluti emotæ mentis hominem è conspectu suo remotum, aulae suæ Proceribus, quibuscum maxima necessitudine conuixerat, tradidit, ea spe fretus, futurum;

Cæsar admiratur Placidi constantiam in suscepta Christi fide.

Cæsar velut emote Eulachium à se dimissum suis proceribus committat.

vt cum concepto ratiociniorum pondere ad mentem reducerent ; fit itaque magnus tum amicorum consanguineorumque , tum virorum autoritate pollentium concursus ; ex quibus nonnulli tum commiseratione , tum singulari in virum ex veteri amicitia affectu , singuli diuersas ad eius constantiam vel probandam , vel si possent , euertendam , rationes proferebant ; Quidam eum blandimentis ad fallaciam dolumque compositis , magnorum pollicitatione honorum , si fauoris sibi à Cæsare nullo non tempore præstiti memor , iussa eius exqueretur , sollicitabant ; Non deerant , qui illustrissimæ domus suæ , ad euitandam perpetuæ infamiæ notam , si aliud non esset , quod ipsum moueret , rationem habendam esse assererent ; veruntamen nullum fuit adeo validum argumentorum robur & pondus , nulla tam studiosè affectata oratio , quæ infractum Eustachij animum flectere , aut expugnare valeret , quin ad instar insuperabilis icibus adamantis , in sua semper sententia , & semel susceptæ fidei immobilitate persisteret . Quibus ad Cæsarem delatis , Adrianus conceptum animi furorem iam ampliùs sustinere impotens , subitaneâ sententiâ Eustachium vnâ cum suis ad Leonum fossam condemnauit . Dicit vix potest , quàm læto animo , quanta animi exultatione hoc iam dudum desideratum nuncium acceperit Eustachius . Quare dimotis cæteris , vnâ se cum vxore filijsque in remotiorem domus locum recipiens , Diuinam in agone fortiter sustinendo opitulationem tota nocte implorans , suos ad constanter agendum exhortari non desinebat ; Agendum

Quantum omnes ad Eustachium ad mentem reducendū laborariūt.

Adrianus Eustachium ad feras dānat .

Exhortatio
Eustachij
ad suos.

inquit, cara Theopiste filijque in visceribus Christi dilectissimi, hora tandem venit, ut iam olim à IESU dulci Salvatore nostro, in monte mihi prædicta compleantur; Nouistis quàm mirabili modo nos cœlesti visione illuminatos, ad veram, & vnicè salutiferam fidem, ex cœcis Gentilitatis erroribus traduxerit? quot quamque tragicis calamitatum casibus exercitatos Benignissimus Deus nos ad se misericorditer attraxerit? vidistis quàm ineffabili providentiæ suæ dispositione nos, qui iam perditum putabamur, in pristinae vitæ societatem vitios restituerit; qui profecto beneficiorum cœlestium cumulus tantus est, ut non nisi sanguinis effusione, ac mille mortium generibus, tam immenso Christi in nos amore par reddere queamus. Agedum Theopiste, agedum filij mei, iam tempus est, ut animas nostras ponamus pro eo, qui pro nobis prius suam posuit, nil nos amplius teneat rerum transeuntium cupiditas; tempus enim huius caducæ mortalitatis breue nimium ad instar fumus, & vaporis, nullo post se relicto vestigio transit, transit Mundi fauor, gloria huius seculi, honorum tituli, triumphorum splendor, & magnificentia, opulenta bonorum labentium possessio, uti iam experti estis, caduca sunt omnia & momentanea; æternum est, quod diligere, quod ambire, quod sollicitè desiderare nos, & quaerere oportet; Si nunquam, modò portam nobis vitæ æternæ, & nunquam desitura beatitudinis apertam habemus; iam Christum Deum, & amantissimum seruatorem nostrum, ad nos iuxta promissa sua in Semipiterni gaudij tabernacula recipiendos præsentem pul-

fan-

santhemque sentimus. Nihil igitur nos terrenarum re-
 rum cura moueat, nihil nos à charitate Dei, quæ est
 in Christo IESV Domino nostro, iseparet. Veniat su-
 per nos ira & furor. Principum Mundi: Veniat crux,
 rotæ, ignis, ferrum, bestiarum dilaceratio, torius denique
 inferni ac Saranæ tormenta in nos irruant, totum parum
 est quod patimur, pro eius amore, qui nos proprii etiam
 sanguinis profusione, tantopere dilexit: IESVS Mariæ
 filius Salus Mundi & Dominus, qui sempiterna sua
 prouidentia omnia moderatur, aderit nobis. Adriānus
 Cæsar corpora nostra naturali corruptionis legi obno-
 xia perdere quidem, in animas autem nostras ius nul-
 lum, nullam potestatem habere, potest. Hic Theopiste
 feruenti Eustachij exhortatione vehementer commota,
 conceptum Diuini amoris ignem iam amplius conti-
 nere nescia, ad filios conuersa: Agedum filioli mei,
 audistis iam Parentis vestri ardens pro Christi amore
 moriendi desiderium; quid igitur restat, nisi vt mortem
 sustineamus cum gaudio, confusione contempta, nihil
 adedè difficile, dolorosum, pœnosumque sit, quod eius
 amore erga nos ineffabili non sufferamus. Eamus, ea-
 mus ad fossam belluarum nobis præparatam, laceremur
 eius amore, qui in amarissima sua passione, toto cor-
 pore dilacerari pro nobis voluit, & si bestię nolunt,
 vim ijs, vt deuoremur, faciamus. Hisce à Theopista
 Sancti Spiritus igne succensa prolatis, vna erat omnium
 voluntas vnicum patiendi desiderium, vna se pro diui-
 ni nominis gloria in victimas offerendi deuotio. Hisce
 summo mentis ardore agitatis, ecce Apparitores adsunt,

Theopistes
 ad filios ex-
 hortatio.

qui eos ad publicum funestæ scenæ theatrum magna equitum militumque comitante caterua educturi; Leonibus deorandos iussu Cæsaris proijcerent: Eustachius iam igne divini amoris accensus, vti summo patendi desiderio tenebatur, ita quoque vltro illis obuiam vna cum pignoribus suis processit, non iam in facie eorum vllum tristitiæ & perturbationis. signum, nulla aceroris aut indignationis nota videbatur, sed læto & hilari animo festino gradu, tanquam Agni Cœlestis nuptijs mox fruituri, non sine omnium stupore & admiratione progrediebantur vsque ad martyrij locum, vbi Christi milites denuò sese ad supplicia fortiter toleranda animantes, genibus flexis, oculis manibusque in Cœlum sublatis Leonum impetum operiebantur. Erat Theatrum innumerabili hominum multitudine, ad funestam hanc catastrophem, cui similem Roma non viderat, spectandam, refertum: Et gentiles quidem, victoriarum cumulum, quem militari virtute Romano Imperio pepererat Eustachius, considerantes, dolore sinul & ingenti commiserationis affectu auersis oculis immanem Adriani sententiam veluti detestari videbantur; Christiani verò quorum ingens numerus confluserat, Eustachij constantiæ, & incredibili animi fortitudine percussi, intimi mentis iubilo exultantes, & ipsi pro Christo patendi desiderio ardebant. Interim clathris speluncæ apertis, magnus omnes metus perculit, idè quod Leones magno impetu, stimulante fame, in beatos Christi Martyres ruituri putarentur: Sed qui in Lacu Babylonico ora Leonum, ne Danieli nocerent, cohibuit, is ytiq; &

hoc

Ducuntur
ad fossam
Leonum in
theatro in-
numerabili
hominum
multitudine
conferto.

Leones pe-
dibus se bea-
torum mar-
tyrum aduo-
luunt.

hoc in Eustachio Sociisque miraculum operatus est; Si-
quidem Leones, omni deposita ferocia, ad instar agnorum
ad genua Beatorum prouoluti; iam cauda ijs veluti ab-
blandientes, modò corporum sudorem lingentes; vt
poterant, suam in sacrosanctas Christi victimas venera-
tionem testari videbantur. Belluis verò hoc pacto ad
beatorum Christi militum pedes prostratis, cum nul-
lum inuasionis signum notaretur; neque vllam nocu-
mentam ijs inferri spectaretur; magnisque vocibus eun-
cti Magnum Christianorum Deum, hoc tam insolito
miraculo concitati, clamarent. Rem totam ad Adria-
num deferunt, qui ira & rabie furens, omnibus modis
suis persuadere conabatur, insolitum rei euentum mini-
mè Eustachij in Christum fidei adscribi debere, sed vel
magicis artibus Christianorum, vel ipsis etiam belluis,
cò quod enorme scelus & perfidiam Eustachij in Deos
commisissam feræ quasi detestata, dedignatæ fuerint ac-
cedere eos, qui tam turpiter & contumeliosè Deum, con-
temptis, crucifixi hominis honorem Deorum postpo-
suissent; vnde maiora illis tormenta animo agitant, di-
cebat, aliud se animal preparaturum, quod protinus
suo sit officio probè functurum, Martyres ijs conficeret
supplicijs, vt reliqui Christicolæ exemplum ad Cæsari
imposterum obediendum sumerent. Bouem itaque
æneum mox conflare iussit, ad quem prius vehementi
flammarum ignitione candefactum, Sanctos Dei Marty-
res adduci iubet, vt formidabilem hanc tormentorum
machinam intuenti, vel susceptam Christi fidem defere-
rent, vel enormi supplicio perirent. Verùm enim

Bos æneus
igne succen-
sus martyri-
bus prepa-
ratur.

verò quorum pectora Diuini amoris ignis iam dudum succenderat, tantum abest vt à præparata sibi tormentorum machina abhoruerint, vt potius ad illam, veluti ad cœlestis roris & refrigerij balneum, ardentissimo mentis desiderio anhelant, Eminus itaque machinam ignitam fumantemque cum sacra sua familia contuitus Eustachius, mox genibus flexis, oculisque in Cœlum sublatis, tanquam alterum Eliæ currum igneum, quo in Cœlum veheretur, præparatum conspiciebat: O supreme, inquit, mentium humanarum arbiter Deus, tu corda nosti omnium, te laudamus, tibi confitemur totis mentis visceribus, quia hodiè fecisti nobiscum misericordiam tuam, quod iam dudum anxie mente desiderauimus, iam tandem deuota mente obtinuimus; ecce in victimas tibi hodierna die offerimur; Accepta, benigne Saluator, hoc holocaustum sacrosancto nomini tuo præparatum, quemadmodum olim acceptasti sacrificium Patriarchæ Abrahamæ; fac vt mors nostra tui causa suscepta, exemplo sit multis ad confitendum sacrosancto nomini tuo, & ne statuas illis peccatum, qui tormentis suis nobis tantæ felicitatis causa fuerunt: Da, quaesumus, vt vitæ laboriosæ cursu consumato, tibi summo, æterno & incommutabili bono vniamur. Hoc dicto facer ille victimarum quaternarius vno ore clamabat: Benedictus Dominus Deus Israel; & deindè, IESVS Crucifixus Deus ac Dominus noster sit nobiscum, & cum omnibus circumstantibus, Amen, Hymno transfacto, Lictores Beatissimos Martyres in vnum fasciculum colligatos, in æstuantis Tauri ventrem ignibus atrocissi-

Oratio Eustachij ad Deum.

Beati martyres conijciuntur intra bouem igne succensum.

ciffimis factum conijciunt, clausoque ostio, admirabilem hunc Sanctorum Christi militum triumphum abfoluunt. Vbi haud secus ac tres pueri Babylonici Domino psallentes, non tam igniuomi bouis ardoribus, quàm Diuini amoris igne succensi, in hymnis & canticis animas suas Conditori suo tradiderunt. Hadrianus verò cum incredibilem & inauditam Martyrum constantiam, & in acceptando ænei bouis tormento inuitam animi fortitudinem, sub perpetuo cantionum iubilo inaudisset, irà denuò in transfuersum actus, iubet vt ex boue martyrum exemptæ cinerum fauillæ, ad perfidix attestationem, ventis & aquarum vorticibus committerentur: Sed suo defraudatus desiderio, quod præceperat non obtinuit; ostio quippè Tauri aperto, Lictores sacra Christi pignora non dicam in cineres resoluta, sed nè vllum quidem ignis nocumentum accepisse, reperere: vestimenta pulchrè sine ignis odore vllò composita, facies eorum nullum pallorem, nullum ambustionis vestigium, sed lætitiæ quandam, viuacitatem, decoremque cœlestem, non dispari odore, referebant. Quo viso miraculo, ingens continuò gentiliùm ad Christi ouile accessio facta fuit, qui omnes vnanimi voce diuinorum operum magnitudinem, qui verè mirabilis est in Sanctis suis, prædicabant; Christiani verò sacra pignora quâ precibus, quâ nummis à Licторibus haud inuitis redempta, in propria Eustachij domo ritu solemnibus, & qua poterant festiuitate sepelientes, quisque deinde compuncto corde, & submisso in terram vultu, quæ viderant, quæ audierant Dei Opt. Max. in scruiis suis

Christi-martyres incorrupti reperiunt, quos in cineres reductos putabat Adrianus.

Ingens gentiliùm ad Christum conuersio viso miraculo.

Adriani in-
felicis exitus.

magnalia & admirari, & decantare non cessabant. At
Adrianus perfidus Tyrannus tantæ constantiæ virtute
confusus, cum plus se Martyrum interitu, tum gentili-
bus, ob memorabiles rerum euentus attonitis ad con-
uersionem; tum Christianis horum exemplo ad maiora
etiam certamina sustinenda percitis profuisse, quàm ob-
fuisse cerneret; nihil indè melior factus, non multò post
acerrimis conscientiæ stimulis, ob tot Martyrum effusum
sanguinem, pœnas luens, Cumis voluntaria veneni sum-
ptione, infami & miseranda morte vltimum vitæ suæ
terminum, vitam pertæsus, clausit.

Habes hic, Lector, Beatorum Martyrum, Sancto-
rum Eustachij, Theopistes & filiorum vitam paucis de-
scriptam, quàm si paulò pensulatiùs consideremus, nil
horum Martyrum vitæ tot casibus tragicis, tot portento-
sis euentibus refertà in vniuersa Sanctorum historia ad-
miracione dignius reperiri, fateri cogemur. Huius ita-
que prima ad Christum conuersio vti originem suam,
ab eo loco, quem iam descripturi sumus, suscepit,
ita quoque eundem, ea qua par est, diligen-
tia & exacto scrutinio inquisitum tunc
exponemus; vbi prius gloriosi
Martyris, eam à qua de-
scendit, profapiam
descripsi-
mus.

PARS SECVNDA.

Genealogia S. Eustachij, à primis Romanorum Regum temporibus in vltima ætatis nostræ tempora traducta.

PRAEFATIO.

POST expositam Sancti Eustachij, uxoris filiorumque gloriosorum Christi Martyrum vitam; restat. Ut vndenam magnus ille vir, & tota Ecclesia celeberrimus Martyr Christi Eustachius suam duxerit. originem, & quinam ex posteris quoque ab eo descenderint, hoc veluti argumento, ad nostræ historiae veritatem maiori pondere stabilendam peropportuno; imò necessario, in hac Secunda Parte exponendum duximus, quam quidem Genealogiam, uti è varijs Archiujs authoribusque fide dignis deprompsimus, ita quoque instituti nostri fundamentum. adeò ijs confirmatum iri confidimus, ut de ijs nemo in posterum dubius atque anceps esse queat.

CAPVT I.

De Octauia stirpis origine, à qua S. Eustachius descendisse ostenditur.

Quod rectè & sapienter Isaias .cap. 35. v. 10. dixit
(Et Dominus voluit contere eum in infirmitate, si posuerit pro peccato animam suam, videbit semen longeuum & voluntas Domini in manu eius dirigetur) id miro quodam modo in glorioso Martyre S. Eustachio verificatum videtur. Habebat is antequam Christo iungeretur, numerosam sanguinis cognatione sibi affinium progeniem ex Octauia stirpe deductam, ex qua plerique, vti postea videbitur, post felicem Martyrij sui triumphum, tum ex multitudine admirandorum casuum, quos Christi amore subierat, tum ex ipsius sanctissima Vita tot diuinis probata oraculis, cognitâ tandem Christianæ Religionis veritate, nomen Christo dederunt; vt proinde mirum non sit, Deum Opt. Max. hanc Eustachianam familiam meritis serui sui, tot iam sæculorum curriculis, ad gloriosi Martyris sui honorem superstitem esse voluisse. Quem admodum enim Diuina & inscrutabilis sapientia in Lege naturæ lobum, inuictæ patientiæ exemplar statuit, ita in Lege gratiæ Diuum Eustachium omnibus in afflictionum acerbitate constitutis, verum & genuinæ vitæ Christianæ eclypon normamque proponere sibi complacuit; lobum enim vxoris, filiorum, bonorumque

Post martyrium S. Eustachii omnes cognati eius ad fidem conuersi sunt.

Comparatio S. Eustachii cum Iobo.

omnium iacturâ exercuit, exercuit & Eustachium vitâ plena doloribus, ærumnis, bonorumque omnium, & miseranda vxoris filiorumque iactura, sed modo quodam contrario: Iobus post exanthlatas calamitates & miseras rerum omnium perditarum restitutionem, vnâ cum vitæ felicitis diuturnitate liberorumque numerosa progenie obtinuit; Eustachium verò diuina bonitas in pristinæ quidem dignitatis statum, nec non vxorem liberosque perditos restitui voluit; minimè tamen ad geminatam temporalium bonorum felicitatem vsunque, vt Iobum, sed ad mortem amore Christi cum vniuersa familia sua sustinendam destinatos, à transitorijs ad æterna, à caducis ad nunquam interiturorum bonorum felicitatem eduxit; vt proindè diuina Clementia hoc tam imperturbabilis in aduersis constantiæ, ac inuictæ patientiæ exemplo Diui Eustachij luculenter ostenderit, in lege gratiæ sine multiplici tribulationum exercitatione, iuxta æternæ Veritatis effatum, perfectam celestis vitæ felicitatem neminem consequi posse: Quia verò diuinæ bonitatis opulentia tanta est, vt sicuti labores amore Christi toleratos, multiplici bonorum favore recompensare soleat, ita quoque posteritatem S. Eustachij ad vltima vsque ætatis nostræ tempora, fecunda propagine, meritis serui sui traduci voluerit.

Verùm vt hæc dilucidius exponantur, Genealogiam Eustachianam, magni sanè ad historiæ nostræ veritatem demonstrandam momenti, eâ qua fieri potest perspicuitate attexamus. Tradidit præ cæteris hanc Genealogiam quàm exactissimè, atque nostris obseruatio-

Nemo sine tribulatione æternam felicitatem consequi potest.

Longinua progenie labores S. Eustachij compensauit Deus.

50 Pars II. Genealogia

Franciscus
Zazzara de
fam. S. Eusta-
chij :

nibus oppidō congruam, primus Franciscus Zazzara Tomo II. de Nobilitate Italica, titulo de familia S. Eustachij, Italico idiomate conscriptam, cuius lectione, uti me non parum ad multarum hucusque incognitarum rerum notitiam profecisse fateor, ita quoque hinc eandem, ad stabiliendum Historiæ nostræ argumentum, ordine describam ab Octaviæ stirpis primordijs initium facturus.

Octavius
Mamilus
Tusculi Prin-
ceps funda-
tor Octaviæ
gentis an.
circiter 300.
V. C.

Omnium Romanorum Scriptorum autoritate constat, anno ducentesimo ferè ab Vrbe condita, Octavius Mamilium, potentissimum Tusculanæ Urbis Velitranæque Dynastam vixisse; utpote qui iurisdictionis suæ terminos longè latèque, vel in ipsas Aequorum Volscorumque regiones extenderit; quàm autem tum temporis celebris, quantà potentiâ clarus is fuerit, Dionysius Halic. l. 4. Ant. Rom. his verbis ostendit: *Ceterum Tarquinius Superbus cogitans vi, non iure partem potentiam, opus habere non solum domestico, sed etiam externo presidio: Illustrissimum Latinorum, omniumque potentissimum sibi iunxit amicitia, datâ in matrimonium filiâ: is vocabatur, inquit, Octavius Mamilius, genusque referebat ad Thelegonum Ulyssis & Circes filium, Tusculum incolebat, reique militaris inter paucos habebatur peritissimus, & bellis gerendis Imperator idoneus, quem & aibi vocat, Virum staturâ & robore omnium ætatis suæ hominum præstantissimum potentissimumque.* Hic gener Tarquinij factus, atrociam semper cum Romanis bella gessit (de quibus consule Dionys.) donec tandem ab Aulo Posthumio Dictatore & L. Acutio Rom.

Octavius
Mamilus
robore cor-
po is Latinis
antecebat

Duce

Duce ad Lacum Regillum bello omnibus seculis memorabilis fufus cæsusque, Romanis victoriam concessit. Octavio itaque à Tit. Herminio in bello paulò antè memorato interfeceto, filij superstites post Tusculum in Romanorum potestatem redactum, in diuersas Latij partes, potissimum Velitras eorum iurisdictioni subditas dispersi, postea municipatum adepti, Octauiam familiam Velitranam Octauij, inito cum illustribus Romanorum familijs matrimonio, ita auxerunt, vt ex eorum domo inter cæteros, Orbis terrarum Dominum Octavianum Augustum originem suam traxisse, in vita huius Suetonius referat: *Genem, inquit, Octauiam Velitris precipuam olim fuisse multi declarant & nam vicus celeberrimus, parte oppidi iam pridem Octauius vocabatur, & ostendebatur ara Octauio consecrata.* Et paulò post: *Ea gens à Tarquinio Prisco Rege inter Romanas gentes allata in Senatum, mox à Seruio Tullio in patricidas traducta, procedente tempore ad plebem se contulit, ac prorsus magno interuallo, per D. Iulium in patriciatum redijt. Primus ex hac Octauia stirpe, teste Suetonio Tranquillo, Magistratum populi suffragio cæpit, Caius Octavius Rufus; is vir Quæstorius Cneium & Caium procreauit, à quibus fratribus duplex Octauiorum familia defluxit, vti conditione, ita dominio diuersa. Cneius Veletrano, Caius Tusculano potitus dominio; hic, & deinceps ab eo reliqui omnes magnis functi honoribus; ille eiusque posterij seu fortuna, seu voluntate, qua quemque suæ felicitatis farum trahebat, in equestri ordine constituerunt, vsque ad Augusti Patrem Iulum Cæsarem; quæ*

Octavius occiditur ab Aulo Pothonio ad Lacum Regillum prælio omnibus seculis memorabilis.

Familiam Octauiam fundant filij Octauij Marci. Ex Octauia familia Octavianus Augustus.

Suetonius tranquillus in vita Augusti.

Caius Octavius Rufus gener Cneij & Caium ex quibus familia Octavia vsque ad Augustum propagata.

omnia fufius acta, apud Suetonium videat Lector.

Cn. Octa-
uius Ed. lig
an. 10. V. C.
313.

Ab hac deinceps descendit Cneius Octavius Aedilis, anno Urbis conditæ 543. trecentis ferè annis post Reipublicæ Romanæ, depulfo iam Tarquinio, principium; hic in Africa Scipioni subuenturus, ventis aduersantibus, vnâ cum ingenti nauium apparatu in manus Carthagenensium venit, vt Liuius 28. & seq. enarrat.

Cn. Octa-
uius decem-
uir anno
585. V. C.

Hunc secutus Cn. Octavius Decemuir, primus ex Octauia familia consularem dignitatem adeptus est anno Urbis conditæ 585, de quo Cicero in nona Philippica amplam facit mentionem, qui tandem ab Antiocho Rege Laodicæ occisus traditur.

Cn. Octa-
uius Consul
anno 626.
V. C.

Successit huic Cn. Octavius Consul cum Tito Ruffo collega (teste Cicerone de Orat.) Rhetoricæ facultatis peritissimus, vixit anno Urb. Condit. 626.

Cn. Octa-
uius Co. ful.
Collega L.
Cinnæ anno
667. V. C.

Huius loco subrogatus anno Urb. Condit. 667. Cn. Octavius Consul, qui L. Cinnam Collegam, quod leges perniciosas ferret, Vrbe expulit, à quo deindè & ipse in C. Marij factione cæsus interiit.

Propagatio
familiz O-
ctauiz à Cn.
Octauii fa-
cta.

Atque hos quidem Octavios recto stemmate à Cn. C. Octauij Ruffi filio descendisse, ex varijs Authoribus ostendit Glandorpheus in suo Onomastico.

Caj verò Octauij posteritas ita se habet.

Caius Octa-
uius pro-
auus Augu-
sti.

Ex hac Octauia stirpe, post complures Octavios plebæis honoribus insignitos, tandem exortus est C. Octavius proauus Augusti, stipendia Tribunus militum fecisse fertur, Sabellico teste, in Sicilia secundo bello Punico sub Aemilio Pappo.

Caius

Caius Octavius Anus Augusti municipalibus magistrarijs functus, vberi præterea patrimonio contentus, tranquillissimè imposterum vixit.

Caius Octavius Anus Augusti.

C. Octavius Pater Augusti, ex ea domo Senator & Prætor, rerum gloriâ in Mædônia gestarum celeberrimus, à Cicerone laudatur in Epist. ad Q. Fratrem, repentina in Mædônia morte vitam finiuit, superstitionibus liberis Octavia Maiore, quam ex Ancharia genuerat, & Octavia Minore, & Augusto, quos ex Accia, filia M. Accij Aricini viri prætorij, & sorere C. Iulij Cæsaris Iulia tulerat, de quo pulchram nobis exhibet inscriptionem Fulvius Ursinus in notis Ciceronianis.

Caius Octavius Pater Augusti.

C. Octavius filius, quem & Octavianum Augustum vocant, omnium suæ gentis, atque aded totius nobilitatis Romanæ Lumina, rerum gestarum & felicitatis magnitudine longè superavit; hic per adoptionem C. Cæsaris maioris auunculi in gentem Iuliam adscitus, primum ipsius nomen, deindè Augusti appellationem ex sententia Senatus assumpsit; cuius incomparabilem gloriam, gestorumque fortium magnitudinem cum omnium Historicorum monumenta amplissimis elogijs retulerint, hoc loco reiteranda non duxi. Interim sufficiat nobis originem eius, ex primis Octaviæ gentis primordijs, idque per vires ex plebæa Octavio, quorum non est numerus, stirpe, meritis suis ad consularem dignitatem euectos, hoc loco demonstrasse. Cæterùm Lector de plebæa Octavio familia consulat Onomasticon Glandropij.

C. Octavius
sive Octavia-
nus Augu-
stus.

C. A. P. V. T. III.

*De Octavia familia à Cesare Augusto ad Placidij siue
S. Eustachij tempora propagatione.*

Postquam Octavianus Augustus ex Octavij Mamiliij
Tusculani Dynastæ stirpe, prosapiam, quantum
ex Romanæ historiæ Scriptoribus, compertire licuit, de-
scripsimus, nil porò, restat, nisi ut iam pari modo post
nostræ salutis ortum, ab Augusto, vsque ad Traiani
tempora, Eustachianam familiam, & hinc Tertullum
Senatorem Romanum, patrem S. Placidij, & discipulum
S. Benedicti Abbatis, & hinc ad posteriora tempora
recto tramite deductam exponamus.

Erat Romæ anno 40. post salutis nostræ exortum
Faustinus Octavius à regione Cælij montis, vit sum-
mæ inter Romanos authoritatis, qui uti ex Octavio
stemmate oriundus erat, ita quoque Augustum affini-
tate sanguinis contingebat, hic à Diuo Petro, ad Chri-
stum conuersus, genuit filium Clementem nomine, qui
postea ob summam, quæ pollebat, sapientiam & san-
ctitatem, post Diuum Petrum in Sede Apostolica suc-
cessit ordine Papa IV. Clemens primus dictus, cuius
pastorali vigilantia, & saluberrimis institutis res Chri-
stiana magnos in Vrbe progressus fecit, donec à Traia-
no comprehensus, atque in Tauricam Chersonesum
exul missus, ibidem innumeris claris miraculis, tandem
anchorâ collo eius alligatâ, in mare præcipitatus, mar-
tyrio.

Octavius
Faustinus
Conf. Rom.
Pater S. Cle-
mentis Pa-
pæ I. ex stir-
pe Octavia.

tyrioque coronatus, in Cœlum abiit. Hic à Domitia
no ad Traiani tertium pervenit annum, à quo exilio
multatus in Insula Ponti, vbi duo millia Christiano-
rum ad maiora secunda damnatorum offendit, qui
dum aquæ penuria laborarent, precibus ad Deum fufis
fontem dedit sitibundis, insigni sanè miraculo, agni pede
effossum; postquam verò anchora collo eius ailigata in
profundum proiectus fuisset, paulò post Christiani pro-
digioso recessu maris, domunculam Angelicis manibus
constructam, vnà cum anchora soluta, S. verò Pontifi-
cem exanimem repererunt, cuius morte operibusque
adèd prodigiosis, multa Infidelium millia conuersi tra-
duntur. Sedit annos ix. dies Iv.

Mors Cle-
mentis &
miracula
que eam
secuta sunt.

Post S. Clementem Octavius, floruit in Vrbe
anno circiter 92. vti Sabellicus testatur, Agapirus Octa-
uius, Vir splendidus, & Senatoriæ dignitatis munere
clarissimus, ex eadem Octavia stirpe Cæsarisque prosa-
pia oriundus; Atque ex hoc natus est magnus ille
Cæsarei Exercitus sub Traiano Dux, Placidus nomi-
ne, qui postea baptismo diuinitus suscepto, Eustachij
nomen meruit, vnicum historiæ nostræ argumentum;
cuius acta in prima parte fusè profecuti sumus.

Agapirus Pa-
ter Placidi
olim, postea
Eustachij ex
Octavia fa-
milia. Anno
92.

Hunc postea anno circiter 190. per continuam
successionem secutus Castinus Octavius, patricia digni-
tate illustris, ex quo prodijt vir multifariam doctus,
postea ob singularem vitæ sanctitatem & sapientiam,
in supremum Apostolicæ dignitatis apicem euectus,
Cornelius Papa primus dictus fuit, qui & sub Gallo &
Volusiano Imp. anno 250. martyrio coronatus sedit

Octavius Ca-
stinus Pater
Cornelij I.
Pape &
marevris an-
no 190.

annos.

annos 2. mens. 6. dies 4. ita Petrus Diaconus in sermone quodam habito in honorem S. Placidi discipuli Sancti Benedicti Abbatis.

Placidus
II. Conf.
Romanus
anno 270.

Octavius
Agapitus
Conf. Rom.
Anno 300.

Tertullus
Senator Rom.
potentissimus,
Pater
S. Placidi
discipuli S. Benedicti.

Refert quoque Eucherius in Oratione quadam de laudibus S. Clementis, quæ in Cassinensi Cœnobio asseruatur, floruisse Romæ anno 270. alium Senatorem Romanum, Placidum nomine, ex supramemorata Octavia, & S. Eustachij profapia oriundum, alterum quoque Agapitum Octavium nomine, virum oppidò illustrem; ex quorum priori per continuam successionem anno 490. salutis nostræ, prodijt Tertullus Patricius Romanus & Consul, vir splendidus, potens, & opulentia rerum inter Romanos spectatissimus, cuius meminit S. Gregorius Papa lib. 2. cap. 3. Dialog. & Gordianus Monachus, in Vita S. Placidi Martyris, cuius secundum carnem Tertullus Pater fuit; cui & Placidi nomen, ob Placidi primi, seu S. Eustachij, à cuius parentela descendebat, in gloriosi Martyris memoriam imposuit; hic postea omnia bona Sublacensi & Cassinensi Monasterijs, in quibus Placidus S. Benedicti discipulum agebat, testamento transcripsit, vti in sequentibus exponetur.

Verùm ne hucusque quiesquam aut ex nostra mente, aut opinione dixisse videamur, omnium testem hic addam Franciscum Zazzaram, qui citato libro de Nobilitate Italica, obtentis ex Archiujs Monasteriorum Sublacensis, Cassinensis, Faruensis, ac SS. Cosmæ & Damiani codicibus vetustissimis, quàm exactissimè omnia demonstrat. Sed verba eius

Zazzara
familiam
S. Eust. explicat.

Ita-

Italico sermone ad stabiliendam rerum veritatem, ap-
ponamus.

CAPVT III.

*De Octauia Domus à S. Eustachio ad Tertullum Senato-
rem Romanum propagatione, ex Francisco
Zazara.*

DE familia Eustachiana sic loquitur Zazara: Nel-
la veramente augustissima famiglia Ottauia Ro-
mana. progenitrice dell' Imperador Ottauio Augusto,
ò d' Octauiano Pacifico possessore dell' Vniuerso, vi
fiorì col. lume della Cattolica Fede intorno agli anni
del Signore 500. Tertullo Patrìtio Romano, il qua-
le fù Console secondo gl' atti consolari, l'anno 523. de
lo splendore e potenza del quale, fà menzion San Gre-
gor. al cap. 3. del 2. lib. de suoi Dialogi, e Gordiano
Monaco, nella vita di San Placido suo figliuolo, Leone
Cardinale Ostiense in più luoghi della sua Cronica, nel fine
della quale, oue si leggono le lor vite, l'Imperador Giusti-
niano lo chiama sempre ex adelfo, cioè suo cugino; Si con-
ferì questo Cavaliere al Monte Casino, insieme con Vita-
liano Patrìtio, della famigla Claudia, con Equizio, Boezio,
Simmaco, e Giordano Anicy, anch' egliuo Patrìtij, Conso-
li, e Senatori Romani suoi parenti, per visitare il gran
Padre San Benedetto commune parente à tutti, San Mau-
ro figliuolo del Senator Equizio, e San Placido figliuolo di
esso Tertullo, discepoli ambidui del P. San Benedetto a cui

Tertullus cū
Vitaliano
Equitio pa-
tre S. Mauri
Boetio, in
macho, &
Iordano ex
domo An-
icia cognatis
suis, uisitauit
in Mon-
te Casino S.
Benedictum
& Placillum
filium Ter-
tulli.

Amplissima
donatio. facta
à Tertul-
lo, S. Benedi-
cto, intuitu
filij sui, Pla-
cidi.

lo stessa Tertullo donò 18. gran corti, che haueua nell' Isola di Sicilia, con sette mila serui, senza le lor mogli e figliuoli, nel principio della qual donazione registrata nell' Archiu. Casin. ed in Pietro Diacono, nel fine della sua storia, si legge in questa guisa di lui:

Infructu-
tium do-
tionis facta,

Tertullus Dei gratiâ inuictissima Reginae Caeli Terraque, Romana Cinitatis Patritius, Dictatoribus, Senatoribus, Consulibus, Proconsulibus, Praefectis, Tribunus, Centurionibus, Decurionibus, omnibus hominibus per totum orbem commorantibus, Romanae Diuioni subiacentibus, Salutem. & perpetuam pacem &c. Nella qual donazione oltre del sudetto, vi si contiene una gran descrizione d'altri beni donati dal medesimo Principe, e particolarmente d'una delle sue case in Roma nel Monte Celio, oue poi vi sù fabricato il Monisterio, e Chiesa di S. Erasmo da suoi descendenti, oue si riconobbe esser nato detto San. Placido. Ex hisce patet, ve-

Placidi in
paterna do-
mo in monte
Celio. natus
obtinere
eum cum
omnibus per-
tinentiis
in donatio-
nem.

rum esse quod Zazzara tot testimonijs probat, Tertullum ex Octauia stirpe natum, cognatos quoque habuisse. Equitium, Boëtium, Symmachum, gloriosos sub Theodorico Gothorum Rege martyres, ex domo Anicia suae infertae prognatos habuisse; Tertullum verò viribus, multarumque ditiorum possessione potentem fuisse, ex ampla donatione, quam intuitu filij sui S. Placidi Monachi, Monasterijs Sancti Benedicti reliquit, & ex alijs ipsis relictis vberius paulò inferius ostendit. Ex parentela quoque S. Eustachij descendisse Tertullum patrem Sancti Placidi, indè patet, quod Placidi nomen filio suo imponi voluerit in memoriam Placidi, sub-

Tertullus
ex parente-
la S. Eust.

Hadriano Cesare Ducis, qui coelesti visione in monte conuersus, in Baptismatis susceptione, Eustachius uocari uoluit, sequentibus uerbis demonstrat Lazara: Il nome di Placido figlio di Tertullo, fù rinouato poi da questo Principe nel suo primogenito, in memoria solenne del primo glorioso San Placido del suo Sangue, che fù primo nato d'Agapito Senator Romano, come si hà dalle sante lezioni della sua vita, dal Sabellico e da altri scrittori, i quali referiscono, che da Maestro e general Governatore delle Armi dell'Imperador Traiano, volle fatto Cavaliere di Christo farsi nel battesimo nominare Eustachio, dopo hauer dato ampio luogo alla mirabil sua uocazione, che le seguì nella diuina apparitione del Santissimo Salvatore, fra le corna d'un Ceruo, mentre si ritrouò cacciando nel monte Vulturello, luogo, come nella sua Vita si legge, del suo patrimonio, nel confine della Massa Appollonia su i limiti dell'antico stato Tusculano verso Capranica, oggi detta de Colonnési, oue fù in memoria di questa apparitione fabricata un' antica Chiesa, che tutta uia si frequenta in honore della Beatissima Vergine, e dal seguito miracolo nominata Santa Maria della Vulturella; era questo stato de' Tuscoli della famiglia Ottauia, ed in particolare una gran parte della Città di Veletre di Tuscoli. Ex hac relatione omnia quae de S. Eustachij ad Christum conuersione in Vita eius. recensuimus, uidelicet locus conuersionis ita determinatur, ut quae nos circa dicti loci constitutionem quadrienni examine obseruauimus, huic relationi quam exactissime respondeant. Quin, & ea quae de Octauia Prosapia, à quibus

A S. Placido
postea Eu-
stachio filio
Agapit. Cōf
Rom. fuit
nominatus
Placidus fi-
lius Tertulli
ut potè à cu-
ius stirpe
descendebat

Conuersio
Placidi in
Monte Vul-
turello à
Christo in-
ter cornua
Ceru uide
comparate
facta.
Ecclesia Dei
parz dicta
de Vulturel-
la uel Vltro
uilla.

Tusculana-
disio à tem-
poribus O-
ctauij Ma-
milij vsque
ad Terrullū
eiusque po-
steros sem-
per in Octa-
uia seu S.
Eustachij
familia per-
sistit.

Confirmat:
dicitur Zazara

D. Eustachium, Tertullum, sanctosque Pontifices Cle-
mentem, & Cornelium descendisse ostendimus, in-
præcedenti ex varijs Romanæ historiæ scriptoribus ad-
duximus, scitè sanè congruunt. Quin & Tertullum,
earundem ditionum, quas olim tum Octavius Ma-
milij, tum Placidus, postea Eustachius dictus pos-
sedit, verum & legitimum dominum fuisse, ex am-
plissima patet donatione, qua Monasterium Subla-
cense S. Benedicti, & Scolasticæ intuitu Placidi om-
nium hæredem instituit, & Tusculanæ Urbis, cæterorumq;
locorum Iurisdictioni eius subiectorum à Sublaco vsque
ad mare. Sed audiamus Zazaræ de hisce authenticam
relationem, qui postquam vberi discursu de SS. Cle-
mente, & Cornelio Pontificibus & Martyribus, Eu-
stachianà familià, idest, Octauio Sanguine natis.
ostendisset, eiusdem ad Tertullum propagationem ex
donatione Monasterio Sublacensi facta probat.

*Placido, come anche suoi fratelli hauendo imitato
anche nel martirio i suoi antenati e particolarmente Oua-
uio Clemente, e San Cornelio Santissimi. Papi e Martiri,
& Eucherio di San Clemente fauellando. nell' epistola ad
Valerianum fratrem, ne testimonia eziamdio quello effe-
rato di Cesarea Airpo, dalla quale nel 270. ne fiorì anche
Placido Secondo Console Romano, alle quali corone si ag-
giunsero finalmente, come si è detto, le trionfali ghirlande
de Santi figliuoli del sudetto Tertullo Patritio, il qua-
lo oltre del sudetto, donò nondimeno à San Benedetto,
e Santa Scolastica, ed al Sacro loro Monasterio di Su-
biaco la stessa Città di Tuscoli con altri beni giuridiz-*

Eucherius
anticus
scriptor. di-
xit Tertullū
Sublacensi
Monasterio
D. D. Bene-
dicti & Scho-
lasticæ, cini-
tatē Tuscu-
lanam cum
omnibus ad
eam pertinē-
tibus. vsque
ad mare do-
nauit.

zionali fino al mare, quantunque dopo la medesima Città si ritrovi ritornata nelle ragioni degl'Ottauj suoi successori per continuato dominio di molte centinaia d'anni, come giu, forse per nuoua infeudatione, o concessione che ne conseguissero dagl'Abbati Sublacensi conforme alla frequente usanza che se ne legge, del rinuestirne l'istessi Donatarij, o loro discendenti con qualche nuouo passo di riconoscimento, o d'altra seruitù d'oblacione, della qual prima donazione fatta di essa Città Tusculana ne leggiamo la confirmazione di S. Gregorio Magno, e primo Pontefice di tal nome fatta al medesimo Monasterio, il quarto anno del suo Pontificato registrata nel fine dell'antico codice de Privileggi di quella Badia in lingua Longobarda, referito anche nella Cronica di quella Chiesa con le seguenti parole.

Dieta donatione confirmat S. Gregorius magnus in strumento quod in Archivio Sublacensi tenetur.

GREGORIVS EPISCOPVS SERVVS SERVORVM
DEI REVERENDISSIMO AC PRVDENTISSIMO. HONORATO PRESBYTERO ET MONACO ATQVE PARVISSIMO ABBATI VENERABILIS MONASTERII, SANCTI CONFESS. AC P. BENEDICTI, ET S. VIRG. SORORIS EIVS SCHOLASTICAE, QVI PONITVR IN SVBLACV..

E' piu giu.

ET CONFIRMO CARTVLAM QVAM FECIT TERTVLLVS PATRITIVS DE TVSCVLANO ET DE SVBLACV IVLIANO CVM ECCLESIA SANCTI DONATI, ET CVM TVRRE CVM COLONIS ET COLONABVS SVIS ET SANCTAE MARIAE IN SVBLACO VSQVE AD MARE..

Con quel che segue. Venne questo religiosissimo huomo Tertullo. a morte a 34. di Luglio del 536. e fu sepolto nel Monasterio di Monte Casino, hauendo però lascia-

Mors. Tertulli sepulta in Ecclesia Monasterij Montis Casini anno 536.

62 Pars II. Genealogia

io delle sue mogli (ch'una fu della gente Flauia, e l'altra fu Faustina figliuola di L. Annio huomo consolare.)

Filij Tertuli superflues post obitum Patris. Flauia. Faustina. Placidus. Eustachius. Victorinus. postea in Sicilia pro Christo a Maueha pyrata occisi.

San Placido Monaco e Martire, S. Eutichio Martire, S. Vettorino Martire, S. Flauia Martire, quali tutti unitamente in Sicilia nella Città di Messina, per comandamento del Saraceno Manuca Tiranno à 5. di Ottobre del 541. con le loro palme trionfanti se ne volarono al Cielo, lasciando che la Chiesa d'ordine di San Placido, facesse, e della sua nascita, e del suo martirio con i fratelli fedel testimonianza in quel antico hinno, che da Monaci Celestini si recita nella solennità della morte loro: Placidus Stirpe natus Octauia, cum fratribus & Flauia. E d'una lettera dell'Imperador Giustiniano registrata nell'istesso Arch. Cass. e da Pietro Diac. in questa guisa di lui parimente si legge.

Donatione à Tertullo factam S. Benedicto con firma: Iulianus Czar. diploma se.

EX SACRA DIVALI FL. IVSTINIANI IMPERATORIS NOTVM; QVALITER PLACIDVS NOSTER DILECTISSIMVS NEPOS EXADELPHI NOSTRI TERTVLLI MAGNIFICENTISSIMVS FILIVS AD NOSTRAM CELSITVDINEM VENIENS ETC. CONFIRMAMVS ETC.

CVNCTA QVAE IDEM PATRITIVS, TVM IAM DICTO PLACIDO FILIO SVO, TVM BENEDICTO SERVO DOMINI OBTVLIT, SCILICET CASSINVM, CASTRV M FORTVNÆ, INTERAMNEAM, ETC.

e poi.

NEC NON ET DOMVM DILECTI PLACIDI IAM DICTI NOSTRI NEPOTIS IN CELIO MONTE AETERNÆ VRBIS NOSTRAE CONSTRUCTAM, SIMVL ETIAM, ETC. QVAE IDEM DILECTVS EXADELPHVS NOSTER TERTVLLVS EX PARTE STIKPIS OCTAVIAE IN APVLIA HABVIT, ETC.

Ed

Ed in una altra di Teodora Augusta all'istesso San Placido suo nipote registrata come di sopra così leggiamo:

SACRA DIVALIS THEODORAE AVGVSTAE AD PLACIDVM NEPOTEM SVVM, ETC. THEODORA PISSIMA SEMPER AVGVSTA PLACIDO RELIGIOSO, STEPHANO NEPOTI DILECTISSIMO, ETC. OB SINGVLARIS DILECTIONIS RETINACVLVM IN GENITORE TVO, NOSTRO AVTEM COGNATO GLORIOSAE MEMORIAE TERTVLLO MAGNIFICENTISSIMO ET SPECTATO PATRITIO, ETC.

Confirmat
& Theodora
Augusta
v. or Iustini-
niani dicta
donationem.

Et in questo medemo Reg. leggiamo in un Rescritto di Papa Vigilio al detto Imperador Giustiniano queste parole:

PISSIMVM VESTRVM IMPERIVM GRATIA DIVINA MARTYRE CHRISTI PLACIDO INTVENTE VNA CVM DOMINA THEODORA AVGVSTA ET NATIS EIVS CVSTODIAT, ATQVE OMNIVM GENTIVM COEVA SVBSTERNAT.

Papa Vigilius ad Imperat.

Fiorirono nella Rom. Republica co i medesimi nomi di Placido, e di Agapito di questa pianta Placido terzo Console nel 483. ed Agapito Console nel 510. de quali altrove.

Ex hisce et parent Tertulli vires & opulentia, quin & parentela non solum cum Octavio Caesare Augusto, sed & cum Imperatore Iustiniano, qui cum semper exadelphum, id est, Patrum suum vocat (siquidem in graeco exadelphos idem est ac patruelis, erant enim Pater Iustiniani Imp. & Pater Tertulli, fratres) in edictis suis, queis omnia ea, quae religiosissima familiae S. Benedicti religiosissimus Princeps donauerat, Caesarea auctoritate confirmat. Denique Syluiam Diui Gregorij matrem ex hac familia Tertulliana, id est, Octavia ortam sequentibus verbis testatur.

Tertulli potentia & parentela cum Iustiniano. Imp.

Syluiamater
S. Gregorij
magni memo-
riis facta
à Gordiano
ex familia
Amicia ori-
do & P. S.
Gregorij,
vbi se ex O-
ctauia stir-
pe oriunda
inuit.

Rescriptum
Syluiæ.

Nacque parimente di questa non men Religiosa che illustre famiglia Ottauia, Siluia donna Santa, moglie di Gordiano Anicio, dal cui felicissimo matrimonio nacque San Gregorio Magno, facendosi di lui menzione in una donazione, che nel 565. si fece à San Benedetto in Monte Casino, da Gordiano Illustrissimo e spectabil Console dell'alma Vecchia Città di Roma, nella quale si legge così.

In prasentia dicti gloriosissimi Tertulli nostra à Deo conseruande alme Ciuitatis Roma Parity &c. hac omnia interuentu dilectissimi filij nostri Gregorij, propter singularem dilectionem, quam in iam dictis Placido, & Mauro &c. ac pro redemptione quoque anima mea. & Siluiæ uxoris mee, nec non propter Felicis atque Transille, totiusque stirpis Octauia ad possidendum &c. E nell'altra che col consentimento di essa Siluia San Gregorio Magno suo figliuolo, nel quarto anno del suo Pontificato fece al Monisterio Sublacense della Massa Trabaria suoi confini de Tiouli.

C A P V T I V.

De Familia Eustachiana à Tertullo in posteriora tempora propagatione.

Diximus in præcedenti capite de familiae Octauia à S. Eustachio ad Tertullum propagatione; nunc reitat, quomodo illa per varios ramos in posteriora secula fuerit propagata; ex queis luculenter patebit, hodie.

hodiernam Excellentissimam de Comitibus Polanorum Ducum Familiam , tum à S. Eustachio , tum à Tertulli progenie , cum nonnullis ad Tertullianam olim stirpem pertinentibus ditionibus , hæditario quodam jure per Comites Tusculanos , aliosque ramos Comitum Anagninæ , & Signinæ propagatam fuisse . Verùm vt hæc sua authenticatione consent , Zazaram diligentissimum familiarum Italicarum exploratorem adducemus , is enim in citato iam sæpius libro , titolo , *Della famiglia di S. Eustachio* , sic dicit :

*Sin quì di questa Religiosa , non meno che Serenissima gente Ottavia ; percioche da questo tempo à 200. e più anni in poi , che durò il Regno de Longobardi in Italia, di loro non si ritroua memoria alcuna che possi riputarfi bastevole alla verità e sincerità dell Istoria , tutto che da moderni se vadino in diuerse occasioni ricordando huomini di questa pianta, con manifesti errori per ogni parte che ne trattarono . senza altra autorità , che del detto loro . che non per altro lasciando con essi il creder figurato à chi piace ; io ripigliando l'ordine della mia tessitura dirò , che dourà qui bastare il narrarne per continuazione e chiarezze dalla verità di questa loro successione quel che può ragioneuolmente ritrarsi della grandezza loro e splendore per detto corso di tempo, con l inuecchiata autorità del augustissimo sangue Ottauio, che sin ne tempi della diuision dell' Imperio * vi ferono acquistato del Principato Tusculano, con nuouo titolo de gran Conti , ritrouandosi per l'istorie loro menzione con questo titolo sin dal Imperio di Ludouico Pio , e del Gran Carlo suo padre , il quale fu il primo che*

introdusse feudi in Italia, e ne stati priuati mero e misto Imperio fra' limiti dell' Imperio Romano; anzi per maggior testimonianza della prerogatiua in Roma, continuata della detta famiglia Ottauia, doppo il Regno de Longobardi nelle persone di questi Conti di Tuscolo, ne apportaremo l'autorità, che se ne legge in Leone Card. Ost. che fiorì circa del 1100. al capo 63. del 4. lib. dell' hist. Cassin. di Pietro Diacono con tali parole, oltre dell' infinite che per quell' archiuo se ne leggono, conforme andaremo di mano in mano seguendo.

Protopontifex
Dux Tusculanus Ludouici Pij filii in matrimonio suscipit. Unde de status Tusculanus cum omnibus pertinentibus apud eum eiusque posteritatem permanerunt.

Interà Imperator Urbem ingressus, cum Pontificem discessisse cognosceret, Consules, Senatores, & Proceres partim donis, partim promissis ad se trahens, Tolomeo illustri Octauia gente progenito, Tolomei magnificentissimi Romanorum Consulis filio Bertam filiam suam in matrimonium iunxit, eique oblatis pluribus donis, quicquid Auis eius Gregorius alijque parentes habuerant, siue determinant, Tolomeo ipsi eiusque heredibus, auctoritate sua in perpetuum donauit.

Di questo Tolomeo si discorre, nella discendenza che seguiremo di tessere di questi gran Conti di Tuscoli, dell' ultimi progenitori, de quali i primi che ritrouiamo ricordati e con molta fama furono, come segue.

Capita Familia Octauia ab Augusto Octauiano, usque ad Principes & Comites Tusculanos, ex Arnaldo Vvion lib. de ligno vita, & Zazzara deprompta.

Augustus Octavius Cæsar, sub quo Christus natus est.

Anni Christi.

Fau.

Faustinus Octavius Vir Cōf. Pater S. Cle. Papæ.	70
Agapitus Octavius Vir Conf. Pater S. Eultac.	91
Placidus I. Octavius, postea Eustachius gloriosus Martyr sub Adriano.	120
Castinus Octavius Conf. Rom. Pater S. Cornelij Papæ, & Martyris.	270
Placidus II. Octavius Conf. Rom.	260
Constantinus Comes, & Patricius Rom. a quo Comitum familia originem duxit, teste Volaterrano.	421
Placidus III. Octavius Consul Rom.	483
Agapitus Octavius Consul Rom.	310
Tertullus I. Octavius Anicius Conf. Rom. à quo Tertullus II. Tertulli I. filius potentissimus Romanorum, & Dominus Tusculani status, Pater S. Placidi Martyris.	526

Ex horum sæcunda propagatione Gothorum irruptione interposita, succedentibus temporibus, prædicuntur primò Comites Cæsaris ex Domo Anicia, & Octavia, Principes potentissimi, qui & Comites de monte Auentino dicti fuerunt; quorum alij Vrbe relicta Tusculum, autum eorum patrimonium occuparunt, Comites inde Tusculani dicti fuerunt; alij in Germaniam abeuntes ex domo Pierleonia, & Frangipania, ibidem decursu temporum Domum Austriacam fundasse feruntur; alij Illyricum, Hungariamque profecti, potentes iam viribus, in Italiam reduces, Domui Comitum Signiensium nomen dederunt; qui omnes partim se ex domo Anicia, partim ex Octavia, seu S. Eustachij, aut à familiarum Capitibus, ex Pierleonia & Frangipania-

que se prognatos gloriantur, quamuis reuera omnes hæc recensitæ familiæ pro vna & eadem iure cenferi debeant, paulò post luculenter ostendemus: sed vt ad Comitum Tusculanos reuertamur, Capita horum potentissimi fuerunt Ptolomæus, & Benedictus, quorum ille à Carolo Magno filio, Imperatore Ludouico Pio Ptolomæi genero (si quidem Bertam filiam suam in matrimonium dederat Ptolomæo II. Ptolomæi L. filio, vt supra ex Zazara ostendimus) in caput Tusculani status euectus, Eustachianam, idest Octauiam familiam, vti ex sequenti Genealogia patet, vberi fœtu ad postereros traduxit. Benedictus verò Comitum familiam triplici ramo fœcundam, in hæc vsque tempora felicissimè propagauit, vti ex II. Genealogia patet.

A Tertulliana itaque familia, quorum tres ab Arnolddo Vvion potentes Romanæ Urbis Consules recensentur, duo illi supranominati Principes, & Tusculani status Possessores, Ptolomæus, & Benedictus, videlicet capita familiæ Comitum, descenderunt. Sed iam seriem Genealogiæ exponam.

Tabula Genealogica Comitum Tusculanorum.

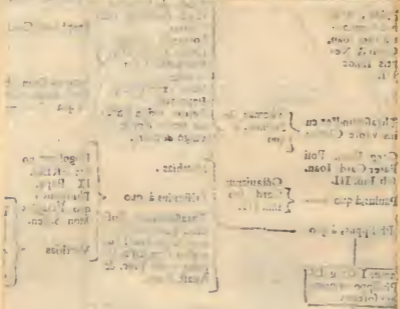
Atque hæc sunt, quæ de Genealogia Eustachiana, fusius forsàn quam par erat transégimus; qui verò res gestas singulorum, donationes, instrumenta, testationes, desiderat, is consulat Zazaram, vbi fusioribus argumentis singula transacta reperiet.

Ab Eustachiana Genealogia alius videtur Ramus

SERGIVS III. 904.
 ter Catredz Petri
 suspectus, à factione
 contraria his repul-
 sus, & tertio tandem
 confirmatus. Ciacc.
 fol. 306. in Vit. Ioan.
 VIII. Bar. fol. 671.
 fig. 16. ab hoc

IOAN
 XI. Pl
 quo C
 Ioan. X
 gij, vt
 filius, F
 Com. I
 ijdem I
 Com. :
 de Cos
 postea
 qui cos
 to exei
 racenoi
 lia pep

que se procreatos gloriantur, quamvis reuera omnes ha

Ab Eustachiana Genealogia alius videtur Ramus Neapolim deductus ad familiam Afflictorum, quos idè ex afflictionibus, quas cum suis S. Eustachius passus fuerat. Neapolitani Scriptores diuòs esse volunt. Exat in hunc vsque diem Neapoli palatium magnificum Afflictorum, in quo peruetustà picturà, tota vita Sancti Eustachij, in signum suæ ex eodem originis, expressa spectatur. Verùm quid Scipio Mazzella in historia sua Neapolitana de ea dicat, audiamus, verba supponam: *La famiglia d'Affitto è molto antica e nobile, perehe trache l'origine sua da Placido Romano, Maestro delli Cavalieri dell' Imperadore Traiano, à cui fù familiarissimo, essendo poi per inspiratione diuina diuenuto Cristiano e chiamatosi Eustachio, riceuè la Corona del martirio sotto l' Imperio di Adriano, così dall' afflictioni che patì detto Cavaliere di Christo, i suoi figlioli acquistarono il cognome d' Affitto: la qual famiglia mostrò il suo valore per defensione della Santa Fede. Fu di questa famiglia Gran Maestro de Cavalieri Templarij Campanello d' Affitto, Signore di Redegaldo, di Redine, e della Molpa, fù molto caro à Giouanna I. Filippo d' Affitto, che fù Giustittiero della Prouincia d' Abruzzo, e benche ne tempi antichi questa famiglia fù floridissima di Cavalieri, hoggi nondimeno grandemente abonda, hauendo buon numero di eccellenti Capitani, e di ricchi Baroni, e possiede il Contado di Triuenso, del quale n'è Signore Ferrante d' Affitto; hà dato fama ancora à questa Casa Matteo d' Affitto eccellentissimo Iuriconsulto e Regio Consigliero; fù per arme questa famiglia.* *Cam.*

Afflictorum
Neapolitana familie
origo à S. Eustachio
Mazzella teste.

Campo di Merli d'oro posti in campo azzurro.

Arma fami-
liz de Affil-
tis.

Arma huius familiae Eustachianae, fuerunt Leo & Lupus pedibus posterioribus insistentes intra campum, ex quorum faucibus exhibant infantes semiinglutiti, vestiti viridi colore, & capitibus eorum diademate Sanctis usitato imposito; Leo dextram, Lupus sinistram occupabat, quod faciebant in memoriam miraculosi successus filiorum S. Eustachij, Agapiti & Theopisti, prout in vita eiusdem narrauimus. Cassidi quoque imponebant duo cornua cerui, intra quae Crucifixus, in memoriam apparitionis S. Eustachio factae in monte Vulturello. Sed audiamus Lazaram de his.

Zazara ar-
ma familiae
S. Eustachij
explicat.

L'Arme di questa famiglia di S. Eustachio furono come di sopra, un Leone & un Lupo, leuati in piedi dentro un scudo con le zampe di fuori l'una dall'altra, dalle bocche de quali usciano duoi putti mezzo inghiottiti vestiti di verde, con le diademe de Santi: il Leone alla destra del Lupo, quello d'oro in campo vermiglio, e questo vermiglio in argento, benchè il ramo che ultimamente di questa razza professò la parte Gibellina, cangiò la diuisa del Leon d'oro in argento, tutto ciò per la pietosa memoria del miracolo, che seguì nelle persone de Santi Agapito e Theopisto piccolini figliuolini di S. Eustachio, nel passar il fiume ambedue presi, l'uno da un Leone, e l'altro da un Lupo; fù anche il loro elmo coronato con l'impresa di due corna di Ceruo. frà le quali è il Santo segno della Croce, per memoria di quella apparitione, che succedè à S. Eustachio auanti la sua conuersione, ritronandosi nel monte Vulturello à caccia, frà limiti dello stato Tusculano; e da Ludouico

nico Imperadore, mentre coronò la Colonna de Colonesi. fu coronato anche il loro elmo, essendo di queste due cose detta Paula superstita di questa razza; per la quale suoi posteri han posto nel lor Museo il seguente Cenotaphia.

DEO VIVENTI
 PAVLAE OCTAVIAE A SEVSTACHIO ROMANAE
 PRINCIPISSAE
 IOANNIS PODII CATINI ET ALIORVM PLVRIVM
 OPPIDORVM APVD SABINOS REGVLI
 PERPETVI FILIA
 EX MAGNIS TVSCVLANORVM COMITIBVS
 OCTAVIA AVGVSTISSIMA GENTE
 PROGENITA
 EX QVIBVS PRAETER CAETERA VRBIS
 ET FAMILIAE LYMINARIA
 TREDECIM PONTIFICES SVPER SOLIO PETRI
 REFLSERVNT
 EX QVA VNA TANTAE PROSAPIAE RELIQA
 FRATRIBVS MARCHIONIBVS CASTELLIS
 DE SEVSTACHIO PRINCIPIBVS ROMANIS ET
 NEPOTIBVS
 IVRE SANGVINIS VIRTVS ET SPLENDOR
 MANAVIT
 VRBIS NOBILISSIMAE; PROINDE TANTAE
 VIRTVTIS ET SPLENDORIS HAEREDES.
 RIGNVS HOC SEMPITERNVM FAMAЕ.
 ET NOMINIS P. C.

Epitaphium
 Paulae Patriciae Romanae de familia S. Eustachij.

De reliquis inscriptionibus vide in Ecclesia S. Eustachij in Vrbe. Sequuntur Arma Familiae Eustachianae.

CAPVT V.

*De Genealogia Comitum Signie, Poli, & Valmontanis
inserta Genealogia S. Eustachij, à Tertullo Sena-
tore Romano primùm in Comites Tusculanos,
& deinde in dictas Comitum familias
continuata serie deriuata.*

*Laus familię
Comitum.*

ORigo familię Comitum vti antiquitate nulli cedit,
ita quoque tantam sibi nominis famam, tantam re-
rum gestarum multitudinem & copia æstimationem, tan-
tam denique ob præclara grandium ex ea prodeuntium
Heroum facinora gloriam peperit, vt in ijs describendis
vel ipsa Historicorum ingenia calamosque defatigasse
videatur. Tametsi verò illa eadem in varios diuisa ra-
mos longè latèque se propagarit, ad vnius tamen arbo-
ris

ris radicem facillè reduci posse, Genealogia luculenter docet; vt proinde dicta familia haud incongruè assimiliari possit arbori, quæ quadruplici ramorum extensione, quàm fuit fœcunda, tam illustris semper fructibusque immortalitate plenis, nullo non tempore in orbe eminuit. Sunt qui eam ex Anicia familia prodijisse dicunt, ex eo capite persuasi, quod in palatio Capitolino, in Tabula familiarum Romanarum, hæc verba legantur:

ANICIA EX QVA PIERLEONIA, FRANGIPANIA, ET COMITVM FAMILIAE EXIERVNT:

quæ eadem verba Poli in palatio Ducis gentilitijs armis inscripta me legisse memini. Sed qui hæc quatuor familias rectè vnã cum altera combinauerit, is eam varijs matrimoniorum nexibus ita vnitam comperiet, vt quantum ex hisce prima cæteris originem dederit, discipi vix possit; cum singulæ cum singulis cognationum affinitatumque vinculis iunctæ, vnã quasi, vt ex Genealogijs earum patet, exhibere videantur. Verùm ne quicquam nostro instituto desit, hoc loco Ducum Polanorum de Comitibus, à primis temporibus in hunc vsque diem continuata serie ab Octauia, seu S. Eustachij familia, aut Anicia descendisse ostendendum restat; secuti verò in omnibus sumus Genealogiam Comitum Marci Dionisij, Italico idiomate conscriptam, cui titulus est, *Genealogia di Casa Conti*.

Diximus in præcedenti Genealogia, quomodo posteritas S. Eustachij, ad vsque Tertulli Senatoris Romani potentissimi tempora deriuata, hinc ad Duces

Quatuor
principales
familie

Tusculanos, Principes omnium tunc temporis potentissimos, & Romanæ Urbis vnicos dominatores, peruenit; iam verò quomodò, familia horum Principum, à quibus Comitum nomen ad posteros profluxit, tempore Innocentij III. in tres successu temporis ramos diuisa sit, hoc capite ostendamus.

Primus Tusculi Com. familia Di. Eustachij propagator.

Anno itaque 820. Tusculanorum Comitum principem agebat Benedictus, ex Octauia, & Diui Eustachij stirpe originem ducens, vir potens, & inter Procere Romanos prudentia, viribus, consilioq; præstantissimus; vnde pro summa, qua potiebatur autoritate & potentia, Sergium filium. Comitem Tusculanum, quem factione sua præualente, iam Cardinalem in Sedem Diui Petri contra suffragia populi, qui Formosum Portuensem Episcopum petebat, intulit, anno 891. qui tametsi bis in exilium pulsus, & à sede sua deiectus, legitimis tamen Pontificibus Formoso, & Ioanne LX. mortuis, in Sede Apostolica confirmatus fuit. Ioannes XI. inquit Ciacconius, *Sergij, ut aiunt, filius Romanus ex Comitibus Tusculanis, qui ydem sunt ex Comitibus Signia, de Comitibus postea dicti, anno 930. Pontificatum adeptus Alberico fratre Sergij, & filio Benedicti. potissimum allaborante.* Hic post Caroli Calui ex Italia discessum, expulsamque Romæ Longobardorum Regem, consulari potestate Urbem administrans, Sigonio teste, Urbis Monarchiam adeptus, pro arbitrio summa potestate fretus, agebat omnia. Hic genuit Decardum, & Octavianum, qui postea Pontifex mutato nomine, Ioannes XII. nominari voluit, non nisi 18. annorum electus, a quo,

Sergius Papa filius Benedicti Comitibus Tusculani.

Alberici potestas.

Ioannes XII. Pontifex.

à quo & Otto Rex Romanorum fuit in Imperatorem coronatus. Deodatus genuit Gregorium, Gregorius Albericum, patrem duorum Pontificum, Benedicti VII. & Ioannis XIX. Gregorius Quidonem Dominum Pölli; & Theophilactum, quem puerum annorum vñdecim adhuc iunuberem, in Sedem Apostolicam patris euexit potentia, & Benedictus IX. dictus fuit, qui tamen suafu S. Bartholomæi Abbatis Cryptæ Ferratæ, ad vltiorem ætatem, deposito aliquantisper Pontificatu, factione tandem patris præualefcente, denuò Sedi Dini Petri admotus, in legitimum Pontificem electus fuit, de quo vide Cardinalem Petrum Damianum, & Glabellum Monachum Cluniacensem. Quido genuit Ioannem Mincium Pseudopapam Benedictum X. 1058. de quo Ciacconius. *Benedictus X. Antipapa Velitris oriundus, ante Pontificatum Ioannes Mincius dictus. Patrem habuit Quidonem ex Tusculanis, & Galleria comitibus primum in Urbe hominem, quippe qui septem Pontifices in sua familia habuerat, Sergium III. Ioannem XI. XII. XIX. & Benedictum VII. VIII. & IX.* Hic Benedictus X. à prædecessore postea excommunicatus, & Sacerdotio spoliatus, ad S. Mariam Maiorem priuatam vitam agens, mœrore animi decessit. Quido præterea genuit Berardum, & Gregorium; hic genuit Petrum de Anagnia; Petrus Trasimundum, & Paulum; Thrasimundus Thomam de Supino, qui fuit pater Innocentij III. gloriosissimi Pontificis 1197. & Riccardi Comitis Sorani; sub quibus, Tusculanorum Comitum nomine cessante, Ducum Polanorum & Val-

Theophilactus postea Pontifex Benedictus IX. puer 11. annorum.

Quido Comes Tusculanus 7 Pat. è sua familia habuit.

Ramus I. Ducum Polanorum & Valmontenensium.

montonenſium ramus per Paulum, vel vt alij volunt, Ioannem Riccardi filium, originem duxit; quæ continuata Genealogiæ ſeries in hunc uſque diem durat, vti ex Tabula Genealogica patet. Petrus de Anagnia præterea genuit Paulum; hic Philippum, à quo incipit ramus Gregorij IX. Pontificis; Paulus Mathiam, & Trifinium, qui pater fuit Hugolini, poſtea Gregorij IX. Pontificis Maximi: Mathias verò pater Rinaldi, poſtea Alexandri IV. Pontificis. Atque hi ſunt proprij, & genuini Pontifices familiæ de Comitibus, quos vulgò Còti vocant, præter ſeptem Pontifices ex familia Comitum Tuſculanorum, à quibus poſteri Comites de Signia deſcenderunt, ſupramemoratos. Vt proinde ex hiſce Familiæ de Comitibus ex continuata Comitum ſerie: demonſtratæ antiquitas, ſplendor & magnificentia ſat ſuperque innotefcat, vtpote quæ præter duos Antipapas, decem Pontificum gloria exornata ſit, ex quibus Innocentius III. & Gregorius IX. rerum geſtarum magnitudine totum Mundum replerunt, de quorum quidem ſanctitate, inſtitutis, virtutumque præſtantia præſtat tacere, quàm parcius ieiuniusq; ſcribere. Qui porro vltimorum Ducum Polanorum Troquati, Lotharij, Innocentij, Appij, Odonis, & Ioannis Nicolai, digniſſimi modò Romanæ Urbis Gubernatoris, cui, & veluti Abbati B. Virginis de Vulturella opus hoc inſcripſimus, res geſtas diſtinctius noſſe deſiderat, ſi Marcum Dionyſium lib. de Genealogia Comitum, Italico idiomaſcriptum conſular; Vbi omnium vitas quam fuſiſſimè deſcriptas reperiet, uſque ad Carolum II. qui hodiè Dux Polanus glorioſæ fami-

Ramus II.
à Philippo
propagatus

familiæ præst, omnibus Naturæ talentis, quæ magnum

Encomium
domus Co-
mitum.

76 Pars II. Genealogia

montonenfium ramus per Paulum, vel vt alij volunt,

Ramus II.
à Philippo
propagatus

familiæ præest, omnibus Naturæ talentis, quæ magnum Principem decent, instructus, quem, uti locuples octo filiorum propagator est, ita quoque in filijs suis vberimum posteris domus suæ scriptoribus thema, non dispar prædecessoribus, à quibus descendunt, Heroibus relicturum confido.

Plura hîc addere possem de gloria huius Domus, sed enim ne limites propositæ mihi materiæ, quæ Genealogiam S. Eustachij solummodò, per Comitum Tusculanos in vltima hæc tempora transfusam contexere constitueram, transilire viderer, ea consultò omittenda, duxi. Suppleant interim summa variorum, de hac nobilissima iuxta atque antiquissima familia, Authorum elogia, tum potissimum Andreæ Salicci Historici Comensis, de hac gloriosa Comitum familia attestatio, in historia Comitum Paduanorum, ubi expressè dicit, hosce Comites à Comitum Romanorum familia, iam ab anno Christi 421. hucusque descendere. *Alcuni, dicit, vogliono che discenda questa famiglia de Conti di Padoua di quelli di Roma, i quali nobilissimi per ogni rispetto, hanno con perpetua no mai interrotta linea prodotti Principi, Prelati, Cardinali, e Papi, si che nella Città capo del Mondo tutto non solo sia trà le primè, mà non sia vltima trà le quattro principalissime; poiche si legge nell' Istoria di Tracagnota, che Onorio Imperatore desiderando di cacciar il Tiranno Constantino, che nella Gallia occupato l' Imperio si haueua, gli mandò sopra con vn grosso essercito il Conte Constantino, Patrio Romano, di molto valore nell'armi, di molti anni prima chiamauano Conti, quei Cauaglieri*
prim-

Encomium
domus Co-
mitum.

principali, che nella corte del Principe più honorato luogo haueuano, e dall'accompagnar l'Imperatore, & essergli sempre al fianco, erano di questo nome detti: Perciò che Comite, poi acconciando la voce, si disse Conte, altro che questo in quella lingua dir non volesse.

Hunc Constantinum Comitum, & Patricium Romanum Belfortius in suis chronicis dicit, tempore Zosimi Pontificis anno 421. ab Honorio Imperatore in Galliam cum valido Exercitu, ad propulsandam tyrannidem Constantini, qui graui iugo Galliam iniusto titulo premebat, missum fuisse, vbi cum iuxta Ciuitatem Melatensem commisso prælio, vicit, Imperio legitimo Imperatori restituito; ob cuius in Imperium beneficium præstitum, Honorius Cæsar & ipsum cum vniuersa familia sua in meritum dignitatis gradum extulit, vt semper ex eius generatione quosdam secum esse voluerit, vnde primùm quoque familia de Comitibus dicta fuit. Ita Belfortius, & Volaterranus in sua Anthropologia, quem consule. Hinc postea nati sunt Comites ex domo Anicia, Principes qui Comites de monte Auentino dicti fuerunt, quorum alij relicta Romæ Fusculum occuparunt, Comites Tusculani dicti, qui omnes quoad paternam lineam ex Octauia gente, idest Sancti Eustachij prognatos, quoad maternam verò stirpem, ex Domo Iulia originem se nactos gloriantur. Sed hæc omnia paulò fusius describenda duxi.

Cum in Tabula Capitolij de Romanis familijs incisa reperiantur hæc verba, vt in præcedentibus ostendimus.

ANICIA DOMVS, EX QVA PIERLEONIA, FRANGIPANIA, ET COMITVM FAMILIAE PRODIERVNT
 facile vnam cum alia comparanti patebit, hanc quatuor
 familias vnam & eandem originaliter cum Anicia, &
 Octavia construere, quod hoc loco ostendendum re-
 stat. Nam, vt rectè Philippus Gorhus Siculus, apud
 Arnoldum Vvion in Lib. Ligni vitæ, in Tract. quem
 de inuentione corporum. SS. Placidi Anicij Abbatis &
 Sociorum, de triumpho martyrij in eâ celebrato expo-
 suit, Tertullum non tam ex Domo Anicia, quam ex
 Octavia prognatum asserit; quin & Pierleoniam, &
 Frangipaniam ex eadem prodijisse hisce verbis docet:
*In questa Città. (Messina) nell'anno 536. venne il glo-
 rioso Martire S. Placido, con Gordiana e Donato suoi
 Compagni, figliuolo di Tertullo Principe de Patritij Roma-
 ni, Padre della Patria, nipote di Giustiniano Anicio Im-
 peradore. Fu Tertullo d'innitto sangue degl'Anicij, del
 quale testificano M. Antonio Colonna & Unofrio Panui-
 no, che sono discesi i Frangipani, e da questi la Serenif-
 sima Casa d'Austria... Hebbe Tertullo per moglie vna
 Signora di Casa Ottavia quanto al Padre, e della Flavia,
 quanto alla Madre, della quale nacquero per ordine Placi-
 do, Eustichio, Vittorino, Flavia. Ex quibus apertè con-
 stat Amiciam, Octaviam, Pierleoniam, & Frangipaniam
 Comitum, vnam & eandem esse familiam, quod & su-
 pra Arnoldus Vvion hisce verbis docet. Pierleones Co-
 mites de monte Auontino Anicij, deinde Tusculani dicti
 fuerunt, unde Comitum familia origo, & confirmat di-
 cta Petrus Villa de Comitibus, in lib. de Inuent. corpo-
 rum.*

80 Pars II. Genealogia

rum S. Placidi & Soc. *Essi* dicit, *Pierleoni* confessano con
 li *Frangipani* essere una ed istessa famiglia. Panuinus
 verò non solùm eandem familiam esse, sed & Comites
 Signienses ab ea descendisse his verbis asserit. *Papa*
Anacleto II. & i *Conti di Segni*, descendono da *Frangipani*
Anicij. Quomodo verò pars huius familiæ ex
 Italia in Germaniam, Hungariam, Dalmatiamque
 transplantata fuerit, *Arnoldus Vvion* Tom. 1. §. 12. de
 Ligno vitæ refert. *Nicolaus Frangipanius*, inquit, *Ve-*
netijs soluens, in *Dalmatiam* primò, ubi familiam *Bon-*
panorum *Scodra* reliquit, & *Panorum* *Veggie*, deinde
 eius *Poster* in *Hungariam* & *Croasiam* profecti, claris-
 sima gentis in *utriusque* *Prouincijs* authores extiterunt,
Frangipaniorum scilicet, & *Signiorum*: Nam nepotes
 eorum opibus, potentia & dignitate illustres effecti, in ijs-
 dem *Prouincijs* commorantes, multis *Oppidis* & magna di-
 tione potentes, *Comitum* *Signia* familiam nobilissimam
 propagarunt. Et inter cæteros clarè ostendit *Onofrius*
Bonuinius rerum *Hungar.* dec. 2. lib. 8. quem consulte.
 Huic astipulatur *Pius II.* P. M. lib. 3. *Comment.* *Co-*
mites *Signia* non ex materno, vti multi perperam tra-
 dunt, sed ex *Paterno* sanguine *Frangipanos* esse, & con-
 sequenter *Anicios*. *Prius*, inquit, *Legati* *Bosnenses*, ex
Mantua receperunt quam pròditio innotesceret. *Qua* ad
Legatos *Hungaria* primùm delata est. *Hi* fuerunt *Epi-*
scopi duo, *Cenadiensis* & *Signiensis*, & cum his *Stepha-*
nus *Croatia* *Comes*, origine *Romanus*, & *Frangipania* gente,
 que Sanctissimum olim Pontificem *Gregorium* produxit,
Prasulum decus & normam. Et vel ex gentilitijs armis
 tum

tum Comitum Frangipaniorum, tum Signiorum luculenter patet. Nam, vt rectè citato loco Arnoldus Vvion: Gesserunt, inquit, *Frangipany Comites Signie pro armu gentilijs in celo sanguineo, aquilam auream, frustulis nigris fragmentatam, tessulatam vocant periti artis, & aliquod pietatis auita monumentum saltem in armis appareret, cum in cognomine, quod ex Frangipanio in Signium transijt, quodammodo deperditum videretur. Procedente demum tempore, familia hac illustris ad Anagniam Ciuitatem Campania in Hernicos translata, quo tamen temporis interuallo explicare non valet, ibidem quoque clarissima exiit, protulitque Romanos Pontifices doctrina & sanctitate celebres, Innocentium III, Gregorium IX, & Alexandrum IV. aliosque Cardinales, & vtriusque status, tam Ecclesiastici, quam secularis viros præclarissimos. Hæc Vvion. Ex quibus luculenter patet. Comites tum Anicios, tum Octauios, Pierleונים, Frangipanos, Tusculanos, Signjos, varijs quâ consanguinitatis, quâ affinitatis gradibus ita sibi coniunctos fuisse, vt cunctæ vni & eidem origini merito adiungerari possint.*

Imo S. Benedictum, Tertullum, Acquitium, quorum ille Pater S. Placidi, alter Pater S. Mauri fuit, ex Anicia, & Octauia stirpe oriundos fuisse, Arnoldus Vvion lib. de ligno Vitæ, hisce verbis ostendit: *S. Anicius Benedictus Probus, Eupropij Anicy Comitis Nursia filius, ex Abundantia Riguardata matre vno & eodem partu editi cum sorore Scolastica anno 480. in Ciuitate Vmbria Nursia, repudiatis rebus mundanis, puer 12. annorum, anno Christi 494. Eremitum ingressus, ordinem toto Orbe illu-*

stem instituit Sublaci, ubi cognatos suos SS. Maurum & Placidum in Lege Domini, & monastica disciplina instituendos suscepit; Postremò Tertulli fratruelis sui Castro, in quo Monachorum regulam, diuino dictante spiritu edidit, ex qua vniuersalis, Monachorum Occidentalium Pater & Patriarcha numerari, & esse meruit: hæc Vvion. Vbi expressè SS. Maurum & Placidum Anicios & cognatos S. Benedicti vocat. Cum itaque S. Maurus ex Acquitio Anicio Patre natus, Placidus verò ex Tertullo Octauio genitus sit, præterea S. Benedictum & Tertullum patruelles, siue, quod idem est, fratruelles. ex duobus fratribus natos nominet: Tertullus verò ex Octauia, S. Benedictus ex Anicia stirpe natus feratur: patet Anicios inter & Octauios, magnam fuisse promiscui sanguinis coniunctionem. Sed hæc ita se habere, ex Arnolfo Vvion ostendamus, citato libri loco, ubi expressis verbis, & Eupropium, Gordianum, Boëtium, Acquitium, Tertullum Anicios dicit: verba eius sunt. *FL. Anicius Probus Tertullus iunior, Vir Cons. & Patricius, Flauij Anicij Probi Tertulli filius, anno 523. Consulatum gessit cum Flauio Philoxeno, uti fasti Consulares docent. Huius viri clarissimi splendorem & potentiam recitant S. Gregorius Papa, Dial. lib. 2. cap. 3. Gordianus in Vita S. Placidi, Lea Ostiensis, in Chronico Cassinensi, Petrus Damianus, Iustinianus Imperator in epistolis suis, qui ubique & semper exadelphon, quod in græco idem ac patruellem sonat, & S. Placidum nepotem suum appellat. Vxor eius fuit filia Titi Annij Placidi Octauij Cons. Rom. quam & Faustina vocatam volunt, Suraremque Elpis prima*
Ba

Boetij Anicij V. C. uxoriam, ex Faustina uero ortos esse Placidum, Victorium, Eutychium, Flauiam, Syluiam. Ex quibus aperte deducitur Terrullum, Acquitium, Iustinianum, Gordianum Anicium Patrem S. Gregorij, & Syluiam Octauiam matrem eiusdem, inter Placidum & Maurum Anicios, stricta consanguinitatis lege, ex vna & eadem Anicio-Octauia stirpe originaliter prognatos fuisse, & consequenter ab Octauiano Augusto & S. Eustachio originem suam duxisse. Eprid. Aniciam domum, uti & Octauiam omnium antiquissimas esse, supra ostensum fuit, cum utramque vel ab ipsis Trojanis, Græcis & Vlysse genealogi, ut ex superius allatis patet, deriuent. Quemadmodum & Glandorpius quoque in suo Onomastico Fam. Rom. fusè deducit. Octauios autem dictos quoque fuisse Anicios, ob potentiam rerumque gestarum gloriam, quasi diceret inuictos & insuperabiles; quod nomen tandem successu temporum in familie denominationem desciiuit. Quæ omnia fuisius demonstrare possem, si aut supracitati Authores id non quam scitissime præstitissent, aut instituti nostri ratio, quæ Eustachianam solum nodo familiam (quam ob dictas rationes non immeritò Eustachio-Anicio-Octauiam nominare licet) ostendere constituimus, id permitteret. Quare hæc de Genealogia Eustachiana satis.

PARS TERTIA.

De Loco Conuerſionis S. Eustachij ad Christum.

C A P V T I.

Descriptio Loci Conuerſionis S. Eustachij.

TYbur inter & Præneste, veteris Latij celeberrimas
Vrbes, altissimorum montium catena ad decem
millia passuum ex Borea in Austrum extenditur, quæ
vt iugis iuga montium continuata serie connectit, ita quo-
que difficilem, certisque temporibus ob scopulosas, &
præruptas montium cautes, & præcipitia vbiq; pas-
sim obuia, transeuntibus periculosum ascensum præbet;
In altissimo horum montium, à Polo Oppido Excellen-
tissimi Caroli de Comitibus, Ducis Polani residentia,
trium millium passuum spatio ascendentibus, Guada-
gnolium, vulgò Guadagnuolo intra rupem toto Latio
spectabilem, conditum occurrit, & modò dicti Ducis
Polani iurisdictioni paret; quem pagum natura scopulo-
so muro ita circumcinxit, vt ne vestigium quidem eius,
rupem eminus conspicientibus appareat, neq; pagum prius
ibi conditum sentias, nisi vbi te intra pagi portam
deprehenderit; est enim veluti intra saxosum quoddam
scrinium positum, vt non incongruè non nemo id Li-
thocream humana carnem factam, ab artocrea similitu-
dine

Difficilis
via ad locū
S. Eustachij.

Descriptio
Pagi quod
Guadagno-
lium dicitur

Situs Gua-
dagnolij.

dine introducta, defmierit. Nisi enim natura horum scopulorum munimine hunc locum cinxisset, nulla domus, ob ventorum, qui ibidem dominantur, impetum & violentiam, subsistere potuisset, tantæ quoque altitudinis est, vt ex eo non vniuersum dumtaxat Latium, & quâ longè latèque Tyrrhenum mare patet, sed, & Hernicorum, Samnitum, Sabinorum, Aprutiorumque vastos districtus, vnico intuitu facilè comprehendas; Aeris ibidem dominantis ea salubritas est, vt plerique ad nonagesimum, aut centesimum annum pertingant; inuentus non ita pridem ante meum aduentum Rusticus, qui centesimo decimo sexto ætatis suæ anno, agriculturæ adhuc, vel ad iuuenum inuidiam, operam dabat, tandem non nisi spirituum calorisque natiui resolutione defunctus. Et quod mirum est, incolæ tenuissimo victu contenti, caseo, lacticiuijs, allijs, cæpis, herbisque vitam sustentantes, aquæ potu, vel etiam, si benè viuant, acidi vini haustu sitim extinguunt, quamuis aqua multò ipsis vino cariùs constet; si quidem mulieres vno à pago circiter miliari, ex fonte in quadam montis valle exurgente, haustam, capite in rupem habitationem per oppidò salebrosam viam asportare coguntur: quæ si hyberno tempore congelascat, aquâ ex niue resolutâ plerumque vtuntur, qui & niueorum floccorum cumulis ita subindè obruuntur, vt exire casulas non liceat, nisi palaram beneficio amotis niuibus, primò sibi viam strauerint; vnde plerique, rebus omnibus prius ad viuendum necessarijs prouidè comparatis, domi se continere coguntur, ignique perpetuò assidentes, labo-

Prospectus
ex eo longè
lateque pa-
tens.

Incolarum
diuturna
vita.

Aquæ pe-
nuria.

Niuis hy-
berno tem-
pore pœnè
obruuntur.

86 Pars III. Locus conuersionis

re ijs temporibus congruo vitam non sine iucunditate consumunt. Verùm de origine & ety. no huius loci, in sequentibus amplior dabitur dicendi materia; Quare ad institutum nostrum.

Via ad rupem S. Eustachij & Templum Deiparæ.

Porro ex Guadagnolio iam descripto, ad mille ferè passus, per viam saxosam, & decliuitate difficilem laboriosamque, versus Borealem plagam descenditur in planiciem modicam, præcipitij; vndique & vndique circumdatam, in qua propositi nobis argumenti Ecclesia Deiparæ sit obuiam, cuius originem & foundationem paulò post exponemus, vbi prius locum conuersioni Diui Eustachij consecratum, vberioribus argumentis dilucidauerimus.

C A P V T II.

De loco proprio, vbi Christus inter cornua Cerui visus, S. Eustachio conuersionis occasionem præbuit.

Post Ecclesiam in planitie paulò ante descriptam, 20. circiter palmos distita, ingens illa rupes cernitur, supra quam supramemoratum insolitæ magnitudinis Ceruum, impetu facto, & saltu prorsus portentoso, veriùs inuolasse, quàm insilisse, in vita Placidi recensuimus; quemque Placidus incredibili eius capiendi desiderio æstuans, tametsi inter scopulorum gurgustia veluti conclusum, iam amplius sibi minimè elabi posse credebat, ex saltu tamen illo feræ viribus superiori, attonitus stupefactusque, præda hebat eius, quem sibi

fibi prædam destinarat, admirabili Christi inter cornua Cerui coruscantis apparitione . Atque hæc rupes illa omnibus seculis memorabilis , supra quam ineffabilis Dei bonitas, tanta cum dilecto suo seruo operari dignata fuit, cuius altitudinem à me mensuratum , 100. ferè palmorum comperi ; olim inaccessa fuit, successu tamen temporis, ad deuotionem fidelium explendam, excisis hinc indè, ad firmanda pedum vestigia cauitatibus, nonnullum ascendentibus in apicem aditum præbuit, quamuis laboriosum, & periculis plenum ; tanta tamen valuit veterum Christianorum in hunc locum pietas & deuotio, vt in summitate rupis, quæ nonnullam latitudinem admittebat, ad perpetuam tam miraculosæ conuersionis memoriã, ædiculam extruxerint, in eaque totius rei historiam depinxerint, cuius tamen sub-oscuro picturæ vestigia nonnulli ex senioribus huius territorij, olim adhuc sese obseruasse testati sint ; hodiè tamen præter quaternos muros nil aliud superesse videas . Verùm vt hæc non aliter ac diximus se habere intelligas, addam hoc loco verba Fattorij Archiepysbyteri Polani, cui in quodam libello à se Italico idioma te conscripto, hæc verbis dicta confirmat :

S'erge lungi da Roma venti miglia vn monte altissimo, che prendendo il nome da vn Castello situato nella cima di esso, si chiama montagna di Guadagnolo, posseduto dalla famiglia de Conti de Duchi di Poli. In vna pendice di questo monte, la quale da altissimi dirupi e precipitij, sopra sta ad vn' amenissima valle, benchè non molta larga, tempestata per lo lungo da molte

Rupis descriptio.

Domuncula in vertice rupis à primis Christianis in memoriã conuersionis S. Eustachij ædificata,

Fattorius Archiepysbyter Polanus.

collinette coronate di habitationi, & aprendosi da banda destra, dà libertà à gl'occhi de riguardanti di stendersi per la campagna sino al Mare; & hà all'incontro la Badia di Subiaco distinta in molte Terre e Castella, quasi seminate per quelle altissime montagne. In questo luogo di sì bella Veduta stà situata vna Chiesa dedicata alla Beatissima Vergine, detta già Santa Maria in Vltuilla, hora, non sò per qual corruttione di vocabolo, chiamata Santa Maria della Montorella. Quivi è tradizione de paesani, che accadeße quella mirabile apparitione à Sant' Eustachio, mentre egli andaua à caccia, del Salvatore trà le corna d'vn Ceruo, come di sotto narraremo: e che in memoria di sì bel fatto, edificasse iui la detta Chiesa il glorioso Imperatore Constantino Magno; e che la dedicasse ad honore della Madre del Salvatore, il Santissimo Pontefice Siluestro primo.

Eremicolæ
in rupe pe-
riculosa ha-
bitatio.

Referunt quoque quendam ex Eremicolis non multis ante annis, vt ab omni hominum consortio remotior fieret, supra dictæ rupis planitiolam, domunculam proprijs manibus vsibusque suis accommodatam ingenti cum labore exurxisse: Cœmentum quippè, aquâ, & lapides dorso impositos, per difficillimum asperæ rupis ascensum, manibus pedibusque reptando, in summitatem non sine manifesto vitæ periculo transtulisse ferunt, arcolam quoque in hortuli formam oleribus, lactucis, ceterisque herbis plantandis aptam ibidem excoluisse, & per nonnullum quidem temporis spatium in scopulosa habitatione vitam miseram duxisse, donec siue rigore loci, siue periculoso, & pleno laboris in cau-

tem

tem ascensu, descensuque, infue, denique, precipitio-
rum latronumque metu percussus, alibi sibi meliorem
stationem querere coactus fuit.

Porro ex ea rupis parte, quæ Ecclesiam respicit,
ingens fissura cernitur, quam nonnulli ex traditione,
tempore Dominicæ passionis, vel ipsa natura, etiam
insensibili, Deo morienti condolente, ortam credunt
hæc fissura tantæ circa intam partem quantitatis est, ut
mediocri corporis constitutionis homines admittat faci-
lè, corpulentiores verò si non excludat, saltè in j's aditum
summè difficilem præbeat; per hanc ternis gradibus
intra longè latèque patentem cryptam, iuxta meam ob-
servationem 205. palm. longam, latam i 5. altitudine, in
turbinatam superficiem desinentem descenditur.

In medio huius cryptæ, lapidea mensa Altaris ad
instar constructa cernitur, in qua in hunc vsque diem
Deiparæ imago spectatur, quam duo capita SS. Apo-
stolorum Petri & Pauli, ex rudi lapide exsculpta, at-
que iniuria temporum veluti semesa, stipant, è cornu
verò arulæ sinistro, aliud bustum cernitur, quod ta-
men uti vetustate consumptum, ita cuiusnam Sancti
fuerit, coniecturare non licuit. In hac Crypta Diuum
Eustachium, cum ab Apparitoribus ad martyrium quæ-
reretur, nonnullo tempore sese abscondisse, uti plebs
credit, ita quoque locum vsque ad ridiculas superstitio-
nes honorare solet: Quomodò enim D. Eustachius
fugisse martyrium dici potest, cum intrepido animo
eum Hadriano Cæsari se ad necem pro Christi amore
subeundam obtulisse, ex melioribus vitæ suæ Scriptori-

Crypta seu
spelunca in-
tra rupem
eiusque de-
scriptio.

bus constat; cuius cryptæ mentionem quoque facit supramemoratus Fattorius, hisce verbis:

Fattorij de
crypta at-
tatio .

*Dietro la Chiesa verso la valle, si alza sopra il resto il dirupato monte, un scoglio altissimo in forma rotonda delle mete antiche, cioè più stretta nella sommità. Sopra il quale scoglio, vi sono collocate hora le campane, e si vedono le vestigia d'una cameretta antica: nel qual scoglio si dice essersi fermato il Ceruo, trà le corna del quale apparue il Salvatore à Sani Eustachio. Non si puole lo scoglio tutto girare all'intorno, mà solo la metà: essendo l'altra parte tutta sopra l'altissima precipitio: lascia però alquanto di spatio trà la Chiesa e se, doue si vede un'apertura molto stretta, si che difficilmente si passa un huomo: la qual fessura hà dall'una e dall'altra parte tanto aggiustatamente gl'istessi riscontri, che chiaramente dimostra esser stata già cosa unita, e aperta ò per terremoto ò come asserisce la commune deuotione, per miracolo; per dar ricetto à Sani Eustachio, il quale iui fece lunga penitenza. Passando dunque per detta fessura, e calando alcuni gradini, si entra in una grotta fatta à forma di capanna, e nel mezzo vi è un'altare antichissimo, con due teste di pietra assai consumate, le quali dimostrano però d'essere di gloriosi Apostoli Sani Pietro, e Paolo. Come che in ogni opera buona vuole il nemico del gener' humano sopra seminare la zizania, essendo grandissima la deuotione del popolo in visitar questa grotta, vi haueua aggiunta la semplicità de gli huomini rozzi una vana superstitione di far cento passi, che non occorre quì piu à minuto riferire. Verùm vi que-
lucuf.*

hucusque descriptus vnicuique intuitu comprehendas, & figuram situmque loci hic subnectendum censui.

CAPITULUM III. De Pradijs S. Eustachij, olim Placidi, & Ubinam

De Pradijs S. Eustachij, olim Placidi, & Ubinam illa extiterint

EX veteris Latij descriptione constat, totum hunc Tybur inter Prænestemque ad pedes montium ditricium, Pedanam Regionem dictam fuisse; in qua vrbes maximè celebres, fuisse referuntur Salsula, Longula, & Polustia: de quibus supra portam Polani Oppidi hoc Epigramma legitur.

Salsula & Polustia quibus oppidis hodie respondeant

NVNC POLVS, ANTIQVIS SVM DICTA POLVSTIA,
 PRISCVM
 VIX PROPE QVAB; EVERAS LONGVLA NOMEN
 HABES
 INEENSYS PATRIAE NOS MARCVS ABSTVLIT
 VRBI;
 QVID MIRVM, HAVD CVSTOS TVNC IOVIS
 ALES ERAT.

Vndè à Polustia veteri, Poli Vrbs nomen sumum habet: Hisee accedit Villa quoque Traiani Caesaris, quæ olim Hierocomium, idest, sacer Vicus dicebatur, atque hoc nomen in hunc vsque diem retinet, modò Cardinalis Pij iurisdictioni paret. Erat autem villa quondam magnificentissima, uti rudera & aquiductuum pòntes èlarè demonstrant, quorum prior, *il ponte di S. Antonjo* dicitur, alter in via, qua Roma Polum tenditur, *il pon-*

Hierocomium Villa Traiani, idest sacer Vicus.

92 Pars III. Locus conuersionis

te di nona, nomine obuius fit uterque ingentibus arcuum pylarumque molibus spectabilis, quos monte in termedio perfollo, aquam Martiam tum in hierocomiam Traiani, tum in Adriani Tiburtinam Villam portasse, ex superstitionibus adhuc canalibus colligitur. Verum de hisce in nostro Latio fufius disseremus.

Hierocomium post montis interiecti transitum sequitur S. Gregorius, Oppidum Piorum familiae parens inter montium gurgustia supra viuum saxum fundatum, vnde & olim Saffulae nomine apud veteres Scriptores triumphabat; Erant enim Saffula, Longula, siue Polustia oppida vti inter se, in & Aequicolis vicina, ad quae Volscorum Regio veluti per cuneum quendam, extendebatur, vti recte Dionysius Blondusque contra Clauerium exponunt; Hinc vno circiter milliari distat casa Corbula hodie Casape iurisdictionis eorundem, de quo postea pluribus; Ab hoc tria millia passuum Polustia vetus, vnde noua, vti supra patuit, suum, Poli nomen sumplit, occurrit. Atque in hoc Pedano districtu Diuum Eustachium, olim Placidum praedia sua villasque possedisse, constat ex veterum traditione, vti est apud Zazaram, qui Placidum Traiani Caesaris Archistrategum huius districtus dominum constituit, vti in genealogia eius docuimus.

Cum praeterea dictus Placidus Traiano Caesari, ob insignem Romano Imperio praestitam operam perac- ceptus, ac fauore & gratia Caesarea supra omnes principes exaltatus, primum post Caesarem locum obtine- ret, certe haud verò absimile videtur, illum à Traiano

Saffula & Polustia oppida quondam Volscorum.

Casape olim Casa Corbula.

Placidus siue S. Eustachii Villae Traiani vicinas habuit suas possessiones.

sepius ad villam suam Hierocomiam, tum conuersationis causa, tum animi per venationes relaxandi gratia contendisse; Accesserunt huic propria Placidi prædia Hierocomio confinia, quæ vti montosis syluosisque oppleta districtibus adiacebant, ita quoque haud exiguum, ob feratam ibidem stabulantium multitudinem, venationum, quibus Placidus tantoperè delectabatur, occasionem præbebant.

In huic itaque Prædijs, vti S. Ioannes Damascenus tradit, cum Eustachio rusticanti per venationis præfectum significatum fuisset, existere in montis plano haud exiguum ceruorum armentum, & audito hoc nuntio, Placidum sine mora ad eorum venationem secum magna Principum comitante cateruâ accinxisse; vbi verò planum illud montis fuerit, diù dubius & anceps hæsi, donec ex quadrienni horum montium exploratione peritior instructiorque, ex duplici planitie veritatem loci non incongrua coniectura consecutus fui, & quoniam id ad nostrum institutum, & ad locum conuersioni. Diui Eustachij sacrum demonstrandum, non exigui momenti est, paucis mentem meam exponam.

non Dico itaque ex alterutro duorum locorum, stabulantium ceruorum stationem esse potuisse: primam in montis concauo, à S. Gregorio ascendentibus binis fere passuum millibus distans, qui locus hodiè ob aquarum scaturientium multitudinem vulgò *Ventrosa* dicitur, & ab Ecclesia Deiparæ saxoque Placidiano, vno circiter milliari, per horridas & confragosas montium crepidines distat. Altera statio esse potuit in illius

Locus vbi
primum S.
Eust. præ-
grandem
Ceruorum vi-
dit.

94 Pars III. Locus conuerſionis

montis planitie, ad quam Polo Guadagnolium aſcenditur, & hodierna die adhuc prata exhibent, vnicum Guadagnoliensium ad vitam ſuſtentandam, ob lactinorum vbertatem, ſubſidium. Ex hiſce pratis altiſſima Guadagnolij rupes aſcenditur; & hinc ad ſacram Deiparæ ædem ſaxumque Placidianum, vnus circiter milliaris per ſalebroſum deſcenſum interuallo deuenitur. Atque ex hac vel illa ſtatione, Placidus conſpectum immodicæ magnitudinis ceruum, per auia & deuia ab omni ſociorum comitatu auulſus, inſequi cæpit vſque in planitiem illam ſuprà deſcriptam, in qua poſtmodum Eccleſia Deiparæ olim Vltuilla, ſeu Vlturella ad rupem illam Chriſti viſione omnibus ſæculis venerabilem fundata fuit, de qua poſtea. Quemadmodum enim planities hæc à ſacra rupe terminabatur ex vna parte, ita quoque vndique & vndique ex altera parte præcipitijs circumdata, omnem Ceruo euadendi ſpem eludere videbatur; Placido verò ad eum intra hæc gurguſtia, veluti in montium quodam ſacco concludendum, animum addebat. Verùm cum prodigioſo illo ſaltu Ceruum in rupem, non tam inuolaſſe, quàm inſiliſſe cerneret, ad tale ſpectaculum attonitus, non iam venationem amplius, ſed diuinum quid huic ſubſeſſe ratus, animum eius in omnia alia mentis ſenſa, conuertit, vti ex paulò ante ſecuta Chriſti inter cornua Cerui apparitione patuit. Sed quia digniſſima ſunt, quæ de hiſce refert S. Ioannes Damascenus lib. 3. de Imaginibus, hic verba eius, ad maiorem rerum atteſtationem ſubiungenda duxi.

Situs rupis
Eufachianæ

Ex

Ex Martyrio Sancti Eustachij, qui & Placidus cum ut solitus erat quadam die cum exercitu atque omni comitatu in montibus venaretur. Cervorum pascensium gregem est confpicatus. eosque exercitu de more in partes distributo prosequabatur. Verum cum in ijs capiendis totus exercitus esset occupatus, unus eorum longè totius gregis maximus atque pulcherrimus, à reliquis secedens, per loca prærupta & aspera atque inaccesâ cum impetu ferebatur, quem Placidus intuitus, cupiensque comprehendere, paucis cum militibus, reliquos omnes relinquens. insequi perrexit; eumque comites defessi essent, ipse solus in persequendo fortis permansit; sic enim Divina Providentia constituerat, ut nec equus eius, nec ipse loci difficultate deficeret. Cum igitur diù persecutus esset, procul ab exercitu suo se esse animadvertit; Cervus autem fugiebat; ipse verò cum summum saxi fastigium conscendisset, secumque comitem nullum haberet, circumspiciebat & cogitabat, quonam modo Cervum caperet; At Sapientissimus & Clementissimus Deus, qui omnes persequitur vias, quo homines ad salutem perducatur, hunc in ipsa venatione venatur, non ut Cornelium operâ Petri, sed ut Paulum persequentem præsentia sua: Cum enim Placidus diù stetisset, Cervique magnitudinem intentis oculis admiratus, nullam eius capiendi rationem inueniret, Deus ille portentum eiusmodi, quod tamen alienum non esset, nec eius potentia magnitudinem superaret, ostendit. Quemadmodum enim asina loquendi vim tribuens; Balaam redarguit cogitata, sic etiam hic in Cervu cornibus Sancta Crucis imaginem demonstravit.

sub.

S. Damasceni
 nov. 13. d. 1.
 Imag. locum
 describit.

96 Pars III. Loco conuersionis

fulgentem, ut Vinceret Solis splendorem, in medio autem cornuum formam Diuini Corporis, quod salutis nostræ gratiâ suscipere dignatus fuerat; attributaque Cernu more humano loquendi facultate, Placidam compellauit. Quid me, inquiens, persequeris Placida? Ecce propter te adsum, meque tibi in hac vita conspicuum exhibeo. Ego sum IESVS Christus, quem ignorans Veneraris; tua enim in pauperes officia & merita astiterunt in conspectu meo; Quamobrem Veni, ut per Cernuum hunc me tibi conspiciendum præberem, teque vicissim Venerarer, & humanitatis meæ retibus comprehenderem; neque enim æquum est, ut quem ego propter eius benefacta diligo charumque habeo, is demonibus impuris & simulachris mortuis ac surdis inserviat; hanc enim ob causam sub hac specie, quam cernis in mundum veni, ut hominum genus conseruarem. Hæc de loco S. Ioannes Damascenus.

Nullus itaque alius tam admirandæ visionis locus esse potuit, nisi quem descripsi mus; quod ut luculentius pateat, iam singula ordine testimonijs apertissime demonstrabimus, ne Lectori dubium amplius de vero conuersionis Placidianæ loco supersit.

Indicia irre-
fragabilia
loci conuer-
sionis S. Eu-
stichij.

1 Primum itaque huius rei testimonium esse possunt, ipsa Placidi prædia villæque huic loco propinquæ, uti ex præcedenti descriptione patuit.

2 Secundum est irrefragabilis, & nunquam interrupta iam à Constantini Magni, & Syluestri Pontificis temporibus in hunc vsque diem perseverans traditio, quâ ad conuincendas veritates efficacius quidpiam esse non potest.

Ter-

3 Tertium est, in ipsa rupe à veteribus Christianis extructa ædícula, in qua Eustachij eiusque conuersionis historia parietibus depicta, olim adhuc cernebatur, quamuis hodiè, vti supra retulimus, non nisi semidèruti muri compareant.

4 Quartum est Sacellum Diui Eustachij in ipsa Ecclesia Deiparæ, ad sinistram tholi seu chori partem, quod immediatè rupem respicit, extructum, de quo traditur, ibidem Diuum Eustachium genibus flexis, cum Christo intra Cerui cornua constituto locutum fuisse; quod tum historix, tum situi loci quàm scitissimè congruit.

5 Est Tabula lignea in Sacello Diui Eustachij repta, quæ modò in Gazophylacio Excellentissimi Ducis Polani conseruatur, in qua dedicatio Ecclesiæ in honorem S. Eustachij, rudi opere incisa spectatur, vnà cum Ceruo. Saluatorem intra cornua gestante, quam paulò post æri incisam vberius exponemus.

Sunt imagines S. Eustachij cum suo Ceruo, quæ tum in Altari maiori, tum per Ecclesiæ parietes hinc inde sparsim depictæ, veritatem loci testantur; Inueniuntur, & figura Lupi & Leonis, quæ puerum in ore portant; quæ omnia loci historicam veritatem demonstrare videntur, vti in sequentibus fusiùs patebit: neque enim alius locus in omnibus hisce montibus, vt magna cura & sollicitudine explorauimus, historix nostræ congruus assignari potest. Multa alia hoc loco adiungi possent, verùm cum ea in sequentibus exposituri simus, illuc Lectorem remittimus.

CAPVT IV.

De summa deuotione, quam veteres Christiani erga hunc locum olim demonstrabant.

Locus, quem iam descripsimus conuersioni S. Eustachij consecratus, tot ac tantis reuelationibus illustratus, nec non corporea & visibili Christi Seruatoris nostri apparitione sanctificatus, nullo non tempore in summa veneratione veteribus Christianis habitus fuit, vel maximè ob reuelationes, quas à Domino de totius vitæ suæ decursu ibidem acceperat Eustachius, quas haud otiosas fuisse sanctissima eius, ærumnosisque casibus, queis. similes in Sanctorum historia non legimus, refertissima vita abundè testatur; vnde, & hic locus tantas, tamque altas in veterum Christianorum pectoribus: radices egit; vt tum ante, tum post Eustachij, vxoris filiorumque gloriosum Martyrium, nemo ferè ex feruentiorum fidelium numero fuerit, qui locum tot rebus, gestisque memorabilem, nec non tanta sanctitate illustrem, ad impetrandam meritis Diui Eustachij animi fortitudinem, & subeunda quælibet pro Christi amore tormenta constantiam, potissimum insæuis istis Cæsarem persecutionibus, non visitaret.

Cum enim Eustachius, vt Scriptores vitæ eius tradunt, iussu Christi, Ioannem Christianorum tunc Romæ existentium Pastorem, in Christianæ fidei mysterijs instituendus adisset, atque sacra Baptismi lympha iam vnà

Veteres
Christiani
hunc locum
deuotionis
causa, visita-
tant.

vna cum domo sua ab eo tinctus, magnalia Dei, quæ
 in monte Vulturello ipsi accidissent, narrasset, is ineffa-
 bilis Diuinæ prouidentix dispositionem miratus, ipse
 met (Duce, vti nonnulli volunt, Eustachio) sancti-
 tatem loci visitare & venerari voluit, qui & in eo-
 dem intimis animi pedullis diuino amore succensus,
 reliquis Christianis deinde loci venerationem, qua fieri
 potest deuotione celebrandam suavit, viamque ad illu-
 lum ostendit, præsertim durante in Christianos perse-
 cutione, qua multj dispersa Roma, in solitudinum seces-
 sibus degentes, afflictj & angustiati, vitam quidem
 ærumnis resertam, dulcedine tamen amoris Christi de-
 lectabilem sustinebant. Hunc imprimis locum tum
 Christi apparitione memorabilem, tum ab omni mun-
 dani strepitus tumultu semotissimum, veluti Christi-
 anæ deuotionis exercitijs aptissimum seligebant, & ne
 in tanta solitudine rerum penuriam perirent, verisimile
 est eos ab hæredibus prædiorum Eustachij, quæ non
 procul inde distabant, iam fide Christi pariter imbu-
 tis sustentatos fuisse. Nam, vt rectè Batonijs in Tertio
 Tomo suorum Annalium refert, Christianos metu per-
 secutionis percussos loca abstrusa, & montium asperita-
 te horrida incoluisse, talemque vitam egisse, vt de ijs
 illud Apostoli verificatum dici possit. *Circumeuntes in
 melotjs & pellibus caprinis, egentes, angustiati, in solitu-
 dinibus errantes, & in speluncis & cauernis terra latentes,
 quoad vel definitum mortis tempus veniret, vel qui tem-
 pus ipsum definierat Deus cum eis loqueretur, aut insi-
 diantes cohiberet, aut certè persecutoribus traderet,* &c.

Johannes, qui
 Placidum
 baptizans
 primus hunc
 locum adijt
 iterque ad
 ipsum coe-
 cis monstra-
 uit.

Soractem &
montem Vlturellum
maxime primi Christiani,
& S. Siluester visita
re solebant.

sumque illi placuisset. Inter cæteras verò solitudines, in quas se Christiani conferebant, maximè celebres fuisse Soractem & Vlturellum Tyburtino-Prænestinum montem (quem & montem magnum Archiuis vocant) in quorum vtrumque S. Syluestrum solitudinis amore concessisse inferius ostendemus, quem deindè reliqui Christiani secuti, veluti tutas contra persecutionum truculentiam stationes, Soractem quidem Syluestri occultatione, & Vlturellum Eustachij admirabili visione, æternà memorià dignas selegisse; Nam, vt supracitatus Baronius xfert, egenorum Christianorum in solitudinibus degentium necessitati, pijs Christianorum subsidij elemosynisque subuentum fuisse. Montium autem Polano-Prænestinorum districtum, aptissimam se Eremiculis habitationem præbuisse, etiamnum non infrequentes in ijs. Eremitas fat declarant, tum ab hominum consortio remotissimos in ijs. secessus, tum ob victum, quem ex vicinis planiorum Oppidorum locis, facile acquirere poterant. Quæ cum ita sint, iam ad ea quæ foundationem consecrationemque Ecclesiæ Deiparæ eo in loco peractam concernunt, calamum conuertamus, ex quibus historiæ nostræ veritas ita dilucidabitur, vt de ea amplius dubitare nemo queat.

LOCVS CONVERSIONIS
S. Eustachij in Monte Vulturello

101

PARS QUARTA.

De Fundatione Ecclesiæ Sanctæ Mariæ
de Vulturella, aut Vltouilla, vulgò
de Monterella eodem in loco, in quo
Christus visus inter cornua Cerui,
Sancto Eustachio ad Christum se
conuertendi occasionem, & Constan-
tino Magno Ecclesiam eodem in loco
fundandi præbuit.

CAPVT I.

*De Constantini Magni seruire in Ecclesijs
construendis.*

Magna semper in veneratione habitum fuisse
locum Placidianæ conuersioni dicatum, in
præcedentibus sat superque patuit; Siquidem
à Martyrio Sancti Eustachij, quod anno 120. sub
Adriano contigisse supra diximus, vsque ad Constan-
tini Magni Imperium, quod anno, teste Baronio, 306.
auspicatus est, interuallo 186. annorum, plerisque
feruentioris vitæ Christianos, iram & furorem Prin-
cipum persecutorum formidantes, vti fugâ abditos mon-
tium sylvarumque recessus petere solebant, ita potissi-
mum.

Primi Christi-
tiani maxi-
me loca mi-
raculis cla-
ra visitabant

mum eos, qui peculiari tum miraculorum, tum aliorum diuinorum operum celebritate clarent, ab omni mundano strepitu tutos securosque selegisse, ex supracitato Baronij loco patuit.

Constantini Magni feruor in Ecclesijs extinguitis.

Postquam verò Constantinus Magnus, anno Imperij sui 19. ingentibus Cœlestium oraculorum ostentis, ad fidem Christi S. Syluestri operâ conuersus, baptismum suscepisset, tum etiã vnâ diuino lumine illustratus, Victoriarum diuini Numinis auxilio obtentarum memor, nil non egit, quam vt fundatis per vniuersum Orbem Ecclesijs, vnice conuersioni infidelium, intentus, prout ab apparentibus sibi Sanctis Apostolis Petro & Paulo acceperat, pro tanta à Deo Opt. Max. sibi præstita beneficentia, gratum feruentemque se eius legis, quam primò persecutus fuerat, zeloten exhiberet; Quanto verò religiosissimus Imperator id fauore & zelo, quantâ in Deum honorum gratiam largitorem, Imperijque ab eo recepti authorem gratitudine id præstitere, vberrimè apud Baronium descripta leguntur. *Solus enim, vt apud eum Eusebius, ex omnibus, inquit, Romanis Imperatoribus, Deum omnium Regem incredibili pietatis studio, honorauit, solus omni sum libertate Vocis & lingua, Christi verbum personauit; Solus præceteris Ecclesiam eius præter ceteros ab omni quo honore affecit, solus Imperatorum, multorum Deorum fictitiuum cultum sustulit, omnesque idololatriis vitis confutauit; solus igitur & dum viueret, & postquam mortuus est, his honoribus cumulatus est, quibus neminem aliquando nec apud Græcos, nec Barbaros, sed ne antiquissimis qui.*

Baronij tom 1. feruorem Constantini refert.

quidem Romanorum temporibus (cuius neminem cum isto conferendum vlla, nunquam seculorum memoria nobis persuaserit) adeptum esse, quisquam commemorare potest. Atque alibi: Solutus verè beatus Imperator etiam mortuus regnavit, cum ei soli post hominum memoriam, vel ipso Deo authore, omnes qui solebant honores, tanquam superstiti tribuebantur; Nam cum is solus ex omnibus Imperatoribus, Regem omnium Deum & Christum eius, omnibus vite actionibus piè sanctèque coluerit, inre etiam hunc honorem adeptus est, ut Dei voluntate, quod in morte sepulturus erat, tamen apud homines regnaret, ut ista, scilicet ratione nobis Deus significaret; animorum Regnum his, qui non prorsus obdurerunt, nunquam consensere, nunquam emori. Quanto verò studio, quanta animi contentione, quanto in ædificandis in Dei viui & veri, eiusque filij Christi Seruatoris nostri, Sanctorumque coeterorum honorem Ecclesijs, pietatis religionisque zelo exuberatis; Baronius id anno Constantini 19. multis variisque modis ostendit. Sed ut hæc propositis, tandem ad institutum nostrum reuertamur, quibus modis Constantinus motus, inter alias innumeras, quas condidit Ecclesias, & hanc Deiparæ in monte Vulturello fundarit, exponamus. Religiiosissimus itaque Imperator Constantinus iam Christianæ Religionis Sacramentis initiatus, cum incredibili Legis Evangelicæ promouendæ arderet desiderio, nosset quoque sine nouarum fundatione Ecclesiarum, Diuini cultus religionem propagari non posse, summo studio ad eas extruendas animum suum vnice

Nullus Cesarum Coniunctio conpatendus.

Quibus motus Constantinus fuerit, ut in monte Vulturello Ecclesiam fundaret.

intendit, potissimum verò ijs in locis, in quibus
 Diuinæ dispositionis prouidentia singularia quedam, &
 æternâ memoriâ digna miracula accidissent. Quo-
 niam verò recordabatur saluiferum Christi nomen, ipsi
 in nubibus visum cum hac inscriptione: *In hoc Signo*
vinces: non solum obrenæ contra Maxentium Victoriae,
 sed & suæ ad Christum conuersionis causam fuisse,
 hinc ad æternam rei memoriâ, Basilicam Saluatoris in
 Monte Cœlio fundandam suscepit; ac deindè in me-
 moriam quoque Sanctæ Crucis, alteram in Agro Sef-
 soriano, quam in Ierusalem nomine appellari vo-
 luit, construxit. Ad æternam quoque appetitio-
 nis SS. Apostolorum Petri, & Pauli, quos in somno viderat
 memoriâ, in colle quidem Vaticano Basilicam Diui
 Petri, extra muros verò in viâ Ostiensi Basilicam
 S. Pauli, vbi ad aquas Saluias vicinâ cæsus tradebatur
 condidit; quam postcâ Valentinianus, & Honorius Impe-
 ratores, teste Baronio, amplificarant perfeceruntque;
 Alteram in viâ Salaria honori S. Agnetis, quæ Con-
 stantiæ Sorori Constantini sepra oppressæ, integram sa-
 nitatem contulerat, consecratam, quæ in hunc vsque
 diem magna populi frequentia Romæ visitatur. Eo-
 dem tempore alteram Via Tiburtina in Agro Verano
 Basilicam construxit, honori Sancti Laurentij Martyris
 sacram, cuius inuictam in acerbissimis tormentis con-
 stantiam vti mirabatur, ita quoq; eiusdem cultui totum
 se consecrandum duxit; quàm verò amplis donis, quàm
 pretiosa supellectile hanc ditavit, consule Baronium fol.
 261. Rursus in Via Lauicana inter duas Lauros Beatis

Ecclesiæ
 quas Con-
 stantinus Ro-
 mæ ædifi-
 cavit.
 Basilica La-
 teranensis.
 S. Crux in
 Ierusalem.

Ecclesiæ SS.
 Petri &
 Pauli.

S. Agnetis.

S. Laurentij
 in Agro Ve-
 rano.

Petro ; & Marcellino Martyribus aliam dedicauit. Mentio quoque fit apud Baronium de Basilica Ostiensis in honorem Sanctorum Apostolorum Petri ; & Pauli dicata; De alia in honorem Sancti Ioannis Baptistæ, Albani. Nè verò memoria periret suæ per Syluestrum conuersionis ad Christum in Spracte monte ; aliam ad perpetuam rei memoriam ædificari curauit, Diuis Apostolis, qui ipsi in somno apparuerant, dicatam. Atque ut tandem ad Argumentum nostrum, propter quod hucusq; nos in Ecclesiarum à Constantino, tum intra, tum extra Romam, extructarum enarratione detinimus, reuertamur ; quænam Ecclesiæ S. Mariæ in monte Vlturello ædificandæ occasio fuerit, paucis exponamus.

Ecclesiæ SS. Petri & Marcellini.

Ecclesiæ SS. Petri & Pauli Ostijs

S. Ioannis Baptistæ Albani.

Audiuerat Constantinus sibi à Christi fidelibus sæpius narrari, de admirabili S. Eustachij ad Christum conuersione, quomodo videlicet in monte editissimo Ceruum venaturus, intra eius cornua Christum sibi obuium, seque ad Cælestis vitæ præmium inuitantem viderit, quanique inde prodigiosis & inauditis casibus referta vita, vsque ad gloriosi Martyrij consumationem secuta fuerit, locum quoque, in quo Diuina Clementia, tanta cum seruo suo operatus fuerat, apud omnes Christi fideles etiamnum celeberrimum superesse referrent. Quibus auditis, mox intimo cordis affectu ineffabilem Dei erga seruos suos misericordiam adedò obstupescibat, ut ex æstuantis animi seruore, quo in Dei seruatorumque Christi cultum, & potissimum S. Eustachij ferebatur, compulsus ; & hoc in loco suæ erga Deum Religionis

Constantinus admirabili vita & morte S. Eustachij motus Ecclesiæ in monte Vlturelloj ubi conuersus fuerat, condit.

memoriam relinquendam duxerit; Vndè in propria persona illuc se contulisse traditur, vbi solitudinis secessum, operumque diuinorum ibidem cum Eustachio 186. retrò annis peractorum magnitudinem admiratus, statim Ecclesiæ fundandæ initium fieri iussit, quam, vti postea recensetur, Sanctus Syluester in Deiparæ & Sancti Eustachij honorem consecrauit: Cuius facti traditionem in hæc vsque tempora propagatam, Fattorius in præcedentibus allegatus hisce verbis ostendit: *In questo luogo è tradizione certa, che accadesse quella mirabile apparitione à S. Eustachio, mentre che andaua à caccia, del Salvatore trà le corna d'vn. Cervo: Onde si tiene anche per certo, che in memoria di sì bel fatto ed. euenimento. così marauiglioso. stinto. il gloriosissimo. Imperadore Constantino Magna fabricasse vna Chiesa, hoggidà detta di Montorella, e che la dedicasse ad honore della madre del Salvatore: il Santissimo. Pontefice. Siluestro. primo.*

Libro à Baronio citatus, in quo Ecclesiæ à Constantino fundatæ recensentur.

Refert Baronius, librum fuisse conscriptum, quo Authore, non dicit; in quo Author Catalogum Ecclesiarum non solum intra & extra Romam in vicinis locis, sed & per totam Italiam, imò per vniuersa sibi subiecta Romani Imperij Regna extructarum contexit, vbi & expressa mentio fit Ecclesiæ extructio in monte ad vicum Pisonis, siue Pisonianum, qui hodiè dicitur *Pisciana*, ad radices montis Vulturelli, seu scopuli S. Eustachij, orientem versus, & vicus est, hodiè Theodororum iurisdictioni subditus; vocat & hunc locum. alibi *Masam Ecclie* in territorio Polano; cuius Tertullus Senator

nator Romanus in donatione quadam intuitu filij sui Placidi Monachi & discipuli S. Benedicti, Monasterio Sublacensi relicta, mentionem facit; fuit autem Massa pagus, quæ & Massa Apollonia & Trebaria dicitur, in via montana, qua Præneste ad Ecclesiam Deiparæ & Eustachij itur; Vicus miliari circiter cum dimidio distans, cuius etiamnum rudera, in Via montana ab ijs, qui Polo Prænesten petunt, spectantur. Vocatur & ab alijs, uti supra allegauimus, Vulturella siue Vulturella, aut corruptè Monterella, quemadmodum in donatione à Tertullo Monasterio Sublacensi facta, collis Alulli, quorum situm in chorographia considera.

CAPVT II.

De prima Ecclesie Deiparæ in Monte Vulturello fundatione à Constantino facta.

IN planitie itaque quam supra descripsimus, Constantinus Magnus Syluestri Pontificis (qui hunc locum ad eò piorum frequentatione celebrem, sæpè solitudinis amore iam dudum petere solitus erat,) inductione Ecclesiam in Deiparæ, & S. Eustachij honorem iuxta rupem, in qua intra Cerui cornua Placido Christus comparuerat, extruxit; in eodem prorsus loco, ubi postea priori ex varia temporum reuolutione diruta supra eadem fundamenta nouam erexit S. Benedictus una cum Monasterio, quam multi putant verum fuisse ex duodecim à se constructis; loci autem situs, & ratio,

Constructio
Ecclesie ad
rupem Eu-
stachianam.

vti inter duo montium præcipitia coarctatus est, ita Ecclesiam quoque aliam, quàm in priori loco, & supra idem fundamentum, eisdem muros, parietesque retenta singularum partium Ecclesiæ symmetria, extrui non potuisse, luculenter patet; fuisse verò primò à Constantino, tumultuario labore constructam, eius de successu

Ad Ecclesiã
S. Benedicti
extruitur
Monasterium.

Ecclesiã à
Constantino
subitaneo &
tumultuario
opere extru-
ta fuerunt.

temporis 190. post annis, queis Religio S. Benedicti Mundo inclarescebat, in tanta temporum varietate, labefactatio sat ostendit; Nam vt rectè Baronius ex libro Anonymi cuiusdam de magnificentia Constantini refert his verbis: *Aduertendum est, quodque pro tunc Roma & extra eam constructa sunt Basilica, subitaneo opere à Constantino erecta fuerunt, ipsa enim structura, qua hæctenus cernitur id aperte declarat; cum videre sit, bases, columnis subnixas non omnes eiusdem esse operis, ipsasque columnas ex diuerso confectas marmorum genere, varijque ordinis capitellis desuper coronatas; sed & alia complura disparia in alijs Ecclesiæ membris esse cernuntur, vt in columnarum epistylis, ac portarum liminaribus & alijs, que, vt raceamus de ceteris cernuntur ea in parte, que superest, Basilica Vaticana; vt planè appareat, illas ex aliorum aedificiorum ruini esse, opere extrinsecò extructas. Non enim patiebatur tarda molimina vehemens ille spiritus, quo Constantini animus exæstunabat: summa enim celeritate ædificia ipsum confici voluisse, ex epistola ad Menandrum apud Baronium, sat patet. Deerant enim architecti ad multitudinem operum extruendorum, quorum inopiam agro ferens animo Constantinus, pro ijs comparandis, ad Felicem*

Architecto-
rum penuria

pra-

presidem, qui hæc verba relatâ à Baronio scripsit: *Architectis quamplurimis opus est; sed quia non sunt, sublimitas tua in prouincijs Africanis ad hoc studium eos compellat, qui ad annos ferme duodeuiginti nati liberales artes degustauerint. Quibus ut hoc gratum sit, tam ipsos, quam eorum parentes, ab ijs, quæ personis imponi solent, volumus esse immunes, ipsique qui discent, salarium competens statui.* PP. Kal. Sept. Cartag. Optato & Paulo Cos. Certè complures Ecclesias à Constantino hic & extra muros erectas, subitaneo opere extructas sat declarant Templum SS. Petri & Marcellini, Albanense, Ostiense, Soractinum & nostrum in Monte Vulturello semidirutum aliaque, quarum tamen nonnullæ à posteris pietate Constantini motis, paulatim instaurari cæperunt, ut nostrum à S. Benedicto.

Est, & hoc memoriâ dignissimum, quod tam celebres, & insignes in honorem Dei Sanctorumque tum Romæ, tum in alijs quamplurimis orbis Romani locis fabricas Constantinus erexerit; in nulla tamen illarum modestissimus Imperator, sui nominis memoriæ titulum reliquisse comperiat; vndè verisimile est, Christianissimum Principem illud, quod ante cum Imperatores magno studio atque anxio animo affectassent, id ex christiana animi submissione contempsisse; quod vel inde patet, quod Traianum Cæsarem, eo quod in singulis à se erectis monumentis nomen suum affixisset, à Constantino, teste Aurelio Victore, passim per iocum herbam parietariam nominare soleret; quod sicut hæc, ita ille passim muris inhærens reperiretur.

Cur Constantinus nomen suum Ecclesijs non inscripserit.

De Traiano Constantiæ, effatum.

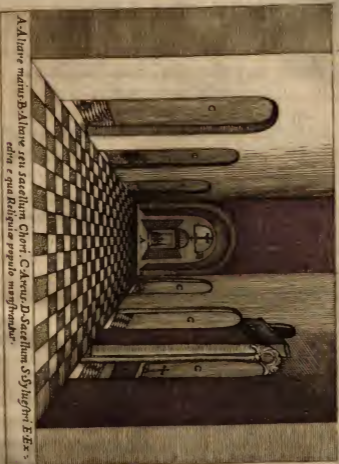
Et si porrò nominis sui memoriam in nulla à se extracta Ecclesia reliquisset comperiat, pretiosissimis nihilominus muneribus, & priuilegijs, dictas à se Ecclesias ditare nõ cessauit, adedò vt Deus Constantini pietatem incredibili iunctam munificentiæ in posterorum memoria superstitem esse, & vnà serui sui modestiam, & submissionem animi, summis laudum encomijs, quæ apud Authores leguntur, nulli vmquam Imperatori concessis, exaltare voluisse videatur.

Sed vt ad Ecclesiam nostram Eustachianam reuertamur, illam sat exornatam fuisse, tum marmoribus, tum musuo opere, nonnulla fragmenta declarant. Videtur, & columna paruula ex alabastro orientali diaphano supra portam Ecclesiæ lateralem, per quam ad rupem aditus fuit, muro inserta. Non desunt quoque columnæ striatæ, & tortuosæ, ijs, quæ hic Romæ in Basilicis Constantinianis spectantur, quàm simillimæ, quas in secunda Ecclesiæ instauratione ad ornatum assumptas fuisse verisimile est; sed; & superstes candelabrum, Cruces duæ vna argentea, altera ænea auro obducta, quæ, vti similes sunt ijs, quas Constantinus Ecclesiæ Lateranensi in huic vsque diem superstites donauit, ita quoque eas non aliundè, quam à Constantino profectas, nemo facillè dubitabit. Verum cum ea in sequentibus ampliùs exposituri simus, his diutius non immorabimur.

Donis pretiosissimis ditauit Ecclesias.

Ecclesiæ
Dei partem
materialis
constructionis
nobis.

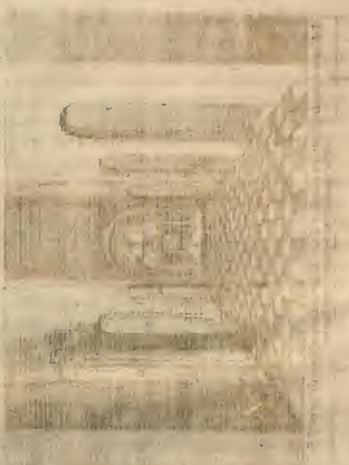
*Saigraphia seu
Opica projectio Ecclesiae disparae
de Montrealla g.*

*A. Altare minus B. Altare seu sacellum Chori C. Altus D. Sacellum S. Iustini E. Ex-
edra e qua Reliquiae populo monstrantur.*

1870
1871
1872
1873
1874
1875
1876
1877
1878
1879
1880
1881
1882
1883
1884
1885
1886
1887
1888
1889
1890
1891
1892
1893
1894
1895
1896
1897
1898
1899
1900

SECVNDA CAPVT ILL

*De secunda Ecclesie Deipara Eustachianæ instauratione
à S. Benedicto capta & à posteris suis successu
temporis perfecta.*

Dictum fuit in Genealogia Sancti Eustachij, Ter-
tullum potentissimum Romanæ Urbis Senato-
rem, Diuo Benedicto intuitu Placidi filij sui, Monachij,
& Sancti Patris discipuli, amplissimarum Urbium, op-
pidorum, pagorum tot latifundijs opulentorum patri-
monium, totam videlicet dictionem, quæ à Sublaco
Tusculum, & Velitras vsque, & hinc ad mare se exten-
debat Octauia: gentis, à qua Tertullus, descendebat
possidentes ex testamento reliquisse, quas inter, &
Mons. Vlturellus, vel vt Archiuum. Sublacense ha-
ber, collis. Altilli, vel Vltilli, cum circumstitis locis.
connumeratum, fuisse, Lazara ex. Casinensis. Monasterij.
Atchiuio demonstrat, & ex cap. 3. part. 3. huius ope-
ris p. ter. Et in hunc vsque diem in peritlylio Mona-
sterij Sanctæ Scholasticæ, Sublaci in duabus columnis.
descripta leguntur, hac verborum epigraphe: In priori
quibus hic. titulus est: *De triplici statu Abbatum Subla-
censium.*

Amplissima
donati, Ter-
tulli facta à
Beuedicto.

Epigraphe de triplici statu Abbatia
Sublacensis.

De origine
& progressu
Abbatia
Sublacensis.

ABBATIA SVBLACENSIS, QVAE IAM INDE AB
ORTV, HOC EST, A TEMPORE DIVI P. BENEDI-
CTI DOMINIO CASTRI SVBLACI, TVSCVLI CIVI-
TATIS, PLVRIVMQVE INSIGNIVM CASTRORVM
DITATA FVIT EX DONATIONE TERTVLLII CON-
SVLIS ROMANI S. PLACIDI GENITORIS DCCC.
ET AMPLIVS ANNOS, CVM MERI MIXTIQVE VSV
IN MANIBVS FVIT MONACHORVM NATVRALIVM
DOMINORVM, PENES QVOS ERAT ABBATIS ELE-
CTIO, QVI NON ALIVNDE ASSVMEBATVR QVAM
DE CORPore CONVENTVS, ET SIC ELECTVS A
SVMMO PONTIFICE CONSECRABATVR, PERPE-
TVVSQVE ERAT.

Inscriptio.

IN HOC STATV, QVI PRIMVS ET NATVRALIS
FVIT, PERMANSERVNT MONACHI, AD TO-
TVM FERE PONTIFICATVM VRBANI VI. HOC
EST, ANNV M CIRCITER DOMINI MCCLXXXVIII.
CVM E SVO ORDINE CREAVISSENT SEPTEM, ET
QVINQVAGINTA ABBATES.

VRBANVS VI. PERPETVITATE SERVATA AB-
BATES INSTITVIT MANVALES, AD NVTVM SEDIS
APOSTOLICAE MOVIBILES, AB EADEMQVE ELI-
GIBILES, E MONASTICO TAMEN ORDINE, QVI
SEC VNDVS STATUS LCVII. DVRAVIT ANNOS, VS-
QVE AD CALISTVM III.

HIC PONTIFEX HOS ETIAM MANVALES AB-
BATES MONACHOS EXCLVSIT COMMENDATARIIS-
QVE PERPETVIS, PRAESVLIVS SAECVLARIVS
LOCVM FECIT, QVORVM PRIMVS FVIT IOANNES
CARDINALIS A TVRRE CREMATA, AB IPSOMET

CA-

CALISTO INSTITVTVS ANNO SALVTIS MCCCCLVII.
 HVIC SVCESSIT CARDINALIS RODERICVS
 BORGIA VALENTINVS, POSTEA ALEXANDER VI.
 ET AB HOC TRANSIVIT COMMENDA IN COLVM-
 NENSES, APVD QVOS SVCESSIVA RENVNCIA-
 TIONE ANNIS CXVI. RESEDIT; QVORVM COLVM-
 NENSIVM NOMINA SVNT IOANNES, POMPAEVS,
 SCIPIO, FRANCISCVS, MARCVS ANTONIVS, CA-
 MILLVS, ASCANIVS, PROSPER, QVI E VITA MI-
 GRAVIT PVER, NEC SVSCEPT REGIMEN, QVOD
 REDIIIT IN ASCANIVM, QVI FVIT VLTIMVS E
 COLVMNENSIBVS, ET IN ORDINE COMMENDA-
 TARIORVM DECIMVS. HOC DEFVNCTO COM-
 MENDAM OBTINVT SCIPIO CARDINALIS BUR-
 GHESIVS, ET AB HVIVS MORTE DVODECIMVM
 NVMERVM APOSTOLICA FELICITATE COMPLE-
 RVNT EMINENTISSIMI FRATRES CARDINALES
 FRANCISCVS ET ANTONIVS BARBERINI, ALTER
 TITVLATVS, RESERVATARIVS ALTER, QVOS DEVS
 DIVTISSIME SERVET.

SVCESSIT EMINENTISSIMVS CARDINALIS
 CAROLVS BARBERINVS PER RESIGNATIONEM
 CVM DOMINII RESERVATIONE EMINENTISSIMI
 ANTONII PATRVI SANCTIS MORIBVS PRAELV-
 CENTEM IVVENEM PRINCIPEM SERVET DEVS
 AD NESTOREAM SENECTAM.

Sic inscriptio Sublacensis.

Quam verò amplo relictarum tum à Tertullo,
 tum ab alijs possessionum Dominio dotata fuerit Ab-
 batia Sublacensis, epigraphæ factarum donationum in
 columna epistylj dicti Monasterij abundè testatur, &
 quia illa multum ad nostri instituti argumentum face-
 re videtur, eam hîc supponam. Loca Alphabetico or-
 dine in epigraphæ describuntur.

Loca quæ
 olim Abba-
 tia Sublacē-
 sis donatio-
 ne piorum
 possedit, iux-
 ta alphabeti
 cum ordinē
 disposita.

P

Epi-

Epigraphe donationis factæ Monasterio Sublacensi.

*Habes hic Lector nomina oppidorum & Urbium
ditionis huius, olim Sacri Prothomonaſterij Sublacenſis ex
Archiuio.*

AUGVSTA, ARSVLVM, AVRICVLA, ANTICV-
LVM CORRADI, ANTICVLVM CAMPANIAE, APRV-
NIANVM, APOLLONIVM, ATERANVM, ARBITRE-
TVM, ANANGVLA, ANTONII MONTIS CASTRVM,
S. ANG. CASTRVM.

BASILICIANVM, BABVCVM, BVVRANVM,
BARINVM, BVTRANVM, BVCANVM, BOVARA-
NVM.

CAMERATA, CANTORANVM, CASTELLVM
ANTIQVVM, CAMPITELLVM, CALICIANVM, CAR-
SOLVM CIVITAS, CASTELLVM PAVLAE, CERRA-
RIA, CERETVM, CIVITELLA, CISTERNVLA, CRIP-
TVLA, COLLEMALVM, COLLIS ALTILLI, CASA
POMPVI.

DESTANVM MAIVS, DESTANVM MINVS, DE-
RVTYLA, DOMVS PVLLVLAE CIVITAS.

EFFIDE.

FABIANVM, FLORACIANVM, FERRONIANVM,
S. FELICITAS, FOLIANVM, FLVMEN FRIGIDVM IN
CALABRIA.

GENNA, GIRANVM, GALLICANVM, GABINIA-
NVM.

IVBENZANVM, INTERMVRANVM, ILICIS,
ROCCHA.

LORIANVM, LVCIANVM:

MARANVM, MALLICANVM, MALLIOLANVM,
MINIAMVM, MENVLA, MELATIANVM, MONECVLA.

MAS-

MASSA S. VALERII, MUCRONIANVM, MONS CA-
SALIS.

NYMPHA.

OLIBANVM, ORILLANVM, OPINIANVM.

PONTIA, PISCIANVM, PICERANVM, PONTI-
CELLVM, PATERNVN, ALIAS PENTOMA, PATER-
NELLVM, PASSERANVM, PVLLVLA CIVITAS, PO-
DIVM, S. PAMPHILII CASTRVM, PVCEIVM.

ROCCA CANTORANA, ROCCA S. STEPHANI,
ROLATVM, RVBIANVM MAIVS, RVBIANVM MI-
NVS, ROCCA DI LVTE, ROCCA MARTINI, ROC-
CA DE MEDIO, ROSANVM, ROCCA DE SVRICI,
ROCCA SICCA.

SVBLACVS, SAMBVCVLVM. SALA CIVITAS,
SCVRCVLA, SARACINISCVM, SIMPRONIANVM. STO-
RACIANVM, STORNELLVM, SERTINIANVM.

TREBA, OLIM TREBANA CIVITAS, TVCCIA-
NELLVM, TVSCVLANVM CIVITAS, TVRPINIANVM,
TVRIANVM, TRELANVM.

VBERANVM, VRSANVM, VESANVM, S. VITVS.

Dysticon.

TEMPORA LABVNTVR, SVA QVAE SVNT ERIPIT
ORBIS,

ERIPAT, SORTEM NON GENVS ILLE RAPIT.

E quibus locis Monti Vulturello circumfistis, &
vicinioribus, inter caetera enumerantur Sicilianum, quod
in Originali Bicilianum scribitur Effides, Giranum, Col-
lis Altrilli, Ceretum, Sambucum, Appollonium, quae
ab alijs Massa Apollonia dicitur. Cast. S. Angeli, Ci-
uitella, Olibanum, Piscianum, Rocca Sancti Stephani;

S. Vitus, *Santo Vito* ad radices montis Vulturelli . Verùm de hisce vide Cartam Chorographicam hic subiunctam .

Ex hisce itaque patet , Montem S. Eustachio sacrum, vnâ cum omnibus circumfisis locis iam enarratis, Abbatix Sublacensis iurisdictioni paruisse . Quæ cum ita sint , nil restat, nisi vt iam Ecclesiæ Deiparæ de Vulturella denuò instauratæ occasionem pari passu explicemus .

Ex continuata traditione constat , S. Benedictum, Gordiani Senatoris de Domo Anicia filium , cum diuino impulsu Eremiticam vitam ducere constituisset , ac proindè varios montium tractus peragrasset , eo fine , vt locum ab omni humano consortio remotum inueniret, diuino tandem ductu in hunc quoque locum Diuo Eustachio sacrum, nec non Sylueltrina. Deiparæ Ecclesia celeberrimam concessisse ; Verùm cum locum , oppidò rigidum , & magno hominum concursu certis anni diebus frequentatum videret , quietioris recessus amore , in Sublacensis montis decliui speluncam offendisse , quam cum ad solitariam vitam ducendam haud incommodam comperisset , ibidem , (solo S. Romano Eremicola hinc non ita remotè habitante , eius instituti conscio) substituisse , ac ibidem primæ Ordinis sui fundamenta iecisse ; cum verò magno in dies discipulorum Diui Benedicti institutum sectantium multitudo cresceret (quos inter Placidus , & Maurus ob virtutum omnium splendorem præ cæteris Sancto Patri cariores existerent) . Monasteria non solum in territorio Sublacensi

S. Benedictus Ecclesiam Vulturellæ olim adijt .

centi, sed, & in vicinioribus locis, ex hæreditarijs S. Placido relictis bonis ædificasse fertur, inter quæ vnus erat illud in Monte Vlturelo, propè ædem Deiparæ, ob insignem loci celebritatem, quam ipse olim proprijs oculis spectasset, extractum, vti ex supra adductis testimonijs patuit.

Huius verò Monasterij (cuius rudera in hunc vsque diem cernuntur, vti ex Ichnographia eius paulò post ponenda patet) extruccionem, vnà cum Ecclesiæ Syluestrinæ instauratione, primùm à S. Benedicto captam fuisse, post immensam hæreditatem S. Benedicto eiusq; Abbatia Sublacensi à Tertullo Placidi patre relictam, verisimile putem; cum enim viciniora loca sui Ordinis iurisdictioni subiecta essent, pro eo, quo in Deum ferebatur religionis cultusque diuini promouendi ardore, in hoc loco tantis à Deo oraculis illustrato, Ecclesiam Deiparæ iam ex varijs temporum calamitatibus labefactatam instaurasse; & ne Dei Matrisque suæ cultus in hoc solitudinis recessu, successu temporis deficeret, Monasteriũ Abbatia Sublacensi, à quo non nisi 10. millipassuum distabat, subditum, eique insertum fundasse, eo fine, vt sui Ordinis Monachi amore huius solitudinis ab omni mundani strepitu tumultu semoti, soli Deo vacarent, atque vnà Ecclesiam pietatis operibus destinatam, Monasticorum officiorum exercitijs, Sacramentorumque administratione, in solatium aduenarum illustrarent; Constititque huius Monasterij incolatus tam diũ, quàm diũ Abbatia Sublacensis, temporaliumque bonorum hæreditas stetit in manibus Monacho-

S. Benedictus Tertullus in donatione cumularus animũ adiecit sic ad aliorum, tũ ad huius monasterij extruccionem.

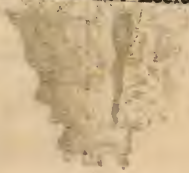
chorum dominorum naturalium, penes quos erat Abbatis electio, Monasteriorumque circumditorum administratio, videlicet à S. Benedicto vsque ad Pontificatum Urbani VI. 800. & amplius annis, quemadmodum Columnæ epigraphe in monasterio Sanctæ Scholasticæ supra allegata ostendit, à quo libera Abbatis electio primùm sublata fuit, & Pontificum arbitrio referuata, ita tamen, vt electio Abbatis à Pontifice sibi præscripta, Monasterij Sublacensis limites non transgredetur, Papa deinde Calixtus III. primus exclusis Monachis, Præsulibus sæcularibus locum fecit, donec tandem ampliis illis primorum temporum redditibus destituti, possessionibusque in alias familias deriuatis, Monachi quoque circumditorum cœnobiorum defectu alimoniam cedere, nec non vti alia, ita & innotis Vulturelli monasterium relinquere coacti fuerint, quos seniores huius territorij viri, auorum suorum tempore adhuc hoc loco substituisse tradunt, donec ante 40. circiter annos per incendium destructum, non nisi quædam fundamentorum vestigia reliquit. Sed hæc in sequentibus latius exponemus.

CAPVT IV.

De hodierna Ecclesia Maria-Eustachiana constitutione, accurata descriptio.

Ecclisia in Deiparæ honorem in Monte Vulturello consecrata, eodem profus loco, quo eam Constan-

Xystus vulgo Loggia pro recreatione Monachorum

ATRIV

stantinus extruxit, hodiè manet, & magnitudine, & distributione partium priori in nullo dispar; supra iisdem fundamentis, quod quidem ob loci angustiam aliter fieri non poterat, ædificata, cuius dimensionem hic apponendam censuimus.

Longitudo totius Ecclesiæ 148. palmorum est.

Latitudo 60. Latitudo Navis 52. Longitudo 133. cæteras partes apposita Ichnographia docebit.

Navis, ut vocant, Ecclesiæ in tres arcus, quos quatuor columnæ seu pilæ sustinent, distribuitur, quæ & vtrimque alas sibi adiunctas latitudine & longitudine pares habet; sequitur postea spatium transuersum, totam latitudinem Ecclesiæ explens; post hoc tholus Ecclesiæ, quem *la Tribuna* vocant, Choro Monachorum olim destinatus; ad cuius sinistram Sacellum S. Eustachio sacrum visitur; de quibus postea fusiori descriptione agetur.

Explicatio partium Ecclesiæ,

Sacellum S. Eustachij,

Ad Sancti Eustachij Sacellum, ad læuam per gradus sex ascenditur in duas mansiunculas, quæ hodiè seruiunt Eremicolæ commoditatibus; ad dextram tholi partem porta existit, per quam ad S. Eustachij rupem cryptamque aditus patet, ab Ecclesia non nisi paucis passibus distat. Porta ampla, per quam in Ecclesiam aditus fit ex parte occidua patet, è cuius dextra Sacellum spectatur S. Syluestro sacrum, suo fornice instructum, & varijs picturis, et si temporum iniuria semirasis, illustratum; Ad navis murum dextrum ultra arcus exedra occurrit, in qua per scalam ligeam appositam, ascenditur ad cameram Lypsanis Sanctorum

Sacellum S. Syluestro dicatum.

Reconditorum reliquiarum,

refertam, quæ ad populi deuotionem concitandam ex
 œcedra aduenis demonstrari solebant, quæ pia consue-
 tudinis vsus vti olim, ita & in hunc vsque diem
 durat.

Altare
 maius.

Porrò in Nauis Ecclesiæ capite, cernitur Altare
 lignea Deiparæ Filium brâchio gestantis 6. palmorum
 statuâ instructum, quæ vti vetustate veneranda est, ita
 mirum quoque in modum aduenarum animos ad de-
 uotionem excitat. Altare clâchris ferreis circumdatum
 quaternis columnis cupulam sustinentibus instruitur.
 Ecclesia præter hoc principale, tribus alijs altaribus
 olim instructa fuisse videtur, quorum prius sub tholo;
 alterum in Sacello S. Syluestri; Tertium ad latus aë
 sinistra. Non procul hinc descenditur in catheram quan-
 dam, quam ego olim sacristiam fuisse existimo: Cœ-
 terum Ecclesia neque laqueari, sed nudo recto operitur.
 Atque hæc est summaria quædam descriptio: nunc ad
 particularia huius Ecclesiæ ornamenta describenda cala-
 num conuertamus.

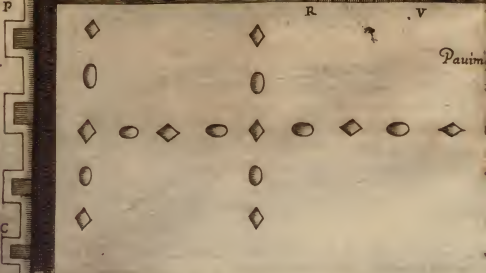
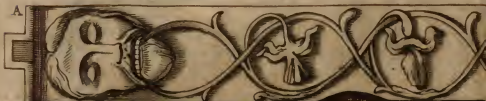
§. I.

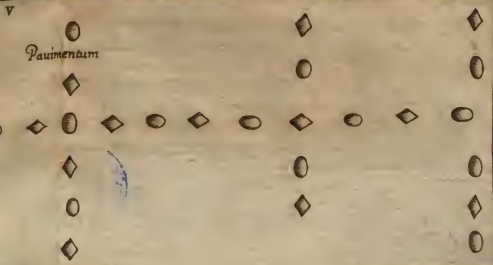
De Tabula lignea vetustissima.

*In qua dedicatio Ecclesiæ in honorem Deiparæ & S. Eu-
 stachij à Syluestro consecrata, insculpta cernitur.*

IN Sacello S. Eustachij, quod ad læuam Chori è re-
 gione rupis constructum cernitur, olim parieti
 affi-

affixa videbatur vetustissima tabula ex querno ligno compacta, in qua rudi & propria istorum temporum arte insculpta prima huius Ecclesie dedicatio, à S. Syluestro facta exprimitur, quam postea Dux Polanus, ne tantæ antiquitatis monumentum firæ & squalore loci periret, in Polanæ Arcis Bibliothecam intulit, vbi & in hunc usque diem, antiquarum rerum studiosis spectanda exponitur; quam, & nos ad attestandam historię nostræ veritatem, summo studio & diligentia designatam, ea prorsus fide, quam exemplar præferit, depictam, hic Lectori curioso exponendam censuimus.

Explicatio Tabulæ.

Tabulæ latera A B. & C D. habent quinque palmos, & octo digitos. Latera A C. & B D. continent palmos 4. & tres digitos, ex ligno quercino seu ilicino elaborata, quam materiam sculptor tanquam contra temporum iniurias, duratione constantiorem datâ opera selegisse videtur, exititij quidem operis arte, quam Itali *baso rilieuo* vocant, exsculpta, rudi tamen manu (vti inconditarum imaginum habitus luculenter demonstrat) pro temporum conditione elaborata; Nam, vt in præcedentibus ostendimus, erant Constantini & Syluestri temporibus, Architecti & Sculptores admodum rari, vt eos ex Africa alijsque partibus ad Ecclesias, quas animo conceperat extruendas, acciri oportuerit, & Arcus Triumphalis Constantini, om-

Q nium

Expositio
Tabulæ.

Arcus Con-
stantini ma-
gni triump-
halis, ex varijs
Romana Vr-
bis monu-
mentis ere-
ctus.

nium eorum, qui hic Romæ spectantur, adhuc integerrimus, sat superque ostendit: id confirmat Baronius in ann. Constantini VII. his verbis: *Quod igitur ad ipsum triumphalem arcum spectat, illud in eo propensius considerandum est; mirificum quoddam, & incredibile erga Constantinum Senatus studium declaratum esse, dum ad opus extruendum, minimè detrectauerit illorum Imperatorum memorias: demoliri, quas omnium carissimas habuisset, indeque egregiè diuersis formis excultos lapides sublatos, ad Constantini triumphalem fornecem extruendum conferre; ex monumentis videlicet Marci Aurelij ablata nobilia sepultura opera, diuersis in locis Constantini arcui intexta fuisse; quod non modo rerum antiquarum perita, sed & cuique rudi erat facillè iudicare, dum conspicit diuersa sculptura opus esse compactum, alterius quidem egregia & per insignis affabrè factæ, alterius verò longè disparis crassioris Mineruæ, rudis & impolita, antiquiora illa, hac autem eius temporis. quo superius nos dixisse meminimus, ob ingentem persecutionem qua Christiani omnes insigniores eius artis opifices sublati essent, ars statuaria collapsa penitus videbatur. Hæc Baronius; quam dissimilitudinem sculpturarum & ego, quoties per dictum arcum transitus datur, sat admirari non possum. Eodem igitur hoc rudi seculo, hanc Tabulam à magistro rudi admodum, & enclypticæ artis prorsus inexperto, exculptam fuisse, impropotionata imaginum symmetria clarè ostendit.*

In fronte itaque huius Tabulæ ornamentum ponitur vius, quam duo capita A & B. in extremis angulis.

lis constituta ore retinent, quo nonnulli alludere voluisse existimant ad illud Christi: *Ego sum vitis, & vos palmites*; alij ad vineæ Christi à duobus Apostolis Petro & Paulo plantatæ culturam, de quo hoc loco non disceptamus. Ego certè similia ornamenta me in multis peructustis Ecclesijs hic Romæ, musuo opere elaborata spectasse memini, siue ea solius ornatus gratia, siue ad mysterium aliquod innuendum facta sint, vnicuique suum iudicium esto.

Post frontis ornamentum sequuntur duo arcus duabus columnis contortis sulti; supra quos occurrunt imagines, quas litteris E, F, G, signauimus, & E, G, quidem SS. Apostolorum Petri & Pauli typos exprimere, nulli dubium esse debet; cum ea sub hac forma in rupis cauerna, supra vetustissimam mensulam seu altarium, eodem habitu sculpta reperiri, in Parte III. c. 1. ostenderit. Et confirmat id Christi Saluatoris nostri imago F, quæ inter vtriusque fornicis nexum media spectatur, quam SS. Apostoli stipare videntur. Imago Saluatoris F. eiusdem prorsus formæ est, sub qua in Dedicatione Ecclesiæ Lateranensis à Constantino extructæ Populo Romano apparuisse traditur, eiusque sub hoc habitu ectypon passim, tum in dictæ Ecclesiæ Choris, tum in Cruce Constantini, tum denique in frontispicio exteriori Templi, quæ Portam Appiam respicit, omnibus intrantibus, prima fronte obuium cernitur. Sicuti igitur dicta Saluatoris imago, ob apparitionem Romano Populo factam, in summa semper ab omnibus Christi fidelibus venera-

Imago Saluatoris in tabula eiusdem formæ sub qua Populo Romano in dedicatione Ecclesiæ Lateranensis apparuit.

tionē habitā fuit; orā quoque istius seculi opifices dictam imaginem, veluti ad exemplar quoddam cælitus datum, imposterum Saluatoris imagines, quæ sculpturis, quæ picturis exprimere conati fuerunt; quod & huius Tabulæ sculptor præstare quidem contendit; sed imperitiâ artis impeditus, manum, quæ in politioribus imaginibus sub forma benedictis semper exprimitur, ita ruditer expressit, ut quem gestum exhibeat, dispici vix possit; laudandus tamen conatus eius, qui quoad potuit, & licuit, benedictis Saluatoris. manum exprimere studuit.

Sequuntur modò intra arcum K. Sanctus Sylvester, sub Pontificali habitu, nec non pallio seu stola Græcorum more, mitraque, & insula splendide exornatus, unâ cum Acolyto M. vestimenta eius subleuante, ad altare signatum litteris X L (in quo etiam haud obscura Crucis vestigia cernuntur) sub benedictis, & consecrantis habitu adsistit. Intra arcum verò H. Ministri se exhibent; quorum prior dextrâ thuribulum, læuâ vas quoddam continere videtur, (siue id acerram exprimat, siue vas sacri olei, quod in consecratione Ecclesiarum adhibere solebant Pontifices, perindè est) hoc ex historia Ecclesiastica nobis constat, Sanctum Sylvestrum primum fuisse, qui Ecclesiâ Constantino Romæ erectas, summa cum sollemnitate ceremonijsque consecrarit, modumque successoribus obseruandum lege datâ præceperit; de quibus vide Lektionen secundi Nocturni, in officio quod dicitur 9. Nou. in festo Dedicat. Ecclesiæ Lateranensis. Post hunc sequitur alter

S. Sylvester
cum Acoly-
tus.

alter minister, pedo pastorali, & libro, uti arbitror, rituali instructus; ut proinde ad perpetuam rei memoriam, dedicationem Ecclesiæ B. Virginis de Vulturella, à S. Sylvestro factam, sculptorem hoc rerum apparatu representare voluisse, nemo amplius dubitare debeat; ne verò ab alio quopiam Episcopo hanc dedicationem factam fuisse dici posset, ipsi S. Sylvestri imagini retrò nomen eius quoque addere voluit. SYLVESTER, uti in Tabula patet, & ne quicquam deesset, in ipsius Altaris fronte mensem diemque Dedicationis iunxit.

Mirum tamen cuiquam videri queat, quod annum Christi non addiderit; huius rei duplex causa adferri potest; vel ignorantia sculptoris, qui cum tunc temporis magna ærarum diuersitas vigeret, quam ex ijs eligeret, se determinare nescierit; vel etiam quod constare iam putaret omnibus annum, vel tempus, quo Sylvester celeberrimus Pontifex vixerit; vnde nomen Pontificis posuisse idem erat, ac tempus sculpturæ determinasse. Adde, quod veteres Christiani in suis monumentis, ut plurimum annum Christi omitterent, quod cum in Romanis veterum monumentis posteritati relictis, tum in Ecclesijs Cœnaterijsq; subterraneis luculenter apparet: in quibus vix vnquam annum Christi descriptum reperias, quæ negligentia exactos antiquitatum exploratores non parum perplexos reddit. Quod verò nec in hoc, nec in alijs Ecclesiæ inscriptionibus Constantini nomen appareat, istius causam iam supra ex Baronio innuimus, cum Constantini modestia, & summa animi submissio, soli Deo gloriam datura, ne ipsius nomen publicis

Cur annus
Christi in
Tabula non
appositus
fuerit.

Cur omisi
sit Constanti
ni nomen.

Ecclesijs, alijsque monumentis adscriberetur, lege veterit.

Itaque inscriptio quæ in fronte altaris, omni projectione optica ex sculptoris imperitiâ neglectâ, rudi stylo inculpta cernitur, ita sese habet:

MEN. OC. D. XXIII. DE DICATIO BEATE MAR IE + VVLTVILLA.

hoc est:

MENSE OCTOBRI, DIE
XXIV. DEDICATIO BEA
TAE MARIAE IN VVLT
TVILLA.

Inuenitur & hæc eadem in-

scriptio in marmorea Tabula pilæ primæ, ad dextram clathrati Altaris inserta.

Vocis Vvltuilla origo.

Sed quid iam sibi velit vox Vvltuilla, exponamus. Variæ sunt de hoc nomine eorum, qui huius Ecclesiæ antiquitatibus studuerunt, coniecturæ. Quidam ex senioribus presbyteris mihi retulit, se in Manuscripto quodam libro legisse, inde Ecclesiæ hoc nomen Vvltuilla inditum, quod cum de costruenda Deiparæ Ecclesia in hoc loco consultum esset, neque conuenire possent, B. Virginem S. Syluestro in somno apparuisse, dixisseque, eo in loco sibi Ecclesiam condi se velle, in quo filius suus tanta cum seruo suo Eustachio miracula operatus fuisset; vnde S. Syluester diuino monitus oraculo, ad rupem Eustachianam vt construeretur Constantino suasisit; verum cum loci angustiam Architecti obijcerent, S. Pontificem dixisse, ædificetur vbi Vvltilla, scilicet Deipara, vnde vox illa Vvlt illa, Ecclesiæ apud posteros, ex verbis Sancti Syluestri, vbi Vvlt illa, in-

hunc

hunc vsque diem mansit; quod vtrum verum sit, vti de hisce nullum extat vestigium, ita quoque meum interponere iudicium non sum ausus. Certè Fattorius in suo libello sincerè fatetur, originem huius se nescire, ac proindè corruptum vocabulum putare. Verba eius sunt: *In questo luogo stà situata vna Chiesa dedicata alla Beatissima Vergine, detta già Santa Maria in Vultuilla, hora non: sò per qual corrotione di vocabolo, chiamata Santa Maria della Montarella.* Et Paulò post deseribit quoque vetustæ paulò ante expositæ tabulæ, vnà cum inscriptione formam; postquam enim hoc in loco Christi intra cornua Cerui apparitionem S. Eustachio factam descripsisset, sic porrò loquitur: *Viene confermata questa tradizione d'vna antichissima tauola, nella quale si vede scolpito vn sacerdote con habito pontificale. in atto di consecrare vn'altare, e perciò gli stanno appresso dui ministri, che lo seruono delle cose necessarie alla consecratione; dietro le spalle del Sacerdote stà intagliato per il longo. come si vede in altre memorie antiche, S. Siluestro, e nella faccia d'auanti dell'altare. Die 23. Oct. dedicat'o B. M. in Vultiuilla.*

In hac descriptione vides, Fattorium epigraphen hanc, non prout in originali Tabula videtur adduxisse; quare Lector illam, quam nos paulò ante exhibuimus, tanquam veram & genuinam esse censeat, cum enim nihil in ea tam perplexum, & intricatum sit, quam hæc vox Vultuilla, nos omni diligentia adhibita, illam non vno modo legi posse reperimus; quod vt pateat me explico: Vox hisce litterarum tricis scribitur: †. quæ

quæ particula non crucem, sed \dagger ; id est, in per abbreviationem notat, altera sic scribitur: VVTVILLA; quæ & Vvltuilla & Vvlturilla atquè legi potest: neque obstat marmorea tabella suprâ memorata, quæ hanc vocem distinctius exhibet, sc. VVLTVILLA. Verùm uti hæc tabella marmorea non primis temporibus conscripta fuit, ita quoque posteros nomen hoc, quantum comprehendere poterant, ex tabula descriptum, Vvltuilla reddidisse verisimile est, quod sicuti clarè & sine tritice legitur, ita quoque eâ, quæ in tabula lignea intricata cernitur, neglectâ, hanc vocem iuxta descriptionem in marmorea tabella distinctius insculptam Vvltuilla (quæ vox in hunc usque diem perseverat) continuata denominatione, posterius retinuerunt. Nos verò cum in precedentibus ex fide dignis authoribus, hunc montem olim Vvlturellum vocitatum fuisse ostenderimus, hinc in tabula, loco Vvltuilla, Vvlturella legi quoque posse reperimus, utpote in quo vnica solummodò littera R ab V. discrepet, idque is solus verum inueniet, qui sagaciori oculo connexionem litterarum rimatus fuerit. Atque hæc de voce Vvltuilla sufficiant. Undè verò monti, Vvlturelli nomen sit inditum, si nosse cupis, scias in huius præaltis rupium scopulis nulli mortalium accessibilibus, vultures potissimum uti o'im, ita hodiè nidificari solitos, quare à multitudine vulturum ibidem nidificantium, montem Vvlturinum, seu Vvlturellum vocatum fuisse, uti Zazara scitè deducit, quin & montes Prænestinos ab accipitrum vulturumque copia dictos Vvlturinos, Plinius & Solinus asserunt. Undè

verò

Origo Vocis
Vvlturella.

verò vox Monterella, qua B. Virginis Templum hodiè denominatur, originem suam sumpserit, nemo est qui dicere potuerit; Certum est à monte, in quo Ecclesia posita est, nomen sumpsisse; verùm cum mons ille maior sit, quàm vt diminutiuum monticulus seu Monterello ipsi congruat; ego sanè saluo aliorum iudicio, hanc denominationem non aliundè profluxisse putem, quàm à rupe illa S. Eustachij, quæ vti à monte reliquo, cui innititur, seiuncta, nonnullam quoque in summitate latitudinem habet, ita non dumtaxat olim Monticulum dictum, verùm & hodierna die quoque à nonnullis Monterello dicitur. Si quis verò hanc denominationem acceptare renuat, is hunc vastum montem, Monterella per antiphrasim ita dictum fuisse sibi persuadeat, vti Aetna sub diminutiuo Mongibello, vastæ pyramidum moles non obeli, sed diminutiuo nomine Obelisci dicuntur, & hisce similia, de quibus superuacaneum foret, plura dicere.

Origo vocis
Monterella.

Expositis iam ijs, quæ ad consecrationem Ecclesiæ à Syluestro peractam, & in Tabula expressam pertinent, restat vt secundam Tabulæ partem pari passu proficquamur. Post arcus aliud tabulæ spatium occurrit, in quo Ceruus Saluatoris imaginem intra cornua gerens more solito, rudi & impolita manu elaboratus exprimitur; quo quidem nil aliud indicare voluerunt Tabulæ huius curatores, quàm vt hoc ipso ostendatur, Ecclesiam in eodem loco, in quo Christus Saluator noster intra cornua Cerui visus, Placidamque venatus, ex gentilitiæ cæcitatibus pelago, in veritatis Euangelicæ rete edu-

Explicatio
secundæ par-
tis in tabu-
la, in qua
Cervus cum
Saluatoris
intra cornua
imagine cer-
nitur.

xerit ; vt proindè hoc ipso Ecclesiam hanc in honorem non solum Deiparæ , sed & S. Eustachij ex parte consecratam fuisse significare voluerint ; Dixi ex parte , quia Saccellum tantummodo in Ecclesia S. Eustachio consecratum reperitur , in quo & hæc peruetusta tabula singulari cura , multis seculis conseruata fuit , donec circa limbum humiditate nonnihil corrosa (ne squalore loci vlteriùs suæ detrimentum integritatis incurreret) in Musæum , Galleriam vocant , Polani Ducis , veluti in cultiorem tutioremque locum translata fuit , vbi & etiamnum durat .

Cur in hac fi-
gura seruus
non crucifi-
xum sed ima-
ginem Salua-
toris teneat.

Circa hanc picturam non exiguum dubium nascitur : cur videlicet Christus non Cruci affixus , sed sub Saluatoris imagine intra Cornua positus cernatur , cum apud omnes passim vitæ S. Eustachij scriptores , Crucifixus ei comparuisse legatur . Dico id factum esse quod ex veterum Christianorum traditione , reuera Christus non Crucifixus , sed sub Saluatoris imagine , incredibili luce perfusus ipsi primum , vt in vita eius ex S. Ioanne Damasceno recensuimus , comparuerit , & eo prorsus modo , quo Populo Romano in prima Ecclesiæ Lateranensis dedicatione apparuisse legitur ; quod si quispiam agnoscere nolit , dicemus Saluatoris imaginem Christianorum veterum directione , à sculptore sub ea ferè forma , quam Saluatoris imago in Lateranensi Ecclesia passim refert , expressam fuisse ; cum verisimile sit , omnes Saluatoris imagines , impostero ad primi istius miraculosæ exemplaris formam effectas fuisse , vti suprâ quoque tradidimus . Relinquamus itaque Sancto Huberto , Christi-
sum

stum inter Cornua Cerui Crucifixum, & S. Eustachio suum inter cornua Cerui Salvatorem, pro vt deuotio cuiusuis exigit: nè verò rudis illius sculptoris nomen posteritas nesciret, illud hoc verborum titulo ponendum censuit: MAGISTER GVILELMVS FECIT HOC OPVS.

Restat denique inferior Tabulę pars signata litteris P. Q. C. D. in qua lenticulares quadrangularesque cavitates alternatim dispositę videntur, quibus haud dubiè varij pretiosi lapides, ad operis splendorem ornamentumque olim inserti cernebantur, qui posteris tamen temporibus vel furto sublati, vel in alios fines dempti, hæc solas cavitates reliquerint; atque adeò hoc schemate rudis sculptor, figura hac quadrangulæ nil aliud, quàm pauimentum Ecclesię exprimere voluisse videatur.

Pauimentū
tabulę.

Atque hæc est tabula vetustissima, olim in sacello Ecclesię Diuo Eustachio sacro, modò in palatio Ducis Polani exposita, quę Ecclesiam Beatę Virginis de Vulturella à Constantino Magno fundatam, atque à Sancto Syluestro consecratam in hoc eodem loco, vbi Christus tanta cum Seruo suo Eustachio miracula operari dignatus fuit, ità clarè & euidenter demonstrat, vt si continuata iam à complurium seculorum omnis de hoc loco traditio deforet, illa sola ad historię veritatem demonstrandam sufficere possit.

*De Sacris Crucibus vetustissimis, & Candelabris, quæ
in hunc usque diem in hac Ecclesia
conseruantur.*

TRes in hac Ecclesia Cruces reperiuntur; vna lignea, quæ in Choro Ecclesiæ, quam *la tribuna* vocant, muro affixa videtur, pariter antiquissima, & illi quæ Cirolijs, Anconam inter & Lauretum, magno peregrinorum confluxu frequentatur, adeò siue magnitudinem, siue Christi in cruce pendente formam spectes, similis, vt ab vno, & eodem magistro confecta videatur. Sunt, & ibidem duæ Cruces, vna argentea cum Christo pendente, quæ pedes binis clavis transfixos monstrat; quod & in præcedenti Crucifixo videtur; altera ex aurichalco varijs imaginibus tum in antica, tum postica parte elaborata; prior facies Christum in cruce pendentem exhibet, quem vtrunque in extremis angulis stipant Beatissima Virgo, & S. Ioannes Euangelista, in superiori crucis fronte, Angelus corollam manibus gerens, expressus videtur; in radice siue infimo crucis angulo, figura ad mitræ effigiatae similitudinem occurrit, à quo vitis per quaternas Crucis partes pampinos extendit botris confertos, quo ad illud Christi: *Ego sum vitis, & vos palmites*, vtique alludere videtur. In postica verò parte, Agnus cum vexillo quatuor Euangelistis stipatus occurrit, vitis pariter per quaternas Crucis partes deductis palmitibus. Verù vt hæc Lectori

luc-

Cruces à
Constantino
Ecclesiæ re-
lictæ.

1720
CIVIL
1720

Prior facies

CRUX AR
quæ in Eustachiana D
conseruatur, et à C
Magno donata

CRUX ARGENTEA

in Eustachiana Deciparæ Ecclesia
conseruatur, et à Constantino
Magno donata traditur.

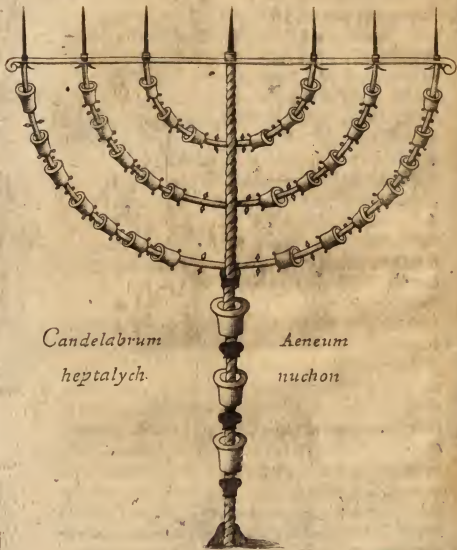

luculentius pateant, hic figuras ad ponendas duxi.

Has Cruces à Constantino huic Ecclesiæ relictas, cum pluribus argumentis comprobari potest: Prior ex continuata horum donorum à Constantino factorum traditione, secundò ex consuetudine Constantini, qui nullam Ecclesiam extruxisse dicitur, quam non unà etiam Crucibus, candelabris, vasis sacris, similique Ecclesiastica supellectili, nec non pro conditione Ecclesiarum, aureo, argenteo, æneo apparatu unà cum amplissimis redditibus instruxerit, quemadmodum vberimè ex libro de munificentia Constantini, Baronius demonstrat, & in Crucibus argenteis à Constantino Magno Lateranensi Ecclesiæ relictis, in hunc usque diem integerrimis, cæterisque aliarum Ecclesiarum vasis sacris videre est: Certè hæc omnes quoad formam, Crucibus Lateranensis Ecclesiæ ad eò similes sunt, ut non aliundè quàm ab eodem donatore profectæ videantur. Minor Crux argentea vti est vetustissima, ita Sylvestrinorum quoque temporum ruditatem aperte docet; Maior verò ex auri-chalco, quam hic exhibemus, antiquissimam esse, hinc patet, quod hæc ipsa Crux in recondita quadam Polani territorij crypta, dum vineam excolunt, palis ligonibusque detecta, atque eruta sit, in vinea, inquam, quæ olim ex Ecclesiæ Eustachianæ possessionibus unà erat, ab immemorabili tempore abdita, hoc seculo tandem subterreneo loco inuenta, quam utique tanquam pretiosum antiquitatis monumentum à Constantino relictum, Monachi, Gothorum forsàn immanem irruptionem fugientes, ibidem tanquam ab
omni

Crux in agro possessionis Eustachianæ abscondita tandem casu reperta fuit.

*Candelabrum
heptalych.*

*Aeneum
nuchon*

omni violentia tutam, vnà cum alijs pretiosioribus absconderant.

Sequitur Candelabrum heptalychnum, septem cereis portandis aptum, sex palmis altum, in superiori parte tribus latum, quod fanè magnam antiquitatem præfèrt, multiplici annulorum hinc indè mobilium ordine instructum, cuiusmodi & hic Romæ in veterum Basilicarum Choris spectantur, quibus quidem heptalychnuchis nil aliud, quàm septem Candelabra apocalyptica, quæ septem Asiæ Ecclesias referebant, vel septem spiritus seu Angelos, qui semper in conspectu Dei stant, exprimere voluisse videntur. Verùm ne quicquam consideratione dignum emisisse videamur, hic eius figuram apponere viuum fuit.

Candelabrū

Lysana quoque, quæ in hac Ecclesia reperiuntur, rara sunt cum primis, & pretiosa. Sunt inter cætera, insignis primùm Sanctæ Crucis particula, Apostolorum, ferè omnium nec non S. Stephani, Clementis, Cornelij, cæterorumque Pontificum, S. Laurentij, aliorumque Martyrum, quæ in hunc vsque diem in Repositorio separato, ad quod non nisi per scælæ portatilis applicationem ascenditur, collocata, certis dierum solemnitatibus populo, ad deuotionem excitandam, monstrantur.

CAPVT V.

*De Picturis quæ in Ecclesia B. Mariae de Vulturella
ad huc reliqua spectantur.*

Ecclēsia itaque Deiparæ, vti à S. Benedicti temporibus (quantum ex supra memorata Sublacensis Monasterij inscriptione conijcere licet) ad 800. circiter annos varias temporum vices fortita fuit, ita quoque non exigua incommoda passa fuit, exteris videlicet & semirutis omnibus antiquorum temporum picturis, donec anno 1305. Prior Nicolaus nomine, Monasterij, de quo paulò post, dicta vastitate motus, & Ecclesiam & Altare Deiparæ, columnis egregiè elaboratis (quas haud dubiè, ex antiqui templi ruderibus eruerat) denuò instauravit, Altare quoque cupulà ei superposità textit; atque hoc ita esse, inscriptio posteriorum columnarum, cui cupula innititur, in transuerso lapide, quem aliqua ex parte statua Deiparæ tegit, hisce verbis docet:

*Instauratio
Ecclesiæ.*

ANNO CHRISTI MCCCV. . . . V. PRIOR
NICOLAUS OPVS HOC F. FECIT.

Deficientibus verò priorum seculorum picturis, quarum adhuc nonnulla, etsi perexigua vestigia existunt, & non nisi per dissolutas calcis superinductæ crustas elucent, alijs, quantum ex differenti pictorum stylo obseruare licet, diuersis temporibus, differentibus picturis Ecclesiam exornatam fuisse reperio, quæ tamen omnes ferè aut B. Virginis mysteria, aut historiam S. Eustachij exhibe-

hibent . In tholo seu choro , magna picturarum varietas se offert , quarum tamen quædam decidentibus calcis crustis quid retulerint , vix dispici potest ; ex nonnullis tamen signis , ibidem ex vna parte consecrationem Ecclesiæ à Syluestro factam , magnâ Diaconorum , Subdiaconorum Ministrorumque turbâ comitante , depictam ; ex altera parte vitam Christi & B. Virginis , vnâ cum Ceruo Diui Eustachij , qui nullibi deest , expressam fuisse , rem diligenter examinanti patebit . Altare verò Deiparæ ligneam continet capsam , in qua statua D. Virginis reponitur , cuius valvæ ex vna parte S. Eustachium cum ceruo , ex altera parte S. Syluestrum Pontificem , S. Benedictum , S. Placidum aliosque forinsecus depictos exhibent , luculenta sanè consecrationis à S. Syluestro ad rupem Eustachianam factæ , & à S. Benedicto instauratæ indicia . Est & in fine Ecclesiæ iuxta portam , Sacellum S. Syluestri , fornice instructum , quod olim magna picturarum varietate exornatum fuisse , nonnullæ adhuc reliquiæ demonstrant ; Inter cæteras tamen picturas , potissimum eminet illa adhuc integra , quæ Baptismus Constantini à S. Syluestro peractus exhibetur , eo prorsus modo , quo depictum hîc exhibemus ; cæteræ Sacelli partes duodecim Apostolorum in arcubus , & in fornice quatuor Euangelistarum imagines demonstrant . Progredientibus iam per templum , antiquissimæ passim picturæ , quæ tum Deiparam , tum historiam Christi , in parietibus exprimunt , occurrunt ; quo verò anno vltima huiusmodi imaginum instauratio acciderit , sub imagine Beatissimæ Virginis , qui ingrediuntur

Sacelli S.
Syluestri pi-
ctura,

Templum ad laevam navis partem, supra medium arcum templi obuia, hoc verborum tenore, ostenditur:

M. BARTOLOMEVS DE SVBIACO
 CVM BONA FIDE PINXIT HOC OPVS ANNO
 M. CCCCXIII. D. XV. SEPT.

Ex quibus aperte liquet, alios & alios huius Monasterij Patres, Priores, Abbati Sublacensi subiectos, diuersis.

sis temporibus hanc Ecclesiam picturis varijs à picto-
 ribus Sublacensibus exornari curasse: Nicolaus enim
 Monasterij huius Prior, qui anno 1305. Cupulam Al-
 tari Beatæ Virginis super impositam fieri curarat, hunc,
 qui anno 1424. Ecclesiam picturis renouari iussit,
 119. annis præcessit; quæ verò in pylis Ecclesiæ depi-
 ctæ sunt, SS. Antonij, Benedicti, Scholasticæ imagines,
 ad vltimam instaurationem pertinent: Inter ceteras
 verò imagines videtur & miles toto corpore armatus,
 capite in coronam tonso, cuius totum corpus horridi
 serpentis spiris circumuolutum cernitur, vt in subiecta
 figura patet, de quo variæ opiniones sunt. Quidam
 imaginem S. Gregorij esse putant; alij ex huius Mona-
 sterij traditione asserunt, non procul ab Ecclesia fuisse
 cauernam, in qua ingens Draco non sine graui Monaste-
 rij damno stabulabatur; hic præterquam quod bestias
 hominesque magno indigenarum terrore infestaret, æ-
 rem quoque virulento suo habitu corrumpebat; & cum
 diù de auertenda hac peste deliberatum fuisset, tandem
 Monachum quendam sese incertamen cum Dracone
 obtulisse, quod cum periculo non vacaret, pugione in-
 structum; totoque corpore loricatum contra Draconem
 processisse; Belluam verò mox sibi obuium spiris suis
 implexum circumdedisse; at post longam luctam, Mo-
 nachum belluam pugione intra fauces eius adacto, tan-
 dem confecisse; sed enim & ille à pestifera lue mini-
 mè immunis euasit, dum virulento serpentis halitu in-
 fectus, paucis post horis extinctus fuit. Vndè ob huius
 religiosi militis, qui animam suam pro bono communi

Monachus
 draconem
 interficit,

posuerat memoriam, hanc in Ecclesia imaginem, ad
 perpetuam rei memoriam Monachos superesse voluisse,
 ferunt. Cauernam in qua stabulabatur Draeo, indigenis
 ad eam curiosè explorandam me conducentibus,
 proprijs oculis conspexi. Certè uti scopulosus horum.

mon.

montium tractus, horridissimis cavernarum meandris refertus est, ita quoque non nisi Draconum cubilia, serpentumque, qui in huiusmodi syluosis scopulisque locis ut plurimum stabulantur, nidos referre videtur, ut proinde historia à Monachis ad posteros transmissæ, non omnem fidem abrogandam existimem. Sed iam omnibus quæ in Ecclesia digna consideratione reperiuntur, expositis, nil restat nisi, ut calamum ad Monasterium describendum admoueamus.

CAPVT VL.

De Monasterio Ordinis Dni Benedicti Ecclesia adnexo, eiusdemque redditibus..

Dictum fuit in præcedentibus, amplissimam à Tertullo Senatore Romano, Sancto Patri Benedicto intuitu filij sui Placidi donatione relictam fuisse, vnde uti is Abbatia Cassinensis & Sublacensis, omniumque circumiacentium locorum hæreditatem, veluti legitimus Dominus adiit, ita quoque Dei famulum, dum in viuis adhuc esset, ex tanta bonorum possessione protinùs complurium Monasteriorum foundationem orditum fuisse; atque inter cætera quoque, hocce in monte Vulturello, iam suæ iurisdictioni subiecto, vbi olim commoratus fuerat, quemque plenum deuotionis locum compererat, Monasterium, tum ad Monachorum solitudinis amantium solatium, tum ad Ecclesiæ Dei-para à fidelibus, adeò frequentatæ administrationem, ..

extruxisse tradunt ad latus Ecclesiæ, vti fol. 119. apposta Ichnographia docet. Constructum autem id fuit ad dextrum Ecclesiæ latus 30. palmis diffusum, quemadmodum præsens, in quo pistrinum, culina, refectorium, & cellæ ordine describuntur; vtrum verò cellæ in alias mansiunculas dispositæ ad usum Monachorum fuerint, vtrum quoq; supra primam, alias contignationes habuerit, id explorare non licuit, vtpotè solis murorum solo iam æquatorum rudibus hodiè superstitibus; verisimile tamen est, aliam supra se habuisse contignationem in varias cameras distinctam, tum ad aduenarum hospitum exceptionem, tum ad domesticæ suppellectilis, comeatus, cæterorumque utensilium conseruationem opportunas. Certè id amplum non fuisse tum loci præcipitijs vndique circumdati angustia, tum difficilis ad id per aded salebrosas vias ascensus, comeatusque adducendi difficultas clarè ostendit, nisi defectum vt dixi, pluribus contignationibus structas compensassent. Ad dextram Monasterij descensus est scopulis cauernifque refertus, quæ stabula Monasterij fuisse, indigenæ referunt. Iuxta hoc spatium alius descensus videtur, in nonnullam planitiem declinans, vbi hortus Monasterij fuisse perhibetur, eiusque cerasi, pruni, aliæque, arbores in hunc vsque diem ibidem germinantes, luculento indicio sunt. Ex læua Ecclesiæ ambulacrum cernitur, in quo vti ex Ichnographica delineatione patet, binæ cisternæ occurrunt, ex quibus per subterraneos infra Ecclesiam deductos canales, aqua in lutherem sat pacem in ambulacro Ecclesiam inter, & Monasterium.

Scabula.

Hortus.

Cisterna.

constitutum, ad vsus Monachorum deriuabatur. Iuxta hunc lutherem per gradus ad portam, quæ aditum ad Ecclesiam dabat, ascenditur, quem hodiè tamen muro obstructum videas, eratque hæc porta, per quam Monachi per breue spatium, nocturno tempore Ecclesiam ad sacra peragenda petebant; vndè verisimile est, hoc ambulacrum ad vitandas temporum iniurias, tecto cooptum fuisse. In fine huius ambulacri integra adhuc porta quadrato lapide constructa spectatur, ex qua per difficilem prorsus, & scopulosum montis descensum. Piscianum oppidum in radice montis constitutum, & hinc octo miliarium spatio, per Ciranum Sublacus petebatur, vt proindè satis mirari nequeam, Monachorum tum in ascensu, tum descensu huius montis labores, tum denique in comatu transportando difficultatem, cum omnis ex hac parte iumentis aditus intercludatur, nisi forsan tunc temporis via tolerabilior fuerit, aut aliundè ascensum per commodiorem viam Monachorum parauerit industria, de quo mihi nihil comperitum est.

Ante Ecclesiam atrium videtur per quod in Ecclesiam aditus patet, sat pro angustia montis amplum, ex quo ad leuam ingressus patebat in ambulacrum subdiale, in quod Monachi relaxandi animi causa tendebant; est enim hoc in loco profundum præcipitium, & pulcher in latè patentes sylvarum, camporum montiumque aspectus amœnitate plenus. Verùm hæc omnia mensuris suis à me determinatis in Ichnographia contemplare. Habes hic totam Monasterij ad ædem B. Virginis

Atrium 2.

nis

nis Syluestrinæ conditi dispositionem, restat ut iam de redditibus nonnihil agamus.

Redditus
huius Mona-
sterij.

Certum est sufficientibus hoc Cœnobium ad sustentationem Monachorum redditibus fuisse instructum, eo potissimum tempore, quo (vix ex supra allegata in Monasterij S. Scholasticæ inscriptione patet, ad Calistum III. Pontificem, qui incidit in annum 1447.) Monachi Sublacenses plenâ locorum omnium ijs ex Tertulli donatione relictorum, possessione gaudebant; hic enim primus facultates Monasterij Ecclesiasticæ dignitatis personis distribuit, Monachis nonnullis solummodo locorum possessoribus ad commodam sustentationem relictis; quæ Fattorius hisce verbis refert: *Fu questa Abbazia lungo tempo de Monaci di S. Benedetto, come si vede in un istromento di compra, che fa un Oblato di detti Monaci d'una possessione per la detta Badia, e si vedono le vestigia del Monastero attorno la Chiesa, essendo poi mancati i detti Monaci, è venuta la Badia in mano di secolari, &c.* Singulares quoque hoc Monasterium Ecclesiamque ex diuersis à familia S. Eustachij descendentes habuisse Zazara sat superque ex Archiuijs tum Sublacensibus, tum Cassinensibus Farfensibus ostendit; Cum enim omnia serè Castella & Oppida, vti sunt, Sicilianum, Sambucum, Giranum, Piscianum, Sanctus Vitus, Rocca Sancti Stephani, aliaque vicina territoria Castellorum, quæ ultra sex milliaria non distant à monte, quedam etiam montem contingunt, vti Piscianum, Sanctus Vitus, Massa Apollonia & Capranica ad Sublacensem Abbatiam pertinuerint; nulli du-

dubium esse debet, quin & singulis dictorum locorum redditibus, nonnulla quoque Monasterio huic portio obtigerit: cum sicuti hodie, ita olim, totum hunc montis districtum; Ecclesie Eustachio-Mariane iurisdictioni subditum fuisse, multi vinearum, agrorumque fundi citra demonstrant. Est infra rupis planitiem in hunc usque diem magnum prædium, Piscianensi Territorio contiguum, quod sicuti in hunc diem S. Eustachij dicitur, ita quoque cum omnibus adiacentibus sylvis & campis, aliisque in ipso Polano territorio possessionibus (quas longum esset hic omnes adducere) huius Ecclesie iurisdictioni parat. Verum de hisce Lector Archiua à Zazara relata consulat. Imò vel ex ipsa Gallia non exiguum olim reddituum portionem, ex Monasterijs à S. Mauro, discipulo S. Benedicti ibidem extructis, huic tantæ deuotionis loco subministratam fuisse, ex rationum codicibus constanti traditione habetur, donec (quæ est rerum humanarum vicissitudo;) Bona Monastica per diuersa, secularium domitia, successu temporum, vel dissipata, aut etiam aliâ quâpiam temporum reuolutione diltracta, Monachos rerum ad viuendum necessariam inopiâ pressos, relicto Monasterio, ad communem, cui suberant, Sublasensem Abbatiam abire compulerint. Et hoc pacto Monasterium, atque vnâ Ecclesia desolata, deserta, atque omni Sacramentorum administratione destituta, redditibus in alios vsus conuersis, restitit ad complures serè annos; donec tandem Abbatia vltimis temporibus, iurisdictioni Caroli Cardinalis de Comitibus accideret, qui pro summa sua in hunc lo-

Prædia Monasterij & hortus.

Et Gallia reddiui annui;

Cum Monasterium cum tempore defertum.

Anno 1603.

cum deuotione, antiquam pietatem excitaturus, Ecclesiam ad pristinum decoris dignitatisque statum, quantum fieri potuit, reducere conatus fuit, sed morte præuentus, quod cœperat opus, suo nepoti Andrea Comiti Polano in Abbatia successori, absoluendum reliquit.

CAPVT VII.

De ingenti Peregrinorum, qui B. M. de V. uirella certis anni temporibus, florentæ adhuc Monasterio, deuotionis causa uisitauerint, multitudinē.

Non solum ex Archiuio Polano, sed & ex Factorij scriptis nobis innotuit, hunc locum tantæ olim celebritatis fuisse, ut quemadmodum hodiè B. V. Lauretana à confluentibus, ex tota Italia hominibus aduenis, & peregrinis uisitari solet, ita quoque ante Sacrosanctæ Lauretanzæ Domus miraculosam ex Iudæa translationem, nostra hæc Ecclesia nulli alteri loco multitudinē peregrinorum cessisse traditur, & quoniam ex ea parte, quæ Orrum & Boream respicit, difficilis ad eum, ut iam supradictum fuit, ascensus dabatur, per viam commodiorem, quæ ad S. Gregorium tenditur; & deinde in vico quodam mille circiter passibus à S. Gregorio distito, quæ Casa Corbula olim, hodiè Casapè nuncupatur, & Biorum familiæ paret, ascensum montis capisse ferunt, vndè ex frequenti hominum multitudine, hospitij in peregrinorum commodum exstructis, in id successu temporis oppidum, quo id hodiè adhuc

vide-

Summa huius Ecclesiæ. De iparæ olim celeberrima.

Via iterque ad Ecclesiã & rupem.

videmus exurrexit : ex hac itaque commodiori via , quâ pedestri , quâ equestri per montis decliuitatem vsque in supremum verticem , per spirales montis semitas penetrantes , eum locum , qui modo Guadagnolium dicitur offenderunt , atque hunc cum istis temporibus inhabitatum ad instar conchæ concavum , nec non scopuloso muro contra ventorum impetum circumdatum , quietis captandæ gratia commodam stationem reperissent , caupones indigenæ locum hunc lucro parando per opportunum intuitu , ibidem casas , tuguria , & hospitia , tum ad peregrinorum ascensu montis defessorum restaurationem , tum ad stationem , pernoctationi opportunam , non sine desiderato lucro ædificare cœperunt ; vnde pago in hunc vsque diem nomen Guadagnuolo remansit , illi à lucro videlicet (quod indè captabant comectus conductores) indita appellatione ; atque hæc est genuina Guadagnolij origo , quam libenter ob huius etymj omnibus hucusque incognitam deriuationem ex Polano Archiuio depromptam , in curiosorum gratiam addere visum fuit ; Vti verò successu temporum , nostra hæc Ecclesia , tum ob Monachorum discessum , tum ob exortam nouiter Lauretanæ Domus celebritatem deserta permansit , ita quoque consueto dejectionis ardore extincto , in horridæ solitudinis vallitatem vna abiit , donec , vti paulò ante dixi , à Religiosissimo Carolo S. R. E. Cardinale de Comitibus , Torquati Polani Ducis fratre , deuotio veluti ex saullis suscitata , non nihil restituit ; post mortem verò huius collatâ Abbatia in Illustrissimam Nepotem Andream de Comitibus ,

Guadagnolium vnde nomen assumerit ?

1711
-1712
1713

Carolus Cardinalis huius loci Abbas .

Andreas de Comitibus Praelatus & Abbas huius loci .

Nicolaus
huius loci
Abbas modo
Romæ
Vrbis Gu-
bernator.

huius dignissimi Præsulis ope, pro ea, qua in hunc locum ferebatur, religione, publica deuotio semper tantò maiores progressus fecit, quantò maiori cura & sollicitudine Ecclesiam ad pristinam dignitatem, omnibus modis reducere allaborauit. Quo morte tandem sublato, Abbatia titulus collatus fuit Ioanni Nicolao de Comitibus, Prælato omnibus virtutibus instructissimo, nec nondignissimo Vrbis pro tempore Governatori, qui uti deuotissimus Deiparæ seruus est, ita quoque nullum non mouet lapidem, ut vnà mecum pristinam huius loci deuotionem instauret, cui Deus longam vitam (ut quod cum tempore fieri posse cogitauit, perficiat) largiri dignetur. Et quamuis Sacratissimus hic locus certis anni temporibus, uti 24. Octobris Ecclesiæ dedicatæ die, & 15. Aug. festo Diuæ Virginis Assumptæ ad solennitatem celebrandam huc vsque fuerint assumpti, quia tamen indigenæ tunc temporis, maximè in vindemijs cæterisque campestribus laboribus impediabantur, consultius visum fuit, solennitatem Deiparæ fieri solitam, in tertium Paschatis diem, iuxta antiquorum temporum consuetudinem transferre, & ne quicquam solennitati dicto die celebrandæ deesse videretur, ab Urbano VIII. Indulgentia Plenaria impetrata, circumiacentium oppidorum populos, nouis hinc deuotionis principijs ita allexit, ut subindè multa millia hominum, ad participanda Christianæ religionis Pœnitentiæ & Eucharistiæ Sacramenta, confluxerint, cuius exemplum & ego secutus, postquam diuino quodam instinctu, in hunc locum tot cœlestibus oraculis illustratum, anno 1661.

ea su incurrissem, nullum non lapidem moui, quàm
 vt inceptam deuotionis telam, corrogatis hinc indè eleemofynis, quotannis continuàrim, non quidem die Paschatis, sed die quodam autumnali tempore constitutam; quem hoc anno 1664. die 29. Sept. mbris, S. Michaeli Archangelo sacro promulgatis indulgentijs, & tota Ecclesià taperibus exornatà, quod antehac visam non fuerat, ea solennitate celebrauimus, vt ad quinque milia hominum hac noua solennitate allecta, eo fine, vt indulgentiarum ab Alexandro VII. Pont. O. M. mihi concessarum, per Pœnitentiã & sacram Synaxin participes fierent, confluisse numerata fuerint, eo fructu, vt ardentissimam accurrentium vndique hominum deuotionem vix sufficientibus verbis explicare possim. Nam cum mons ex parte Orientis pœnè inaccesus sit, pietatis tamen ælius & ardens in Deiparam affectus, tantum in animis eorum potuit, vt neglecto omni in scopulosis semitis exanthlando labore & difficultate, manibus pedibusque reptando, nonnullis quoque in aspero montis ascensu vnà manu rupibus innixà, alterà dirè se flagellantibus, veluti per compendium quoddam vite, ambagum faciendarum veluti impatientes, rectà ascenderint. Ne verò tumultus in tanta hominum multitudine nascatur, Ducis Polani sollicitudo milites ad populos in officio continendos prudenter constituere solet: nec desunt caupones qui in hoc deserto loco, necessarium ad populorum refectiõem victum potumque, per inhospita teliqua transferant. Cum verò pridie festi omnes serè conueniant, nec locum, vbi pernoctentur, habeant, in Ecclesia.

Missa inflituta in hunc an. 1664. 29. Sept.

Deuotio peregrinorum & aduenturum numerus.

ſia commemorari coguntur, vt ad initium ſurgentis auroræ, miſſarum ſolemnibus, quæ vſque ad meridiem continuantur, vnâ exortis, omnes cæleſti pane reſecti, teſtium poſtmodum ad propria remeare queant; tota verò nocte continuis pictatis exercitijs tempus tranſigunt, per varias in hunc finem orationes inſtitutas, nec non per continuam Roſarij & Litaniarum in Deiparæ honorem recitationem, quas Sacerdotes aduenæ, veluti in vigilijs quâſdam diſtributi, tota nocte populo alta voce prælegere ſolent.

Atque hæc ſunt, quæ de Eccleſiæ Mariæ-Euſtachianæ origine dicere conſtitueram; faxit interim Deus Opt. Max. vt quod ad ſuæ Diuinæ Maiestatis gloria, ac magnæ Deiparæ cultum propagandam, necnon ad multarum ſalutem animarum, paucis ab hinc annis Deo inſpirante ceptum fuit, porrò continuare valeamus; quod fiet, ſi diuini honoris ac Deiparæ feruentes amatores, Principes quoque & cuiuſcunq; conditionis Viri Conſtantini Magni exemplum ſecuti, ad hanc ad eò celebris loci memoriam reparandam, piorum contributione ſubſidiorum ſubuenire non fuerint dedignati, certi que ſint, quod eiufmodi deuoti animi obſequium vti Deo Matrique acceptiſſimum, ita quoque multiplici felicitatis, bonorumque cæleſtium retributione compenſandum in hac & altera vita ſint experturi. Valet, in Deum, Matrem ſuam, & glorioſum Martyrem S. Euſtachium haud illiberales.

PARS QUINTA.

De Ecclesia Sancti Eustachij in Vrbe, eiusque fundatione.

CAPVT I.

De loco Ecclesie Sancti Eustachij in Vrbe.

CVM Placidi Cæsarei exercitus sub Traiano Imperatore Ducis palatium, alij ad Thermas M. Agrippæ, & Neronis, alij ad Septimij Seueri, plerique ad Thermas Alexandri Seueri Mammeæ filij habuisse tradant; dici vix potest quàm habitationis Placidianæ situm, ex tanta diuersitate Thermarum, dubium & ambiguum reddant; Quare vt instituti nostri ratio luculentiùs patefiat, quomodo hæc opinionum diuersitas ad vnã reducenda sit, paucis aperiam.

Marcus Agrippa primus fuit, qui Thermas in Campo Martio non procul à Pantheo, eo in loco extruxit, vbi modò palatium Cardinalis Estensis situm est, & locus *Ciambella* vulgò dicitur; successu verò temporum in tantum illas Nero & successores eius Septimius & Alexander Scuerus amplificauerunt, vt totum illud spatium, quod est à Foro Agonali vsque ad Pantheum interiectum occuparint; ex quarum ruderibus postea tùm palatium olim *di Mada-*

Vbinam
Thermæ
Alexandri-
na Romæ
fuerint,

dama dictum, hodiè Medicorum, tùm Ecclesia Sancti Eustachij, & palatium Principis Iustiniani (vbi ingentes arcus, veteris magnificentiæ indices, in hunc vsque diem supersunt) extructa fuerunt; atque adè eadem Thermae à diuersis Imperatoribus non tam à fundamentis extructæ, quàm auctæ, amplificatæ, atque exornatæ intelligi debent; Sciendum tamen, Thermas non solum balneorum balneantiumque commoditatibus seruissæ, sed & in ijs palatia amplissima & magnificentissima, in Casarearum commoditatum habitationes, extructa fuisse, quemadmodum de Palatio Alexandrino, scilicet Alexandri Seueri hoc loco extructo Marlianus, & ex hoc Volaterranus & Boissardus in Topographia Urbis Romæ tradunt, & Thermarum, quæ in hunc vsque diem Palatium Medicorum inter, & Principis Iustiniani supersunt, ruderâ manifesto indicio sunt. Fuisse autem splendidissimas, & amplitudine vastas, ex arcibus, porticibus, englyphis & zoophoris coronidum, nec non ex immensis basium, columnarum, helicum in morem contortarum striatarumque fragmentis, quæ ab aliquot hinc annis ibidem effossæ fuerunt, constat. Vastitas harum Thermarum vel inde colligitur, quod eas à Foro Agonali ad Pantheon vsque sese extendisse, ex subterraneis adhuc superstibus ambulacris substructionibusque, Antiquitatum exploratores compererint. Verùm ne quicquam meis verbis dixisse videar, adducam hoc loco Marliani apud Boissardum verba, quibus eas in Topographia

Marlianus
in Topographia
Romæ
Boissardus
in Topogr.

Romæ

Romæ descripsit: Fornices ille rotunde & alta, quæ hodiè spectantur eo in loco, qui Ciambella dicitur; partes sunt reliquiarum Marci Ant. Agrippa, prope quas Nero quoque Thermas suas adificari curauit sumptuosissimas, quarum vestigia cernuntur satis ampla à posteriori parte Templi S. Eustachij; prope has Thermas M. Agrippa extruxit Templum Pantheon; fuisse autem à Septimio Seuero instauratum, titulus in frontispicio Pantheon sat indicat; postquam enim hæc in frontispicio verba leguntur:

M. AGRIPPA. L. F. COS. TERFIVM. FECIT.

Paulò infernis litteris minoribus hæc continentur:

IMP. CAES. L. SEPTIMIVS SEVERVS, PIVS, PERTINAX. ARAB. ADIABENIC. PARTHIC. MAXIMVS MAX. TRIB. POT. COS. III. PROCOS. ET IMP. CAES. M. AVREOLVS ANTONINVS PIVS FELIX AVG. TRIB. POT. V. COS. PROCOS. PANTHEON VETVSTATE CORRVPTVM CVM OMNI CVLTV RESTITVERVNT.

Ex quibus sat patet, quod supra innuimus, has Thermas Pantheo vicinas à M. Agrippa primò extructas deinde à Nerone, postea à Septimio Seuero, Antonino Pio, & Alexandro Seuero successu temporis amplificatas, & inhabitatas fuisse; sic enim tradit supra citatus Boissardus (circum Agonalem Thermas exornarunt primò Nero, ubi & suas Thermas habuisse dicitur post, Templum Sancti Eustachij; Alexander verò Seuerus Mammææ filius, ibidem palatium erexit amplissimum, & Thermas Alexandrinæ amantate & locorum splendore celeberrimas. Hæc Boissardus; quæ & à me di-

lignenti inquisitione verissima, comperta sunt. Neque mirum cuiquam rerum humanarum vicissitudinem consideranti, videri debet, tot harum Thermarum conditores fuisse, cum Principibus Romanis. vii ex actis eorum patet, ita comparatum fuerit, ut successores Imperij, destructis prædecessorum fabricis, suas tum ad priorum nomen delendum, tum ad suummet propagandum, pro libitu, superextruxerint, titulisque priorum expunctis, suos reposerint; quemadmodum de Commodo Antonino scribit Lampridius: *Aelianis operibus suos possuisse titulos, & Colosso Neronis dempto capite suum impressisse, quod & hodie præ foribus Conservatorum in Capitolio cernitur. Structuram Thermarum prout Antiquarij comperire potuerunt, hic ex Pancirolo extractam exhibemus.*

*Forma Thermarum
Alexandri Severi Cæsaris*

CAPVT II.

*De Ecclesia situ, consecratione & inscriptionibus
in ea reperitis.*

CUm itaque ex prædictis Thermarum Alexandri Seueri, olim Neronis & M. Agrippæ, situm iam exploratum habeamus, Donum verò Placidi ad ipsas, vel potius intra ipsas Thermas sitam fuisse, ex traditione nobis constet, Thermæ verò prægrande spatium occupauerint, certè illa alio in loco dictarum Thermarum sita esse non potuit, quàm eo in loco, vbi hodiè Ecclesiam S. Eustachij, supra ipsa videlicet veterum Thermarum fundamenta extractam spectamus, cuius & semisepulchorum murorum moles, quibus Ecclesia cingitur, magno sanè indicio sunt.

Si tamen quispiam ex dictis inferat, hanc Ecclesiam à primis illis temporibus intra ipsas Thermas, prout hodiè videtur, ædificatam fuisse; cum maximè hallucinatorum indè patet, quod cum ante Constantini Magni ad Imperium exaltationem, sub Tyrannicæ illa Cæsarum prædecessorum persecutione nullæ Christianis tuta quies, nulla firmæ statio, nulla Ecclesiæ essent, in quibus Christianæ pietatis opera, & Sacramentorum administratio perageretur; sed persecutionum metu percussis, vel in abditis domuum secessibus, vel in subterraneis cryptis cœmiterijsque, sua oratoria (intra quæ, tum Sancti Pontifices, tum Christi fideles se re-

Ecclesia S.
Eustachij su-
pra ipsas
Thermarum
rudera ex-
tructa fuit.

cipientes, diuinorum operum exercitijs vacabant) ha-
 buisse, Baronius in Ecclesiastica sua historia tomo 1.
 dilucidè, vti & Bosius, in sua Roma Subteranea osten-
 dit; fieri sanè non potuit, Ecclesiam publicam Diuo
 Eustachio hodie sacram, tunc temporis eandem fuisse,
 quin potius intra subterraneos Thermarum meatus, cryp-
 ptam aliquam sacris peragendis aptam, in qua & cor-
 pora Sanctorum Eustachij Sociorumque, fideles Christi
 condiderant, accommodatam fuisse, in qua & Christiani
 ad Sacramentorum participationem constitutis diebus
 se recipere, verò haud ab simile esse putem. Con-
 stantino verò Magno ad Christum conuerso, cum
 iam omnibus Christi fidelibus plena Ecclesiarum fun-
 dandarum potestas concederetur, tum primùm quoque
 Christianos eius admirabili in Ecclesijs ædificandis ar-
 dore animatos, tum cæteras, tum hanc Sancti Eustachij
 in ampliorem formam extruxisse, non est quod du-
 bitare quispiam possit, quæ tamen successu temporum
 semper magis magisque aucta atque exulta, tandem
 eam, quam hodiè spectamus, formam induerit; ita
 vt tempore Gregorij Magni, iam inter Diaconias, vti
 veteres dicebant, connumerata fuerit. Successerunt
 Gregorio Magno & Sancto Benedicto Comites Tuscu-
 lani, qui vti à S. Eustachio se descendere fatebantur, &
 Romanæ Vrbi dominabantur, ita quoque tum piorum
 contributione, tum proprijs sumptibus, nec non amplis
 hæreditatibus relictis, eam nullo non tempore, vt ex Ge-
 nealogia patuit, ditarunt; imò vti maiora pietatis argu-
 menta erga Diuum Eustachium demonstrarent, ipsas

quo-

Ecclesia S.
 Eustachij ex
 tructa fuit
 tempore Cō
 stantini.

quoque Thermas inhabitare constituerunt. Quæ omnia ita esse ut dixi, Zazara magno verborum pondere declarat, verba eius sequuntur: *Leggiamo appresso Alicarnaseo al 4. lib. che Ottauio Mammilio genero del Rè Tarquino. godeua della sua Residenza nella stessa Città di Tuscoli; il qual Glorioso Cavaliero Eustachio con nuouo trionfo, ma diuerso da suoi Antenati, insieme con Teopista sua moglie con Agabito secondo, è con Teopisto suoi figliuoli, riceue nel patrio è trionfante suolo dell'uniuerso le gloriose palme del martirio commune, sotto l'Imperio dell'empio Adriano à 20. di Settembre, l'anno 120. dell'humana salute, riposandosi i loro Sacriati Corpi nella Chiesa edificata in honore del detto Santo, dentro le sue proprie case le quali erano vicino alle Terme di Alessandro Seuero, viuendo tutta via il Popolo Romano sotto il particolar patrocinio di questo suo gran Tutelare in Cielo; auuenga che la gloria di questa famiglia lucidissima, primieramente apparisse con la Corona del Martirio di San Clemente Papa, figliolo di Faustino Ottauio, della medesima Regione del Monte Celio, che sedette il settantesimo anno della gratia, è dopo questo, anche di San Cornelio Papa, figliolo di Castino della medesima famiglia, che parimente sedendo nel 254. fu per Christo martirizzato leggendosi di loro nell'Archiu. Castinese, in uno de Sermoni di Pietro Diacono in honor del secondo San Placido. Hæc Zazara. Primum verò, qui eam summa, solemnitate consecrauit, Pancirolus in suo de Ecclesijs Romanis libro tradit, fuisse Cœlestinum III. anno 1196. Fù questa Chiesa di S. Eustachio, come appare da un sopra scritto d'una pietra consecrata*

Quando Ecclesia primâ fuerit consecrata.

con le proprie mani da Celestino III. & anche maneggiò tutte le Reliquie, che ripose sotto l'altar maggiore, e questa fu la terza Domenica d'oppo Pascha, l'anno 1196. con tanta solennità, che maggior per l'adietro non si vidde in consecrar le Chiese. Totius huius Consecrationis feriem iam dudum inquisitam, tandem lapidi marmoreo incisam inueni, quam cum Canonicis ritè collatam, hic ca- fide, quae eius exscriptor D. Aegidius Palpinus, eiusdem Ecclesiae Parochus, propria manu me praesente exscripsit, hic apponendam existimaui, cuius tenor ille est qui sequitur.

Monumentum marmoreum, in Ecclesia S. Eustachii, quo Ecclesia consecrati à Celestino III. facta describitur.

IN NOMINE DOMINI NOSTRI IESU CHRISTI,
ANNO INCARNATIONIS EIVSDEM MCXCVI. ET
ANNO VI. D. CELESTINI PAPAE TERTII IN INDI-
CTIONE XIII. IN DOMINICA, QVA CANTATUR
MODICVM DEDICATA EST ECCLESIA ISTA CVM
TRIBVS ALTARIBVS QVAE SVNT IN EA, QVAE
CONSECRATIO FACTA EST AB EODEM D. PAPA,
CVI COADIVTORES FVERVNT HI EPISCOPI,
OCTAVIANVS OSTIENSIS, PETRVS GALLOCIA
PORTVENSIS, IOANNES ALBANENSIS, PETRVS
ARCHIEPISCOVVS AGGERENSIS, ANASTASIVS CA-
PVTAQVENSIS, NICOLAVS FORISEMPRONIENSIS,
ET SABARISCIVS BADENSIS; IN MAIORI ALTARI
CONSECRATO AB IPSO D. PAPA, CVI ETIAM
ASTITIT PRAEDICTVS EPISCOVVS, SVNT HAE
RELIQVIAE; DE LIGNO CRVCIS DOMINI, DE
SANGVINE IPSIVS, DE SPINEA CORONA, DE VE-
STIMENTIS EIVS, DE RELIQUIIS ET VESTIMEN-
TIS APOSTOLORVM PETRI ET PAVLI, DE COSTA
S. ANDREAE, DE ARVINA ET CARBONIBVS SAN-
CTI LAVRENTII, DE RELIQUIIS SANCTORVM EV-
STACHII, VXORIS ET FILIORVM EIVS, SVB MA-
TORI

IORI ALTARI IN CAPSA ONICHINA SVNT CORPORA SANCTORVM CVM TITVLO MARMOREO, HIC REQVIESCVNT CORPORA SANCTORVM MARTYRV M EVSTACHII ET VXORIS EIVS THEOPISTAE EORVMQVE FILIORVM AGAPITI ET THEOPISTI. EGO CELESTINVS CATHOLICAE ECCLESIAE EPISCOPVS. CVM PRAEDICTIS EPISCOPIS. CORPORA SANCTORVM ET OCVLIS VIDI, ET MANIBVS TENTAVI, ET RECONDIDI CVM TITVLO ANTIQVO IN MAVSVLEO SVB ALTARI, AD CVIVS CONSECRATIONIS ANNIVERSARIVM INSTITVIMVS, VT QVOTQVOT AB IPSO DIE VSQVE AD OCTAVAM PENTECOSTES DEVOTE CONVENERINT, DVORVM ANNORVM REMISSIONES SVORVM PECCATORVM HABEANT. HAEC CONSECRATIO ANNO ET DIE SVPRADICTO FACTA EST STUDIO ET LABORE PETRI ARCHIPRESBYTERI COGNOMENTO SACCOCCIA, CLERO ET POPVLO AVXILIANTE, CVIVS CONSECRATIONIS CELEBRITATI VSQVE AD HAEC TEMPORA NVLLA SIMILIS EXTITIT.

Ego Aegidius Paulinus ab Acquata Asculanae Diocesis. Parochus huius Ecclesiae S. Eustachij fidem facio, supradictam scripturam me contulisse cum originali marmoreo, quod est positum in regione summi Altaris in columna prima ad laus dextrum. Et ad fidem testandam, propria manu me subscribere volui. Datum in Ecclesia Sancti Eustachij, hac die 29. Nouembris. 1664.

Neino tamen ex hac epigraphae sibi persuadeat, Ecce siam tunc temporis primum à Caestino III. aedificatam fuisse: nequaquam: fuit enim illa iam multis ante saeculis extructa, quominus tamen consecraretur, variae istorum temporum revolutiones oblitere, quod

& Parcirobis hisce verbis testatur: Di qui prese anche errore Fra Santi, pensando che all' ora fosse dall' istesso Papa edificata; ma molto piu antica è necessario che sia, poiche fu posta nel numero delle Diaconie de Cardinali, sotto Gregorio il Magno, e nel fine dell' istoria del sacro martirio di S. Eustachio è compagni si legge che essendo d'alcuni Christiani piú e diuoti pigliati i loro corpi, e con salmi e canti reposti in vn luogo sacro passata la persecutione gli fabricorno vn Oratorio, ed è da credere che fosse in questo luogo, che doppo d'esser aggrandito, e fatta Chiesa, si consacro da Celestino III. con quella solennità e pompa, che dissi di sopra, si che illustrissima ritrouò per piu capi, questa Chiesa di S. Eustachio, primo dal luogo, perche di qua si piglia il nome di tutto questo Rione, e perche furono già qui le tanto famose Terme di Nerone, che poi d' Alessandrio Seuerò anche si dissero, d' onde nacque il prouerbio, che casa peggiore di Nerone, è delle Terme di lui qual cosa migliore è dalle quali ruine qui ancora si vedono alcune vestigie. Da poi famosa è questa Chiesa per quel Sant' illustre Martirio di S. Eustachio, chi con la moglie e figli furono posti ad arder uini dentro ad vn boue di bronzo infocato, e si tiene, che qui riposino le lor venerande reliquie; & alla fine è celebre per gli atti illustri, che qui dal Popolo Romano si celebrano. In questa Chiesa sin al Pontificato di Pio V. si soleua dar qualsiuoglia grado di dottorato alli studenti della Sapienza, e qui nel giorno di S. Luca si fa l' oratione per il buon principio degli Study, nelle scuole pure della Sapienza. Qui il Collegio de Procuratori hà la Cappella di S. Michele, e nel giorno della Dedicazione, si con-

gre.

Prilegia
diſt. Eccle-
ſia.

gregano con gli Auditori di Ruota, ed Auocati Concistoriali a celebrare la festa; Qui il Popolo Romano nel giorno di S. Eustachio, viene à far la solita offerta del Calice è torcie, è per la felice impresa della guerra di Ferrara, fece voto d'offrir ogni anno à questa Chiesa alli 30. di Gennaio con solennità e pompa. Un pallio di velluto: finalmente è Collegiata e Parochiale con due Compagnie, l'una del Santissimo Sacramento, l'altra degli Albergatori, con far alli 7. di Gennaio una bellissima festa. sotto il nome di S. Giuliano, che presso d'un fiume pasceua ed albergaua li forastieri. Franciscus Lazara subscribens Pancirolo dicit, Romanos principalium Urbis familiarum Proceres, suas habitationes supra celebriora Romanarum fabricarum rudera veluti fortalicia quædam, quæ contra inimicorum imperum, si quandoque calamitosis istis temporibus solitæ inter dissidentium familiarum de præcedentia contentiones nascerentur, defenderent, fabricari solitos fuisse; vndè Comites Tusculani præter habitationes, quas in monte Cœlio habebant, Mausolæum quoque Augusti, & Thermas Neronianas siue Alexandri Seueri apud veterem Ecclesiam S. Eustachij, in palatio hodiè dicto di Madama, pro habitationibus suis eligebant; hoc pacto Comites de Sabina molem Adriani, hodiè Castrum Sancti Angeli occupabant, quorum in locum postea successerunt Vrsini; Castelli verò thermas tenebant Titi, quorum habitatio postea dicta fuit Castellana; Frangipanos verò Colosseum, intra quod, Panuinio teste, Alexander III. quoque ad contra rebelles se tutandum, cum vniuersa curia se rece-

pisse fertur; sic Pierleonios intra Theatrum Marcelli se-
munisse idem Panuinius ait, quod postea Sauelli occu-
patum in hunc usque diem conseruant; præterea Co-
mites Marfi Thermas Diocletianas, Vrsini Theatrum
Pompei, Colonenses Thermas Constantini Imperatoris
in monte Quirinali, alij Ærarium in foro Antonini
possidebant, vt proinde mirum non sit Comites Tus-
culanos Thermas Alexandrinas, non tam ad se contra-
factiosos defendendos, quam ob eum potissimum
finem selegisse, quod S. Eustachium, à cuius parentela
se descendere gloriabantur, domum suam ibidem ha-
buisse norant, quam deinde in Ecclesiam Diuo Tutelari-
ficam à pijs fidelibus mutatam fuisse, norant. Legitur
enim apud Cencium Camerarium, tunc temporis quo-
que diuersorum prædiorum, vnà cum Castellis Mo-
nasterio Sublacensi subiacentibus, ab Æmilia vxore
Quidonis, Comitis Tusculani anno 1004. Ecclesiæ
S. Eustachij factam fuisse donationem, aliasque, quas
Maires eius dictæ Ecclesiæ fecerant, videlicet Sancti Vi-
ti, Arigliani, Sancti Angeli aliorumque locorum ab ea-
dem confirmatas donationes in Archiuo SS. Cosmæ,
& Damiani, & Ecclesiæ Collegiæ SS. Eustachij & So-
ciorum se reperisse Zazara asserit. Multa sanè ad no-
stram rem hic ex dicto Archiuo adducere potuissim,
nisi inundatio Tyberis sub Clemente VIII. Ecclesiam
inuadens, totum irreparabili Canonicorum damno per-
didisset. Sed vt ad institutum nostrum reuertamur, Ec-
clesiam S. Eustachij ante 991. annos iam constituisse
indè apertè colligitur, quod Stephania Senatrix Ro-
mana

Instauratio
Ecclesiæ an-
no 991. facta
à Srepha-
nia Senatri-
ce Romana.

mana ad dictam Ecclesiam Splendidiùs ornandam, in honorem S. Eustachij Martyris, à cuius parentela descendebat, partem columnarum suis expensis erigi curavit, uti nomen eius in columnari coronide inscriptum, hodierna die adhuc reliquum testatur hoc tenore verborum:

EGO STEFANIA PRO ANIMA MEA ET VIRI
MEI ET FILIORVM AD DVAS COLVMNAS ERIGE-
RE FECI.

Hanc inscriptionem cum ex Zazara relatione, in dicta Ecclesia adhuc superesse intellexissem, totus in hoc fui, ut eam Canonicorum ope inquirerem, sed frustrà; Accidit tandem, ut dum matutinis horis denudò illius indagini inuigilarem, radiusque solis per fenestram principalem ingressus totam illam intercolumnarem coronidem illustraret, & ecce de repente scriptura ex umbris, quas cauitates litterarum faciebant, omnium admiratione & gaudio (de qua ne Canonici quidem Ecclesiæ quicquam, vel per traditionem vllò unquam tempore acceperant) apparuit, quam & statim eo, qui supra patet tenore excerptam hic appono: Quoniam verò annus hic inscriptionis factæ deerat, illum ex historijs & Genealogia Comitum Tusculanorum tandem detexi. Res ita sese habet.

Albericus Marchio & Comes Tusculanus ex Theodora genuit Albericum II. Comitem Tusculanum, Principem & Consulem Romanum, & Ioannem Comitem Tusculanum, qui primus Saracenos ex Italia profugasse traditur. Albericus II. frater Ioannis uxores

binas habuit, Aldam Patriciam Romanam, filiam Hugonis Regis Italix, & Stephaniam Senatricem Romanam anno 991. Atque hæc est religiosa illa Stephania, quæ fieri iussit partem columnarum in dicta S. Eustachij Ecclesia, prout ex supraposita inscriptione patet, & in hunc usque diem incisa spectatur in coronide antiqua, quæ est à latere sinistro in ingressu Templi; quæ omnia confirmat Lazara his verbis: *Alberico II. Conte di Tuscolo Principe è Console de Romani, di cui ne priuileggi del detto Monasterio Subiacense si legge una unione che fece à quella Badia nel 982. sotto Leon Papa V P. della sua casa alla sua Chiesa di S. Erasmo, vicina alla Nauicella presso la vigna della nobile Donna Sergia, & altri confini, nella qual scrittura vien ricordato con suddetti titoli di Principe è Console di tutti li Romani; leggendosi di lui al cap. 64. del p. l. di Leone Ostiense. Fù la sua moglie Alda Patricia Romana figliola d'Vgone Rè d'Italia suo padregno, col qual Rè nell'an. 991. per diuersi accidenti venne doppo ad aperta è publica guerra. Hobbe anche la seconda moglie chiamata Stefania Senatrice Romana, la quale ordinò fabricare in honore di S. Eustachio Martire della descendenza di suo marito, una parte del colonnato della principal naue della sua Chiesa in Roma, al lato sinistro nel principal ingresso di quella, e nel antico freggio architrauato, che le souastà, leggendosi tuttauia con la solita simplicità di quei secoli, il nome di questa Principessa, che fè drizzar quell'opra per l'anima sua, del suo marito, e figtiali, come anche della medesima in Cencio Camer. come Papa Giuananni XIII. le locasse ad*

inuestisse dopo la morte del marito la Città di Pelestrina per lei, suoi figlioli, e nepoti. Videtur autem columnis dictæ Ecclesiæ iam labefactatis, nouas substituisse, ex ruderibus Thermarum erutas, 205. annis ante consecrationem Ecclesiæ à Cælestino Papa III.º anno 1196. factam. Cum itaque Stephaniz eam non à fundamentis extruxerit, sed columnas tantum vetustate labefactatas instaurauerit, patet iam multis ante annis Ecclesiam fuisse extructam, videlicet temporibus Constantini Magni, uti suprâ ostendimus, & si coniectura uti liceat, eodem forsân tempore, quo Ecclesiam B. M. Virginis de Vulturella ad Rupem Sancti Eustachij à Constantino extructam fuisse supra tradidimus, videlicet 205. annis ante Stephaniz instauracionem, & 866. annis ante consecrationem à Cælestino III. factam, anno forsân Imperij Constantini 330. quo Ecclesiarum per vniuersum Orbem Romanum ædificandarum potestas dabatur.

Cernuntur præterea multa adhuc in dicta S. Eustachij Ecclesia Comitum Tusculanosum, eorumque qui se vocabant Comites de S. Eustachio, pietatis monumenta: primum est tetrastylum Mausolæum Altaris maioris, sub quo SS. Eustachij, Theopistes filiorumque corpora, requiescunt, pretiosis marmoribus extructum, in cuius boreali latere hæc inscriptio habetur.

Varia inscrip-
tiones su-
perstitas in
dicta eccle-
sia.

OTTONELLVS HOC OPVS FIERI IVSSIT CVM
MARIA SVA CONIVGE IN REDEMPTIONEM ANI-
MARVM SVARVM.

Fuit autem Oddo H. Comes Tusculanus ob medicam-
naturam Ottolinus sic dictus, filius Ramonis, uti ex

Ottolinus
Comes Tusc.
quis fuerit.

genealogia patet, Dominus Tusculi & Algidi, quæ Oppida pro condonando sibi rebellionis peccato vltro Innocentio III. obtulit, & vix dum absolutionem obtinuerat, cum ecce sub Celestino III. totum Oppidum Tusculanum à Populo Romano incredibili furore agitato, ita funditus destructum fuit anno 1178. vt ne vestigium quidem in hunc vsque diem appareat. Ottolinus itaque de S. Eustachio Ramonis filius, Senator Romanus, vir autoritate & potentia celebris, vt parenti ob factionem Friderici Barbarossæ contra Pontificem vti complici, ita rebellij veniam obtineret, pium hoc in honorem S. Eustachij monumentum, ad contestandam sui delicti poenitudinem posteritati relinquendam censuit.

Comites Tusculani destructo Tusculo se nominari voluerunt Comites de S. Eustachio.

Destructo itaque Tusculo, Comitum Tusculanorum nomen in Comites de S. Eustachio commutatum fuit, ita vt descendentes à Ramone, Ioannes, Ptolomæus, Otto, Octavianus, Ptolomæus, Petrus Aloysius, eiusque filij Oddo IV. & Octavianus, quorum ille Theobaldum & Poncellum genuit, omnes Comites de S. Eustachio nominati fuerint, vt ex Instrumentis apud Zazaram videre est. Poncellus itaq; Comes de S. Eustachio homo suo tempore magnæ autoritatis, post mortem in Ecclesia S. Eustachij, prope quam suum habebat palatium, sepeliri voluit, cuius lapis sepulchralis, in quo ipse totus armatus insculptus, in hunc vsque diem in pavimento Ecclesiæ, non procul ab Altari maiori spectatur, cum inscriptione, quæ limbo lapidis circumcirca insculpta hoc verborum tenore legitur :

Poncellus Comes de S. Eustachio

In Ecclesia S. Eustach. sepeliri voluit cuius epitaphium adhuc extat

IN NOMINE DOMINI AMEN .

ANNO NATIVITATIS EIUSDEM MCCCXXIII-
MENSE MARTII DIE XXII. HIC REQUIESCIT VIR
BONAE MEMORIAE PONCELLVS DE S. EVSTA-
CHIO , CVIVS ANIMA REQVIËSCAT IN PACE ;
AMEN † .

Epitaphium
Poncelli .

Infra pedes verò arma eius ponuntur , musiuo opere
lapidi inserta , eo modo , quo supra ea ari incisa . cunctis
cornibus Cerui , item cum Leone & Lupo pueros deglu-
tientibus . exhibuimus .

Referunt quoque Canonici huius Ecclesiæ , Sa-
cellum , quod hodiè S. Michaëlis dicitur , olim S. Eusta-
chio sacrum fuisse , ei loco propriè impositum , quod
olim veterum Christianorum Oratorium subterraneum
fuerat , & in quo facta lipsana Diui Eustachij , Vxoris Fi-
liorumque magna religione colebantur . Addunt tradi-
tionem se habere , ibidem quoque locum Martyrij di-
ctorum Sanctorum fuisse , bouemque illum Phalaridis
æneum , in quem ignibus succensum Sancti Martyres
coniecti fuerant , in hunc vsque diem alicubi ibidem .
rudetibus obrutum . sepultumque iacere , quem forsàn
diuina prouidentia alijs temporibus detegendum reue-
landumque , ad Diuini nominis sui gloriam reseruauit .
Cæterum in omnibus Ecclesiæ muris Vita gloriosi
Martyris S. Eustachij Sociorumque exquisitissimis ima-
ginibus magno Ecclesiæ ornamento depicta cernitur .
Atque hæc sunt , quæ de Ecclesia S. Eustachij in Vrbe
eiusque fundatione comperire licuit .

Sacellum S.
Michaelis,
olim tradi-
tur fuisse S.
Eustachij.

CAPVT III.

Descriptio nonnullorum locorum, quæ Montem Vulturinum B.V. Mariae & S. Eustachij circumiacent.

Quamuis in prisco nostro Latio pleraque dicta loca, quæ nonnihil antiquitatis sapiunt, fusè & exactè descriperimus, quia tamen ex illis nonnulla occurrunt, quæ propriè historiam nostram concernunt, ea hic paucis exponere visum fuit.

Loca præcipua hæreditatis Eustachianæ ad montem Vulturinum sita fuisse, in præcedentibus dictum fuit, vbi & amplissimam hæreditatem à Tertullo Senatore Romano potentissimo, qui ex familia S. Eustachij descendebat, intuitu Placidi filij sui S. Benedicto solemnni donatione ex testamento relictam ex Zazara descripsimus. Ex quibus quoque Mons Vulturinus, & Ecclesia B. Mariæ de Vlturella, seu Vltouilla, hodiè Monterella, portio non exigua fuit, & omnia quondam iurisdictioni Abbatiae Sublacensis subiacebant. Cum verò processu temporis bona pleraque abalienata ad sæculares transierint, atq; hodiè dictus Mons Ducibus Polanis pareat, à Polo veteri Comitum Oppido, Ducumque Polanorum sede orditi visum est.

Descriptio
oppidi Polani
ni vulgo
Poli.

Polum seu Polium ex vetustissimæ Urbis Polustitæ rudibus extructum in colle, veluti in montium quodam vndique ambientium Theatro positum, olim Volsorum Regno adnumerabatur, quod inter Her-nicos

nicos & Latinos strictissimis finibus veluti cubus, in
 Aequorum confinia quindecim miliarium spatio in lon-
 gitudinem extendebatur. Dicebatur & Longula ob for-
 mam nonnihil in longum diductam, mille & quingentis
 circiter passibus à noua Polustria siue Polo versus or-
 tum distans; Martij Coriolani contra Romanos factione
 celeberrima, teste Liuius. Vnde multi nescio quo errore
 Polustriam & Longulam, pro duabus Ciuitatibus per-
 peram acceperunt. Legitur in hunc vsque diem ad Por-
 tam Palatio Romano vicinam hæc Inscriptio, quam & su-
 præ adduximus.

NUNC POLVS, ANTIQVIS SVMI DICTA APOLY-
 STRIA, PRISCVM

VIX PROPE QUAE VERAS LONGVÆ
 NOMEN HABES.

INFENSVS PATRIÆ NOS MARTVS ABSTVLIT
 VRBI.

QVID MIRVM CHAVD CVSTOS TVNO IO-
 VIS ALES ERAT.

Alludit in fine ad Gentiliam Aquilam tessulatam,
 quæ Comitum Ducumque Polanorum insignia trium-
 phant. Polum itaque in collis dorso in longum proten-
 sum, non incongruè etiamnum Longule dici possit.
 Intra Oppidum duabus Ecclesijs Parochialibus instrui-
 tur; Prima Ecclesia, quam Domum vocant, Turri
 pereleganti architectura constructa superbit; altera
 S. Ioannis cum Sacello Arci inserto, de quo postea; Ex-
 trà muros duas pariter Ecclesias spectandas exhibet;
 Prima est S. Stephani, à Patribus de Schola Pia admi-
 nistrata; Altera ex opposita Urbis parte sita est, Excellen-

170 Pars V. Montis S. Eust.

tissima foemina, D. Violantis Farnesiae Vxoris Lotharii Ducis liberalitate, tholo, quam Capulam, vulgò vocant, egregie instructa. Sed, ve ad Ecclesiam S. Stephani redeamus, reperitur vetustissima Inscriptio, Ecclesiam ingredientibus, in dextro pariete obuia, in qua Dedicatio eius à Comitibus Polanis, Oddone, & Ioanne, hoc verborum tenore describitur:

Ecclesia S. Stephani, ex t. a. muro, consecrationis tempus.

precibus.

dicti

Menfis.

Sanctorum.

Protom.

semper

ANNO DNICAE INCARNATIONIS. M. CXXXVIII.

PCBVS. DNI ODDONIS COMITI ET IOHIS EPIS.

COPI ARCHIPRI HVIVS ECCLAE ET ALIQ FE

DELIVM DI DNVS. GVIDO CARDINALIS.

EPISCOP' LATERANENSIS. ET S. TYBVR

TINAE ECCLAE IN VNDECIMO DIE MSIS

MARTI ECCLAM ISTAM CVM DVOB: AL

TARIE EX RELIQ STOR: M: CELSE TIBVR

TIE STEPHANI PP. ET ALIOR. STOR. CSE

CRAVIT MAGNVM ALTARE IN ONORE

B. PTOMART. STEPANI ET B. NYCOLAI

ET ALTARE DE PORTICV AD ONOREM

BEATE MARIE SEP. VIRG. ET B. THOME APLI

ET

ET B. EGIDI C. ET CSTITVIT VT IN OI
 ANNO IN DIE DEDICATIONI VIV QIVQ
 CVM DEVOTIONE VENIS ET AD DEDI
 CATIONE ISTA HABEAT ANNV, I. DIMIS.
 SVM DE SVA PENITENTIA ET QVARTA
 PARTE DE VENIALIB' CVLPI' ET LVXV AVT
 PLV ANN HABET N PIENIT ZRE ZANN
 SINT SIBI DIMIS ET IIII PARZ
 DEVE NIALIBVS CVLPIB.

Hanc Inscriptionem cum litteris intricatam videremus, quantum fieri potuit lectioni aptam reddidimus, quæ Lectori innuimus, ne de fide nostra dubium aliquod nasci possit. Duces Polani erant tunc temporis Oddo & Ioannes filij Berardi Domini Polani, quorum ille in dominio Patri successit, alter Ioannes Episcopus & Archipresbyter, postea S. R. E. Cardinalis ab Adriano IV. creatus fuit anno 1154. anno decimo sexto à consecratione Ecclesie. Quidam vero Cardinalis Lateranensis, & Ecclesie Tiburtinæ Episcopus, dictam Ecclesiam ad duorum statum Ioannis, & Oddonis petitionem consecrauit. Coetera ex inscriptione dictes. Est in dicta Ecclesia Altare Deiparæ Lauretanæ

Palatium
Ducis Polani

dicatum, insigni apparatu conspicuum. Sed hisce obiter dictis, iam Palatium Ducum examinemus, quod amplitudine sua quasi decimam Oppidi partem occupat, innumeris penè conclauibus aulisque splendidum, in quibus nullum occurrit, in quo non quidpiam memoria dignum à Vetustissimæ familiæ Heroibus patratum videas. Spolia à Torquato de Comitibus, Casarei exercitus Archistratego, & Germanico bello asportata, plurima sunt, & inter cætera tormenta bellica, vnum prae grande, cui nomen Tychonis Brahe adhuc inscriptum, dignum consideratione cernitur. Cæterum totum Palatium tum Pontificum, tum Heroum, qui ex eadem familia prodierunt, picturis illustre est. Domestico horto, fontium iocis amenissimo, Bibliotheca & Sacello, in quo potissimum trium celeberrimorum Pontificum, Innocentij III. Gregorij IX. & Alexandri IV. ex familia Comitum effigies, ex veteri S. Petri in Vaticano Ecclesia extractas, eum amplissimis Elogijs hic expositas spectantur; inter quæ & multa, quæ nostræ historiæ stabilendæ, plurimum contulerunt subsidij, monumenta extant. Est & aliud Palatio insertum Sacellum antiquissimum, in quo ante maioris Ecclesiæ constructionem, siue Religiosi siue seculares Canonici, diuini cultus administrationem obibant. Palatium vber-

Spolia Torquati de Comitibus ex Germanico bello allata.

Hortus:
Bibliotheca.
Sacellum.

rimo fonte scatur, ex quo deinde totum Oppidum aquas in domesticos vsus participat. Est & in Suburbano Tusculum, tribus ferè miliaribus Polo distitum, à Torquato Duce conditum, Palatium in eo præcæplum, quatuor turribus, more Gallico, conspicuum, nec non Vi-

Sacellum
aliud.

Fons palatij
vberissimus.

Tusculum
Polanum.

112

uario, aquarum catadupis, hortis fructiferis, Sylvis præter summam amoenitatem aërisque salubritatem, incredibili varietate rerum instructum, quod cum successu temporis nonnihil à suo splendore defecisset, Carolus Secundus modernus Poli Dux, pro mentis suæ amplitudine, pristinae magnificentiae restituit; stagnant, qui aliò deriuatis aquis exaruerat, virgultis excisis effosaque humo limosa, aqua piscibusque vberimum reddidit, *la Catena* vulgò vocatur, cuius etymum in hunc vsque diem mansit ex occasione, qua Torquatus, cum primum locum hunc extrueret, subditis ad labores euocatis, ad catenam ioco excitare solebat.

Est & aliud, quod Polanum Oppidum illustre reddit, mons editus duobus millibus passuum versus boream remotus, Temploque Deiparæ, vulgò *la Madonna di Poli*, inclytus: fuit olim totus mons in vertice Cœnobio habitatus, hodiè nihil præter Templum Deiparæ peregrinationibus, nec non miraculis celebre, superest. Atque hæc sunt, quæ de Polano Oppido breuiter dicenda censuimus.

La Madonna di Poli. Ecclesia Deiparæ consecrata.

Sublaco vulgò *Subiaco*, S. Patriarchæ Benedicti, solitudine, rebusque gestis, ab omnibus eius vitæ scriptoribus celebratus. Mille passibus à Sublaco Oppido spectatur in monte, famâ per totum orbem celebre Monasterium S. Benedicti & S. Scholasticæ, cuius antiquitatem, cum alij Sacri Ordinis scriptores, quàm vberimè descripserint, ijs repetendis non immorabor. Fuit id ædificatum tempore Benedicti VII. Pontificis, atque ab eo dedicatum, prout inscriptio ad introitum

Eccle-

Ecclesiae hoc verborum tenore docet .

† AEDIFICATIO VIVS ECCLIAE SCAE SCHOLASTICAE TEMPORE DOMINI BENEDICTI VII. PP. AB IP SO PP. DEDICATA IX. D. S. ANNO AB INCARNATIONE CCCCCCCC. LXXXI. M. DEC. D. IIII. INDICTIONE VIII.

Huius peritilyium paucis ante annis à Venerabili Abbate Petro Chauarino, egregijs Sanctorum Virorum , qui ex eo Ordine prodierunt, nec non & Pontificum, Imperatorum , & Cardinalium , qui illum locum suâ praesentiâ decorarunt, picturis , versibusque eruditissimis exornatum, mirum in modum splendescit : vbi inter cœtera hoc Anagramma de S. Benedicto scriptum legitur , vti sequitur .

SANCTISSIMVS P. BENEDICTVS PATRIA NVRSINVS, FAMILIAE ANICIAE DECVS, OMNIVM MONACHALIVM RELIGIONVM IN REGIONE OCCIDENTALI LEGISLATOR, PRAESES ET CUSTOS DE TOTO ORBE RECTE MERITVS.

ANAGRAMMA.

IS HEROS, CVM IN CELLA CONSISTERET, VIDIT LAETAVNDVS, DONANTE DOMINO, IVSTISSIMAM SORORIS ANIMAM IN COLUMBAE SPECIE, COELI TVNC SECRETA FELICITER PERAGRARE, VTI MAGNVS AIT GREGORIYS.

Hic inter alia quoque , celebres illæ inscriptiones de triplici Sublacensis Abbatia: statui, & de donatione Oppidorum, Territoriorum, ac latifundiorum à Tertullo Senatore Romano Diuo Benedicto relicta occurrunt, quæ

cum in præcedentibus allegauerim, eò Lectorem remitto.

Ascendentibus ex hoc Monasterio per montis decliuitatem, specus sexcentorum circiter passuum intervallo occurrit, & memorabilis illa solitudo seu Eremus S. Patris Benedicti, in quo triennio latenti, S. Romanus Eremicola solo eius vitæ instituti conscius, victum quotidianum ex rupe præalta fune demissum, Campanulæ sono, excitando Dei seruo contemplationi dedito, asportabat; quam Campanulam liuore tandem percitus Satanas, cum ad famuli Dei deuotionem impediendam rupi illisam, linguam excussisset, Campanula protinus quidem reperta, sed sine lingua fuit, quam tempore Urbani VIII. post mille centum quatuordecim annos. Laicus quidam Frater, sacre Speluncæ Templique custos adhuc inter viuos, cum terram fodicaret, magna omnium congratulatione, insperato euentu reperit, quam & egomet proprijs manibus Campanulæ applicatam, prorsus veram congruentemque reperi. Est sacre Speluncæ, cui amplissimum æquè ac magnificentissimum templum superædificatum est, hortulus vicinus, quem tradunt locum illum fuisse, in quo S. Benedictus à Satana carnis illecebris tentatus, inter spinas & tribulos tamdiu volutatus traditur, donec puncturis sentium & totius laceratione corporis, libidinis extinxit ardorem; & vnà vana Satanae reddidit tentamenta: hodiè etiamnum in illo loco rosetum visitur, cuius plantas vnà cum rosis in puluerem contritis, Monachi pro Reliquijs in variorum morborum medelam aduenis.

Sacra S. Benedicti spelunca.

Satanæ inuidia.

Templum magnificum specui sacre superædificatum.

Locus in quo S. Benedictus à Satana tentatus inعر spine se volutauit.

Lacus Mauri & Placidi miraculo clarus.

conferunt. Locus sanè vti præruptis vndique & vn dique rupibus & præcipitijs constat, ita horrorem & vertiginem intuentibus adfert. In valle Anio fluuius prouoluit trutis feracissimus, qui ad Monasterium S. Scholasticæ lacum olim efficiebat, in quo illustre illud obedientiæ exemplum contigit, dum S. Patriarcha Placidum supra aquas, ad Mauro submerso succurrendum, ire præcepit: nonnulla quoque ex duodecim Monasterijs, quæ ibidem fundauerat Dei seruus, vestigia spectantur. Hodie Abbatem agit Venerabilis P. D. Felix Romanus Sabinus, vir religiosissimus humanissimusque, sub cuius felici regimine, regulari disciplinâ & obseruantia Cœnobium summè floret; cui Deus longam vitam det. Accesserunt huic Romæ Reuerendiss. P. D. Ioseph de Placentia Abbas S. Calixti, nec non & Reuerendiss. Pater D. Iacobus Lenzius Rom. Procurator Generalis Cong. Cass. viri vndequaque doctissimi, quorum instructione vti in ijs quæ hanc historiam concernunt, plurimum me profecisse fateor, ita quoque eorum merita hisce gratæ posteritati contestanda censui.

Geranum.

1 Sequitur Sublacum Geranum, & infra radicem montis S. Anatoliz Ecclesia nudinis, & peregrinatione celebris; deinde Ceretum, & Sambucum, olim sub Abbatiz Sublacensis iurisdictione Oppida; modo Altallorum Familiz parent.

Sicilianum.

2 Item Sicilianum, Mons Vulturinus vnâ cum Pago *Guadagnuolo*, cuius originem in præcedentibus descripsimus.

Vicus Pisonis.

3 Vicus Pisonis, seu Pisonianum, vulgò detorta

voce

voce *Pisciano*, Theodulorum iurisdictioni parens, & infra rupem S. Eustachij immediate supra colliculū extructum.

4 S. Vito Oppidum à Templo Diuo Vito sacro sic dictum, ad quod tanquam ad Aesculapium quendam, ex omnibus circumuicinis locis, rabiosi, seu à canibus rabidis morfi, conceptis votis confugientes, medelam inueniunt; fonte Gargilionis fluuij celebris locus, de quo multa consideratione digna, quemadmodum & de huius præsentis historię argumento, eruditissimus Petrus Paulus Caninius Abbas, ex hoc Oppido oriundus, pro eius in Reipublicæ Litterariæ bonum affectu mihi contulit.

S. Vito:

Pallianum Arx & Ciuitas fortissima in monte posita, vnà cum Genezzano & Cauis, quæ Colonnensium iurisdictioni parent.

Pallianum:

Prænestina Vrbs Barberinorum iuribus subdita, vti amplissimum descriptionis argumentum suppeditat, ita quoque eius descriptionem opportuniùs in Latij veteris Opere exhibendam distulimus.

Præneste:

Valmontonom à pascuis arietum præpinguibus nomen adeptum Oppidum Principi Pamphilio subditum, olim Lauicum dictum, super cuius radera extructum fuit; hodiè præter palatium magnificentissimum, ibidem nouiter ædificatum non habeo quod dicam.

Valmontoni olim Tusculum:

De Tyburtina vrbe fusissimè actum vide in Latij nostro: sicuti verò Mons Vulturinus vnà cum Ecclesia B. M. V. de Monterella, Ecclesiasticæ Episcopi Tyburtini iurisdictioni subest, ita quoque in eius Archiuijs, quæ ad nostrum institutum pertinent; complura

Tybur:

Laus Card.
Episcopi.

digna consideratione eruimus, præsertim ope Eminentissimi Cardinalis de S. Cruce, Urbis Episcopi sanè dignissimi, qui, siue vitæ eius integerrimæ rectitudinem, siue Diuinarum humanarumque rerum notitiam spectes, rara exemplo hodiè Ecclesiæ Dei præluceat.

Ierocomum,
Villa Traiani.

6. Ierocomium olim Villa Traiani Cæsaris, idem est, ac Vicus sacer, quam præter delicias amplissimarum ædium hortorumque, venationis opportunità celebrem reddidit, olim prædijs Eustachianis confinis, hodiè Eminentissimi Cardinalis Pij iurisdictioni subest, uti & vicinum Oppidum à nomine S. Gregorij sic dictum, quod olim Saffula appellata, ob rupium quibus impositum est asperitatem. Ab hoc vnò circiter milliari distat Casape, olim Casa Corbula, non pridem Ducibus Polanis, hodiè Piorum iurisdictioni paret; acquiescet magnæ in dealbandis linteæ suppellectilis telis virtutis. Verùm de hoc vide iam in præcedentibus actum.

Massa Appollonia.

Massa Appollonia, quantum assequi potui, fuit sita medio Prænesterni inter & Polum montani itineris loco, hodiè præter rudera nil superest eius.

Sicilianæ antiquitas.

Sicilianum, quod in descriptione Sublæcensis Monasterij, Bicilianum quoque dicitur, vetustissimum Castellum, nomine illi superstite, iuxta nonnullorum coniecturam, ex habitatione primorum Latij incolarum, quos Siculos seu Sicanos, veteres Romanarum rerum scriptores Liuius, Dionysius, cæterique appellant, ab Aboriginibus ex Latio profligatos.

Zagarola & Gallicanum.

7. Inter Zagarolam & Gallicanum, præscam Gabio-

biorum urbem extractam fuisse, ex maximis ruderibus
ibidem obuijs colligitur.

Tusculum hæreditaria Tusculanorum Comitum, Tusculum.
ex Octauia stirpe oriundorum sedes primaria, vrbs fuit
in præcelso montis iugo supra Frascatum posita, quæ post-
modum ex rebellione Alexandrum III. inter & Frideri-
cum Barbarossam Imperatorem, funditus à Romanis
euerfa, præter tristes excidij ruinas, etiamnum nil reli-
quum habet. Verùm vti de hoc Tusculano Territorio,
& Albanis districtibus, ex professo in Latio susce-
ditur discipulandi opportunitas, ita quoque omnia &
singula hoc loco, vtpote à nostro instituto aliena, repe-
tenda non duxi. Quare solùm ea loca, quæ montem
Eustachianum circumiacent, describenda assumpsi, cæte-
ra verò loca vide in charta Chorographica apposita sol.

POËMA VOTIVVM

In locum S. Eust. & Ecclesiæ in honorem
Deiparæ ibidem fundatæ

A paupere, & humili Magnæ Matris seruo quodam, sim-
plici & extemporaneo stylo de Rupe decantarum.

Eois Romanus ager quæ clauditur oris,
Non procul Urbe patent salebrosa cacumina montis:
Quæ tenet exiguus de lucri nomine dictus,
Celsa rupe locus, quem pendula saxa per orbem
Undique dum cingunt diademati instar adornant.
Hoc velut ex alto Cælorum vertice, & astra
Et nubes digitis contingi posse videntur
Quidquid terrarum Veteres coluere Latini,
Quicquid Samnites, Marsi Pysyllique feroces,
Aequicola prisci, sed & Hernica saxa colentes,
Atque Sabinorum veteres tenuere coloni.
Hinc Anieni aqua sinuosa volumina cernas
Vnito miscere thoro se fadere Tybri:
Hic Pontus quæiungat aquas paranympus in ora,
Quæ Mare Thyrrenum longè latèque superbit,
Dum Laurentinos Volscosque allabitur agros:
Cuncta hæc ex rupe obtutum versantur in unum.
Est huic quæ Boream spectat, quæque itur in imam
Saxis & plenam scopulis formidine vallem,

Guadagno-
liam.

Prospectus.

Rupis

Rupis inaccessa moles, atque horrida visu,
 Quam quondam vasto fugientem corpore Ceruum
 Insilisse ferunt, PLACIDAE dum tela vibrantis
 Fulgidaque intentata sibi venabula vitat;
 Namque stupens molem PLACIDAS, ramosaque Cerui
 Cornua; quæue viâ quierit conscendere rupem
 Dum minimè caperet, pradaque cupidine captus,
 Arcu mox tenso volitantia tela vibraret.
 Ecce patent (mirum dictum) inter cornua Cerui
 Vultu conuerso, reparata signa salutis,
 Vindicis humani generis pendentis imago,
 Haud secus ac Phœbi circumdata lucis amicta;
 Quid me persequeris Placida? de rupe benignis
 Alloquitur verbis Placidam, is quasi fulmine tactus.
 Obstupuit, steteruntque coma, & ex faucibus hæsit;
 Et rigor arripuit plenum formidine pectus.
 At mox offusus caelesti lumine, dixit,
 Tu quis es altitonans, mirà qui percutis aures:
 Voce meas, nimioque animum succendit amore?
 En adsum, mea lux, tua iussa capessere promptus,
 Quid iubeas ostende mihi, spes unica vite;
 Velle tuum sit velle meum, Q. venerabile Numen,
 Dixit, & audiuit celsa, de rupe Fonantem;
 Christus ego, Verbum aeternum, sapientia Patris,
 Cuncta meo stant imperio, qui cuncta gubernans.
 Ex nihilo eduxi Cælumque, Solumque, salumque,
 Vade ergo Romam, sacra tingere lauacro,
 Et reduci tibi me. sistam documenta daturus.
 Dixit, & in tenues euannit ætheris auras.

Rupes in-
quam Cer-
uus insilijt.

Placidi stu-
por ex Cer-
ui saltu.

Apparitio
Christi in-
ter cornua
Cerui.

Vox Christi
ad Placidum.

Placidi re-
sponsum.

Christus lo-
quitur Plae-
cido.

Placidus
iussa à Chri-
sto executus
ad rupem re-
vertitur.

At Placidus stupefactus abijt festinus in Urbem ;
Numinis exequitur mandata Tonantis ab alto ;
Moxque rudes rupes. & in hospita saxa renisit
Stratus humi , Numenque vrans , promissa requirit .
Ecce redux fulgens infando lumine Numen
Tales de celfo Laxi dat culmine voces .

Christus Pla-
cido denuò
apparet
ærumnas to-
lerandas co-
pradicat .

O Placida dilecte Deo baptismatis unda
Iam maculis mundus , niue candidiorque refulges ,
Quanta meo subeunda tibi pro nomine restent ,
Enarrabo tibi , tibi que euentura docebo :
Tu qui diues , egenus eris iactura bonorum
Instat acerba tibi ; misera hac proscenia vita :
Exul amore mei . perdes cum coniuge gnatos .
Mox iterum luci daberis , gnatisque receptis
Vxorisque fruere thoro , tibi summa potestas
Reddetur ; sed enim sanissima bella supersunt
Iam superanda tibi ; Tauro includeris , & igne
Coniuge cumque tua & caris torrebere gnatis .
Ne timeas astabo tibi , te robore firmans
Cunctas queis valeas pœnas superare Tyranni :
Victori tandem valido certamine claro ,
Interitura tibi nunquam dabo gaudia vite .
Finit ; & ut dixit , sic euenere Beatis .
Hic locus iste sacer . quo tanta operatus amore
Christus in Eustachium ; tot thaumata pandere mundo ;
Aeternâ voluit famâ splendescere Rupem ,
Incultosque loci scopulos , atque horrida saxa .
Hunc adiens summus secpulum pietate Sacerdos
Nomine Syluester , venerandus Episcopus Urbis ,

S. Syluester
locum fre-
quentat Ec-
clesiam con-
dic.

Men-

Mente sua recolens sacra miracula rupis.
 Constantis Magni iussu, tum pulsus amore
 Et pietate loci, venerandam condidit Aedem
 Virginea Matri Maria, Eustachioque dicatam
 Hanc Benedictus adit quondam stimularus amore
 Deserti, vani fugiens consortia mundi.
 Est Templum hic prisca sub maiestate refulgens,
 Ordine quod duplici priscoque peristylon ambit,
 Fulget imaginibus, sed quas longæua vetustas
 Triuerat; hæc tamen prisca pietatis adornat
 Religio, velut ipsa sua splendore ruinae.
 In Templi medio venerabilis obuiat Ara
 Grata oculis structura nitens, quam ferrea stipant
 Clathra, in circuitu annosis fulcra columnis:
 Eclypon hic magna (visu mirabile) Matris
 Diuinam sacri prolem gestantis in vlnis,
 O quam sollicitat mentes & quantum ardor amoris
 O quam corda ferit, & quam pectora dulciter urit.
 Quantis Virgineum hoc simulacrum ardoribus urget:
 Internos animi thalamos; deuotio quotquot
 Huc trahit, intuitu simul ac pia lumina figunt
 In pietatis opus, Latius venerabile toti:
 Non secus ac Solus radio substantia cera
 Soluitur; ardenti sic pectora amore liquescunt
 Profusis lachrymis, gemituque ex corde precantibus.
 Mortales agedum hoc sacrum teneatis Asylum,
 Cuiuscumque sit addictus Matrique Deoque
 Conditionis homo, tuiò hic sua vota reponat,
 Doctus & indoctus, diuesque, petulcus & Irus.

S. Benedi-
 ctus adijt lo-
 cum.

Templum
 B. Virg.

Altare.

Exhortatio
 ad deuotio-
 nem & re-
 parationem
 Templi.

Huc

*Huc quotquot Cydari, quotquot diademate fulgent,
 Huc properent, tententque suas deponere gazas,
 Diues opum Mater reddet, quod amore dederunt,
 Si quem pauperies ingens, si afflictio vexet,
 Instet ab hoste ruina tibi, iactura bonorum
 Si turbet, si bella urgent, pestisque famesque;
 Ad tutum hunc fugiant portum; sacra anchora praesto est
 Pectore prostratis, & sollicitantibus Almam
 Cunctorum auxiliatricem, & virtute stupendam.
 Nec dubitent, seruis adern pia Mater, & Inis
 Amplexata suis, complebit vota suorum.
 Hic sit ALEXANDRO VICTORIS certa salusque;
 Hostes ne timeat, non praelia saeva minasque:
 Stat stabitque sub hoc tutus, velamine Matris.
 Vnum expectat inops Virgo pia Mater, Eremi
 Incola, qui reparaet, collapsaque tecta reponat
 Templi, quod triuit longevi temporis aetas.
 Reddet ALEXANDER, quem Virginis urget egestas,
 Ut quod Syluester MARIAE sacrauit honori,
 Magnus Alexander, vastum lapsumque recondat.
 Hac ego, laetitia cordis suffusus, cuansque
 Magna percellsa Matri de rupe canebam.*

Laus Christo Deo, & Virgini Matri.

INDEX

Eorum quæ in hoc Libro continentur.

A S. Placido, postea Eustachio filio Agapiti Consulis Romani fuit nominatus. Placidus filius Tertulli, utpote à cuius stirpe descendebat. pag. 59
 Adriani infelix exitus. 46
 Afflictorum Neapolitana familie origo à S. Eustachio. 69

Eiusdem familie arma. 70

Agapius Pater Placidi olim, postea Eustachij ex Octavia familia. Anno 92. 55
 Alberici potestas. 74
 Andreas de Comitibus Prelatus & Abbas Monterelle. 147
 Architectorum penuria. 108

B

BB. Martyres ad fossam Leonum in theatro innumerabili hominum multitudine referio du-

scuntur. 842
 eorum pedibus se Leones aduolunt. 842
 Bos anem igne succensus illi preparatur. 43
 intra bonem conijciuntur. 44
 incorrupti reperti sunt. quos in cineres redactos purabat Adrianus. 45

C

Caius Octavius Rufus genuit Cn. Caium, ex quibus familia Octavia usque ad Augustum propagata. 51
 Caius Octavius Pater Augusti. 53
 Caius Octavianus Auus Augusti. ibid.
 Caius Octavianus Proauus Augusti. 52
 Caius Octavius siue Octavianus Augustus. 53
 Carolus Cardinalis Abbas Monterelle. 147

A a

Ca

Casape, olim Casa Corbula. 92	Ecclesiam in Monte Vultu-
178	stella admirabili vita &
Cn. Octavius Aedilis. Anno 543.	morte S. Eustachij motus,
pag. 117	eodem in loco ubi conuer-
Cn. Octavius Decemuir. Anno	sus fuerat condit. ibid.
585.	Ecclesias donis pretiosissimis
Cn. Octavius Cons. Anno 626. ibid.	ditavit. 110
Cn. Octavius Consul Collega L.	Crucis ab eò Ecclesia reli-
Cinna. Anno 607. ibid.	cta. 132
Comites Tusculani destructo Tu-	Cur nomen suum Ecclesijs
sculo se nominari voluerunt Co-	nōn inscripserit. 109
mites de S. Eustachio. 166	eius de Traiano effatum. ibid.
Constantini Magni arcus trium-	Cruce in agro possessionis Eusta-
phalis ex varijs Romana	chiana abscondita, tandem
Urbis monumentis erectus.	casu reperta. 133
pag. 122	
auius feruor in Ecclesijs exstuen-	
di. 102	
Ecclesia quas Roma adifica-	De origine & progressu Abbatia
uit. 104	Sublacensis. 112
SS. Petri & Pauli. ibid.	Descriptio Oppidi Polani, vulgo
Basilica Lateranensis. ibid.	Poli. 168
S. Crucis in Hierusalē. ibid.	Palatium Ducis. 172
S. Laurentij in Agro vera-	Hortus. ibid.
no. ibid.	Bibliotheca. ibid.
S. Agnetis. ibid.	Sacellum. ibid.
SS. Petri & Marcellini. 105	Fons vberissimus. ibid.
OSijs SS. Petri & Pauli. ibid.	Descriptio Pagi quod Guadagno-
Albani S. I. oan. Baptista. ibid.	lium dicitur. 84

eius situs.	ibid.	Instauratio eiusdem.	136
unde nomen assumpsit.	147	Ecclesia S. Eustachij Romæ supra	
Profectus ex eo longè lateque	85	ipso: Thermanum Ale-	
patens.	85	xandri. Sinori rudera ex-	
Inclarū diuturna vita.	ibid.	structa tempore Constan-	
Aqua penuria.	ibid.	tini. eius altitudo 153.	156
Niuis hyberno tempore pæ-		Instauratio eiusdem facta	
nè obruuntur.	ibid.	anno 991. à Stephania	
		et Sonni Rom. ultio	162
		Inscriptiones Varie super-	
		stitas in hac Ecclesia.	165
Ecclesia Deipara dicta de Uolun-		Sacellum in ea dicatum S.	
rella vel Uoltonilla.	59	Michaëli Archangelo,	
Origo vocis Uolturella	128	ad uulm traditur fuisse S.	
Origo vocis Uoltonilla.	126	Eustachij.	167
Origo vocis Monterella.	129	quæ Eiusdem Ecclesia Prini-	
Materialis Ecclesie constru-		legia.	160
ctio.	110	Ecclesia S. Stephani extra muros	
Explicatio partium Eccle-		Polanos consecrationis rē-	
sie.	119	pus.	170
Sacellū S. Eustachij in ea. ib.		Encomium Domini Comitum.	77
Sacellum S. Syluestri.	ibid.	Epitaphium Paulæ Patrit. Rom. de	
eiusdem Sacelli pictura.	137	de fam S. Eustachij.	71
Reconditorium Reliquiarum.		Eustachius antea Placidus.	
pag.	119	Traiani vicinas habuit	
Altare maius.	120	suas possessiones.	92
Candelabrum.	235	Gratus fuit Traiano Casa-	
Summa huius Ecclesie cele-		ri.	6
britas.	146	Eius matrimonium.	ibid.

<i>Habitus corporis.</i>	<i>ibid.</i>	<i>pitur.</i>	16
<i>Venerationi deditus</i>	7	<i>Eius in rapta uxore perple-</i>	<i>ibid.</i>
<i>Christi inter carna Cerui</i>		<i>xitas.</i>	<i>ibid.</i>
<i>apparitio.</i>	8.10	<i>Solus in littore cum filijs re-</i>	18
<i>Christi ad eum verba.</i>	8	<i>linquitur.</i>	18
<i>Conuersio eius in Monte</i>		<i>Filioli eius fletu matris opē</i>	19
<i>Vulturno Christo ei cō-</i>		<i>implorant.</i>	19
<i>parente.</i>	59	<i>In medio torrentis constitu-</i>	
<i>Christus ei futura vita sta-</i>		<i>tus perdit utrumque fi-</i>	
<i>rum pradicat.</i>	11	<i>lium à Leone & Lupo</i>	
<i>Cælesti gaudio perfusus do-</i>		<i>raptos.</i>	<i>ibid.</i>
<i>rum reuertitur.</i>	12	<i>Seruum villici agit.</i>	21
<i>A Ioanne Christianorum Pa-</i>		<i>Traianus inquiri ipsum iu-</i>	22
<i>store cum tota domo ba-</i>		<i>bet.</i>	22
<i>ptizatur.</i>	9	<i>Inquisitores in Aegyptum</i>	
<i>Eustachij nomen ei imponi-</i>		<i>appellunt.</i>	23
<i>tur.</i>	<i>ibid.</i>	<i>Mira Dei dispositione ex ci-</i>	
<i>Mutatio familia eius ex</i>		<i>atrice cognoscitur.</i>	24
<i>mundana in cælestem vi-</i>		<i>Gaudium ex eius detectio-</i>	
<i>tam.</i>	12	<i>ne.</i>	25
<i>Restis atrox totam eius da-</i>		<i>Induitur vestimentis pre-</i>	
<i>rum extinguit.</i>	13	<i>stiosis à Casare cum in fi-</i>	
<i>Consilium eius cum uxore</i>		<i>liam missis.</i>	<i>ibid.</i>
<i>Theopista.</i>	14	<i>Dux Traiani exercitus de-</i>	
<i>In Aegyptum traicit cum</i>		<i>claratur.</i>	<i>ibid.</i>
<i>uxore.</i>	16	<i>Contra Iudeos & Dacos</i>	
<i>Miserandum spectaculum</i>		<i>dux militiae creatur.</i>	5
<i>eius & uxoris.</i>	15	<i>Eius oratio ad Deum.</i>	21.
<i>Uxor ei à Nauclero abri-</i>		26.44.	

Iter maritimum quo Ro-
mam traiecit cum exer-
citu. 27
Contra hostes Romani Im-
perij mittitur. 28
Mira Dei providentia circa
eum in uxoris & filio-
rum restitutione. 28
Filiorum suorum de tragicis
suis casibus narratio-
nes. 29
Uxorem summo stupore per-
culsus agnoscit. 32
Eius oratio ad Deum de re-
stituta uxore. 33
Cognoscunt eum & filij. ibid.
Eiusdem ex uxoris filio-
rumque cognitione stupor
& admiratio. 34
De mira eius catastrophe stu-
por omnipium. 35
Cum sua familia in Italiam
migrat. ibid.
Magno honore Roma exci-
pitur. 27-35
Diem condicta solemnitatis
in Deorum honorem pro
obtentis contra hostes vi-
ctoria inuitatus, detre-

Etat. 36
Absentiae suae rationem
daturus sese Casari se-
stit. 37
Causam eiusdem eidem ape-
rit. ibid.
Cesar admiratur eius con-
stantiam in suscepta Chri-
sti fide. 38
Et velunt mente emotum à
se dimissum suis Proceri-
bus commendat. ibid.
Quantum omnes ad eum ad
mentem reducendum la-
borarint. 39
Ab Adriano ad feras dam-
natur. ibid.
Exortatio ad suos. 40
Post eius martyrium, omnes
eius cognati ad fidem con-
uersi sunt. 48
Eius comparatio cum Io-
bo. ibid.

F

Familiam Octavianam fundant
filij Octavij Mami-
ly. 51

G

Gallicanum. 178
Geranium. 176

H

Hierocomium Villa Traiani, idest
sacer vicus. 178

I

Ingens Gentilium ad Christum
conuersio. 45
Ioannes XII. Pontifex. 178

L

Labores Eustachij longeva proge-
nie compensauit Deus. 49
Lacus Mauri & Placidij miracu-
lo clarus. 176
La Madonna di Poli, Ecclesia Dei-
para in monte. 173
Laus Cardinalis Episcopi. 178
Laus familie Comitum. 72
Loca qua olim Abbacia Sublacen-
sis donatione Piarum posse-
dit. 113

Locus ubi primò S. Eustachius
pragruudem Ceruum vi-
dit. 93

Difficilis ad eum via. 84
Veteres Christiani eum de-
uotionis causa uisitant.
74. 98.

Ioannes qui Placidum bap-
tizouit primus hunc locum
adijt, iterque ad ipsum
cæteris monstrauit. 99
Huius loci Conuersionis S.
Eustachij indicia irrefra-
gabilia. 96

M

Massa Apollonia. 178
Missio instituta in hunc annum
1664. 29. Sept. 149
Deuotio peregrinorum, &
aduenaarum numerus. ib.
Monachus Draconē interficit. 139
Monasterij D. Benedicti e Gallia
redditus annui. 145
Predia. ibid.
Redditus alij. 144
Stabula. 142
Hortus. ibid.

Cisterna.	ibid.	Octavianus Faustinus Consul Rom.	
Atrium.	143	Pater S. Clementis Papa I.	
Monumentum marmoreum	in	ex stirpe Octavia.	54
Ecclesia S. Eustachij de Vr-		Octavius Castinus Pater Cornelij I.	
be, quo Ecclesia consecratio		Papa & Mart. anno 190.	
à Caestino III. facta de-		pag.	55
scribitur.	158	Octavius Agapitus Consul Rom. an-	
Mors S. Clementis, & miracula		no 300.	56
qua eam secuta sunt.	55	Otolinus Comes Tusculanus quis	
		fuerit.	165

N

P

Nemo sine tribulatione aeternam			
felicitatem consequi po-		Pallianum.	177
test.	49	Placidus in paterna domo in mon-	
Nicolaus Monterelhe Abbas.	148	te Caelio natus, obtinet eum	
		cum omnibus pertinentibus in	
		donationem.	58
		Placidus II. Consul Rom. anno	
Octavius Mamilius Tusculi Prin-		270.	56
ceps, fundator Octavia		Poncellus Comes de S. Eustachio.	
gentis anno circiter 200.		pag.	166
V. C.	50	In Ecclesia S. Eustachij de	
Robore corporis Latinis an-		Vrbe sepeliri voluit. ibid.	
tecellebat.	ibid.	Eius Epitaphium.	167
Occiditur ab Aulo Posthumio		Praneste.	177
ad Lacum Regillum.	51	Primi Christiani maxime loca mi-	
Octavianus Augustus ex familia		raculis clara visitabant.	101
Octavia.	ibid.	Primus Tusculanorum Comitum	
		sa-	

familia D. Eustachij propa-
 gator. 74
 Propagatio familia Octavia à Caio
 Octavio facta. 52
 Ptolomæ Dux Tusculanus Lu-
 douici Pij filiam in matri-
 monium suscipit, unde &
 Status Tusculanus cum om-
 nibus pertinentibus, apud
 eum eiusque posteritatem per-
 manserunt. 66

Domuncula in eius vertice à
 primis Christianis in me-
 moriam conversionis S.
 Eustachij edificata. 87
 Eremiticola in rupe periculosa
 habitatio. 88
 Crypta seu spelunca intra
 eam, & eius descrip-
 tio. 89
 Via ad eam & Templum
 Deiparae. 86. 146.

Q

Quatuor principales Romana fa-
 milia. 73
 Quido Comes Tusculanus septem
 Pontifices è sua familia ha-
 buit. 75

R

Ramus I. Ducum Polanorum
 & Valmontonenſium.
 ibid.
 Ramus II. à Philippo propaga-
 tus. 76
 Rupis Eustachiana descriptio. 87
 Situs. 94

S

S. Benedicti locus in quo à Satana
 tentatus inter spineta se-
 volutavit. 175
 Eius sacra spelunca. ibid.
 Templum magnificum huic
 super edificatum. ibid.
 Ecclesiam Volturella olim
 adijt. 116
 Ad eam extruxit Monaste-
 rium Tertulli donatione
 cumulatus. 108
 Cur cum tempore deser-
 tum. 145
 S. Gregorius. 178
 S. Vitus. 177
 Saf-

Sassula & Polustria Oppida quon- dam Volscorum	92
quibus Oppidia hodie respon- deant.	91
Sergius Papa filius Benedicti Co- mitis Tusculani.	74
Sicilianum	176
eius antiquitas.	178
Soraetern & Montem Vulturel- lum, maxime primi Chri- stiani, & S. Syluester vi- sitare solebant.	100
Spolia Torquati de Comitibus ex Germanica bello alla- ta.	172

T

Tabula lignea vetustissime, in qua dedicatio Ecclesie B. M. de Vulturella à S. Syluestro facta inscul- pta cernitur, pavimen- tum.	131
Expositio dict. a Tabula	pag. 121
Secunda pars eiusdem ex- positio, in qua Cernuus cum Saluatoris inter cor-	

na imagine cernitur.	pag. 129
Imago Saluatoris in ea eius- dem forma, sub qua Pop. Rom. in dedicatione S. Ioannis Lateranensis ap- paruit.	123
Cur in eadem Cernuus non Crucifixum, sed imagi- nem Saluatoris teneat.	pag. 130
S. Syluester cum acolytis.	pag. 124
Cur annus Christi in ea non appositus sit.	125
Cur omissum Constantini nomen.	ibid.

Tertullus Senator Romanus Pater S. Placidi discipuli S. Be- nedicti ex parentela S. Eustachij.	58
Eius potentia & parentela cum Iustiniano Impera- tore.	63
Visitat in Monte Cassino S. Benedictum & S. Pla- cidum filium suum.	57
Amplissima eius donatio fa- cta S. Benedicto.	58. III

<i>Instrumentum eiusdem donationis .</i>	58	<i>aperit se marito .</i>	30
<i>Hanc donationem confirmat S. Gregorius Magnus ,</i>		<i>eius ad eum sermo .</i>	31
<i>instrumento quod in Archiu. Sublac. tenetur .</i>	61	<i>exhortatio eius ad filios .</i>	41
<i>Item Iustinianus Imperator</i>		<i>Theophylactus postea Pontifex Benedictus IX. puer</i>	11. an-
<i>diplomate .</i>	62	<i>Therma Alexandrina . ubinam</i>	75
<i>Theodora Augusta v. Tusculum .</i>		<i>Roma fuerim .</i>	151
<i>xor Iustiniani Impera-</i>		<i>Tusculum Polanum .</i>	172
<i>toris .</i>	63	<i>Tusculana Ditio à temporibus</i>	
<i>Eiusdem meminit & Syluia</i>		<i>Octauij Mamilij vsque</i>	
<i>Mater S. Gregorij Ma-</i>		<i>ad Tertullum eiusque Po-</i>	
<i>gni .</i>	64	<i>steros . semper in Octauia</i>	
<i>eius rescriptum .</i>	ibid.	<i>S. Eustachij familia per-</i>	60
<i>Mors Tertulli sepulti in Ec-</i>		<i>clesia Montis Cassini . Tybur .</i>	177
<i>anno 536 .</i>	61		
<i>Filij Tertulli superstites post</i>			
<i>obitum Patris .</i>	62		
<i>Theopiste vxoris S. Eustachij</i>		<i>ad Valmōtonum olim Laticum .</i>	177
<i>Deum oratio .</i>	12	<i>Vicus Pisonis .</i>	176
<i>à Nauclero aripitur .</i>	16	<i>Vigilij Pape ad Imperatorem epi-</i>	
<i>eius in mariti afflictione do-</i>		<i>stola .</i>	63
<i>lor .</i>	17		
<i>cognoscit Maritum sub Pla-</i>			
<i>cidij nomine .</i>	30		
<i>agnoscit & filios .</i>	29	<i>Zagarola .</i>	178

F I N I S .

Errata sic corrigi.

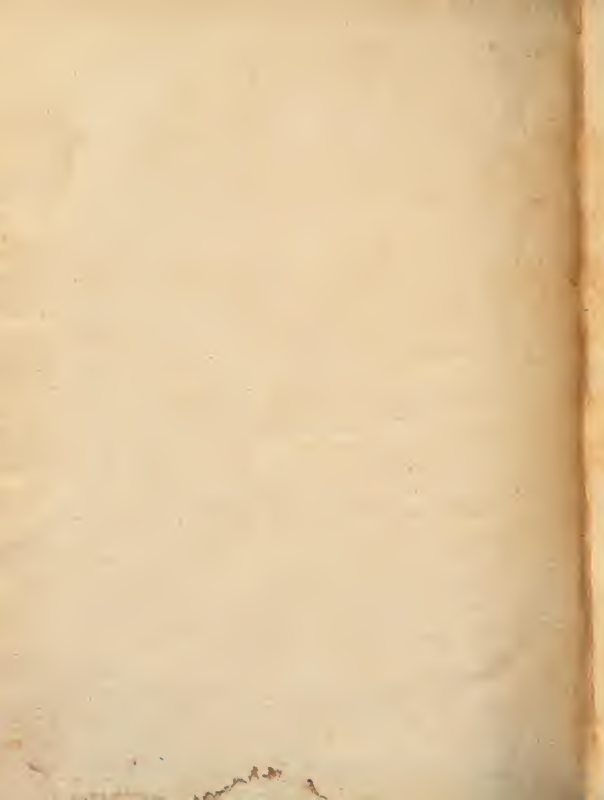
<i>fol.</i>	<i>lege</i>	<i>fol.</i>	<i>lege</i>
9 Troiana	Traiana	94 intervallo	intervallo
25 declaratur	deklaratur	95 cornibus	cornibus
30 cognoscit meri- tum	cognoscit mericum	96 veneraris	veneris
31 futuram	futuraram	102 profecutus	per fecutus
40 effusinne	effusione	104 iph	ibi
nostas	nostras	106 caccta	caccin
42 fossam	fossam	107 verum	vnum
46 consideremus	consideremus	108 potuisse	potuisse
51 Pothumio	Posthumio	primò	primò
Angulus	Augustus	extra	extra
63 Glandropij	Glandorpij	109 ipsi	ipsis
66 descendebat	descendebat	in scriptis	in scriptis
Farvensis	Farfensis	110 passim	passim
63 STEPHANO	STEPHANITO	111 donatio	donatio
64 Syuia	Syluia	119 ligeam	ligeam
65 acquilato	acquistò	120 Syluedri	Syluestri
66 interà	interè	129 habitu	halitu
76 Troquatus	Torquatus	155 nullz	nulla
79 Amicium	Anicium	160 calz	cofz
		182 Lazj	Saxi.

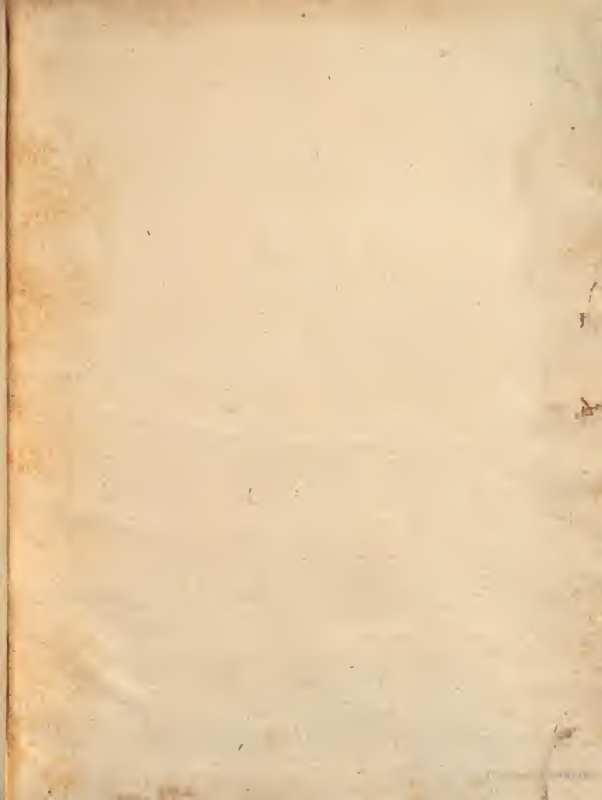
82547104

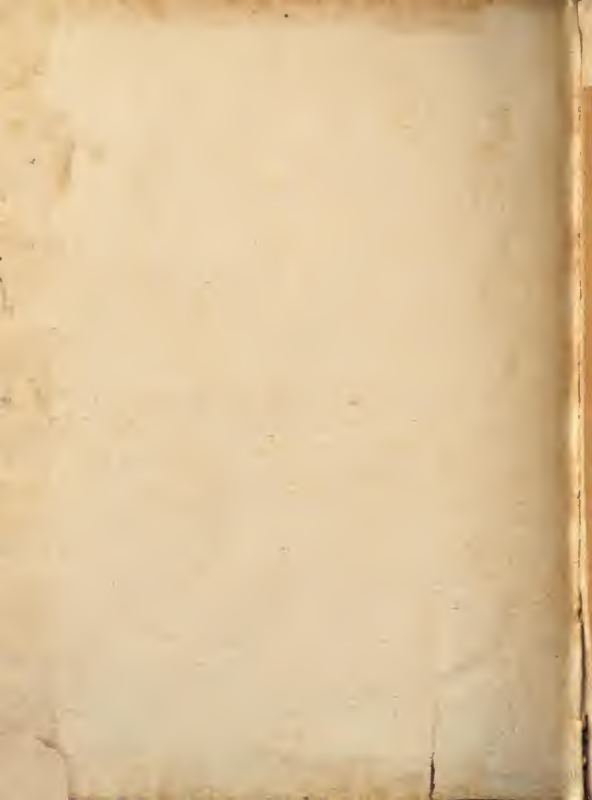

E 20

